

'Nu probeer ik alles te hebben wat ik nooit eerder had'

Thuisgevoel en de rol van gemengd wonen onder vrouwelijke statushouders in Amsterdam

Masterscriptie

Sara Khalloufi

3340679

02-07-2021

Mieke Kox

Human Geography

Utrecht Universiteit

Inhoudsopgave

Introductie	p. 2
Context schets: asielprocedure en inburgeringstraject in Amsterdam en Nederland	p. 6
Theoretisch kader	p. 8
1. Thuisgevoel als veelzijdig en fluïde proces	p. 8
2. The politics of belonging	p. 13
3. Gemengde woonprojecten	p. 15
4. Thuisgevoel onder vrouwelijke statushouders	p. 19
Methodologie	p. 23
1. Kwalitatief onderzoek	p. 23
2. Semi-gestructureerde interviews	p. 24
3. Selectie en werving	p. 25
4. Beperkingen en ethische aspecten	p. 28
5. Data analyse en data management	p. 30
Resultaten	p. 32
1. Taal	p. 32
2. Immatriële waardes	p. 35
3. Participatie	p. 46
4. De macht van de ontvangende samenleving	p. 52
5. De invloed van gemengde woonprojecten	p. 58
Conclusie	p. 63
Discussie & beleidsaanbevelingen	p. 67
Reflectie	p. 71
Literatuurlijst	p. 73
Appendix	p. 77

Introductie

In tegenstelling tot de vorige eeuw, toen er voornamelijk grote groepen migranten uit een klein aantal landen naar Nederland kwamen, komen er nu vooral kleine aantallen migranten uit een groot aantal landen (WRR, 2020). Volgens Huijnk & Andriessen (2016) brengt de interculturele variatie die hiermee gepaard gaat het risico mee dat Nederlandse burgers meer tegenover elkaar komen te staan en enkel nog vasthouden aan hun eigen (culturele) identiteit (Huijnk & Andriessen, 2016). In een reactie op het WRR rapport *Samenleven in Verscheidenheid* (WRR, 2020) beaamt het kabinet dat Nederland met de huidige diversificatie van migratiestromen voor een wezenlijke uitdaging staat (Koolmees, 2020). Sinds 2015 ligt de beleidsopgave om te voorzien in sociale stabiliteit voor zowel voor nieuwkomers als gevestigde Nederlanders voornamelijk bij gemeenten (WRR, 2020). Gemeenten dienen een infrastructuur te creëren waarmee enerzijds adequaat wordt ingespeeld op de nieuwe verscheidenheid van migranten en anderzijds zowel integratie als onderlinge verbinding tussen burgers gestimuleerd wordt (WRR, 2020). In dit onderzoek wordt integratie gedefinieerd als *'een multidimensionaal proces waarbij statushouders een weg vinden in de nieuwe samenleving, waarbij zowel statushouders als inwoners van het land van aankomst zich aan elkaar aanpassen'* (Huijnk & Andriessen, 2016; Czischke & Huisman, 2018). Het SCP onderscheidt verschillende dimensies van integratie (Huijnk & Andriessen, 2016). Zo bestaat er de sociaal culturele dimensie van integratie, die onder andere betrekking heeft op hoe sociale netwerken van migranten eruit zien en in hoeverre zij zich identificeren met inwoners uit het land van herkomst (Huijnk & Andriessen, 2016; Czischke & Huisman, 2018; Tinnemans et al., 2020). Daarnaast bestaat er de sociaal economische dimensie van integratie, die gaat over de positie van migranten in diverse domeinen van stratificatie, zoals onderwijs, werk en huisvesting.

Volgens nieuwkomers zijn het hebben van onderdak, een inkomen en verblijfspapieren de meest noodzakelijke behoeften bij aankomst in het nieuwe land. Hierna worden affectieve en emotionele behoeften als meest noodzakelijk genoemd, met thuisgevoel in het bijzonder (Schuermans et al., 2019). Schuermans et al. (2019), Kale et al., (2019) en Fitzpatrick (2002) brengen succesvolle integratie dan ook in verband met thuisgevoel. Voor nieuwkomers zou het thuis voelen in de nieuwe stad, buurt en woning fundamenteel zijn voor hun integratie en persoonlijke ontwikkeling in de bredere maatschappij (Schuermans et al., 2019; Kale et al., 2019; Fitzpatrick, 2002). Het voorziet in gevoelens van veiligheid en draagt bij aan het vormen van een sociaal culturele identiteit. Sociaal culturele identificatie is het proces waarbij iemand het gevoel heeft ergens of bij een groep te horen op grond van een gedeelde cultuur, stad en land. Maar sociaal culturele identificatie kan ook plaatsvinden op grond van gedeelde politieke standpunten of gender (Kiang et al., 2008; Kale et al., 2019). Het brengt een gevoel van verbondenheid en eenheid voort. In het huidige politieke klimaat waarin deelnemers aan het

integratiedebat steeds verder uit elkaar lijken te drijven, is het stabiliseren van deze verbondenheid des te belangrijker (WRR, 2020).

Vooraf voor statushouders is een gevoel van onderlinge verbinding belangrijk omdat hun thuisgevoel doorgaans is afgebrokkeld door onveiligheid, oorlog, armoede en trauma's en omdat zij zich opnieuw moeten vestigen in een onbekend land (De Wever, 2019; Kale et al., 2019; Fitzpatrick, 2002). Statushouders¹ zijn asielzoekers die als vluchteling erkend zijn en een voorwaardelijke verblijfsvergunning hebben gekregen (Huijnk & Andriessen, 2016). Hiermee hebben zij in Nederland recht op een woonruimte. Het voorzien in huisvesting voor statushouders behoort ook tot de taak van gemeenten. Gemeente Amsterdam krijgt ieder jaar een taakstelling met het aantal statushouders die voorzien dienen te worden van een sociale huurwoning (Broekers-Knol, 2021). In het jaar 2021 ligt het aantal statushouders die voorzien dienen te worden van een sociale huurwoning gemiddeld hoger in vergelijking met voorgaande jaren. Mede vanwege het krimpende woonaanbod ondervindt gemeente Amsterdam problemen met het aanbieden van genoeg huisvesting voor statushouders (Tinnemans et al., 2020; Broekers-Knol, 2021).

Met het doel zowel woonbehoeften te vervullen en integratie te bevorderen zijn er sinds 2016 gemengde woonprojecten ontwikkeld waarin Nederlandse jongeren gezamenlijk met statushouders tussen de 18 en 27 jaar gehuisvest worden (Tinnemans et al., 2020; Czischke & Huisman, 2018). Samenwonen met een groep mensen die de samenleving zoveel mogelijk afspiegelt zou sociaal culturele integratie onder statushouders stimuleren en hiermee ook thuisgevoel bevorderen. De gemeenschappelijke ruimtes en gezamenlijke activiteiten binnen gemengde woonprojecten zouden sociale netwerken en persoonlijke ontwikkeling aansporen (Czischke & Huisman, 2018; Tinnemans et al., 2020). Gemengde woonprojecten zouden daardoor in hechte gemeenschappen voorzien en het thuisgevoel van statushouders daarmee ten goede komen (Tinnemans et al., 2020; Kim & Smets, 2020; Czischke & Huisman, 2018).

De gemeente Amsterdam wil meer inzicht verkrijgen op de invloed van Amsterdamse gemengde woonprojecten op thuisgevoel. Tot op heden is de invloed van gemengde woonprojecten op thuisgevoel enkel onder mannelijke statushouders onderzocht, waar later inhoudelijk op in wordt gegaan (Kim & Smets, 2020). Er zijn echter verschillende redenen om aan te nemen dat

---

¹ Wetenschappelijke literatuur spitst zich veelal toe op de bredere groep 'nieuwkomers', waaronder zowel asielzoekers als statushouders onder te brengen zijn. Met die reden wordt in de literatuurstudie van dit onderzoek soms ook gebruik gemaakt van de term nieuwkomers. In dit onderzoek is de term statushouders echter leidend omdat dit de groep betreft die door gemeente Amsterdam gehuisvest wordt (in zowel gemengde woonprojecten als reguliere sociale huurwoningen).

de invloed van gemengde woonprojecten tussen mannelijke en vrouwelijke statushouders verschilt. Zo zijn vrouwelijke statushouders tijdens de vlucht en in het herkomstland relatief vaker blootgesteld aan (seksueel) geweld en lijden ze vaker aan langdurige trauma's ten gevolge hiervan (De Wever, 2019; Bastia & Haagsman, 2020). Deze kwetsbare positie maakt de noodzaak van een veilige woonomgeving voor vrouwelijke statushouders groter en vormt daarnaast mogelijk een belemmering voor hun thuisgevoel (De Wever, 2019; Bastia & Haagsman, 2020). Daarnaast toont onderzoek van Gruijter & Hermans (2019) en Tinnemans et al., (2020) aan dat vrouwelijke statushouders in de minderheid zijn binnen gemengde woonprojecten en dat zij over het algemeen minder contact hebben met mensen met een Nederlandse achtergrond. Omdat het vormen van sociale netwerken een belangrijke bron is van integratie en thuisgevoel (Czischke & Huisman, 2018; Kim & Smets, 2020), is het aannemelijk dat dit zich vertaalt naar verschillen in thuisgevoel tussen mannelijke en vrouwelijke statushouders (de Gruijter & Hermans, 2019; Czischke & Huisman, 2018; Kim & Smets, 2020). Nog een reden om de invloed van gemengde woonprojecten specifiek onder vrouwen te onderzoeken zijn de veiligheidsincidenten die hebben plaatsgevonden in gemengde woonprojecten (Tinnemans et al., 2020). Met name vrouwelijke statushouders zijn hierbij slachtoffer geworden van (seksueel) grensoverschrijdend gedrag (Tinnemans et al., 2020). Het doel van dit onderzoek is een verdiepend inzicht te bieden in de invloed van gemengde woonprojecten op thuisgevoel onder alleenstaande Amsterdamse, vrouwelijke statushouders. In dit onderzoek wordt op bestaande literatuur voortgebouwd aan de hand van de volgende onderzoeksvragen:

Hoofdvraag:

'Wat is de invloed van gemengde woonprojecten op thuisgevoelens van alleenstaande, vrouwelijke statushouders van 20 tot en met 35 jaar in Amsterdam en hoe kan deze invloed worden verklaard?'

Deelvragen:

1. In hoeverre voelen vrouwelijke statushouders zich thuis in Nederland?
2. Welke factoren en actoren spelen hierin een rol en waarom?
3. Wat kenmerkt thuisgevoelens van vrouwelijke statushouders en wat is de rol van gender hierin?

Met dit onderzoek kan gemeente Amsterdam in toekomstige beleidsontwikkeling beter rekening houden met de specifieke positie van vrouwelijke statushouders in zowel woon- als integratiebeleid. Tot op heden heden mist een vergelijkend perspectief dat de ervaringen van statushouders uit gemengde woonprojecten afzet tegen ervaringen van statushouders uit

reguliere sociale huurwoningen. Dit onderzoek beoogt deze kennislacune weg te nemen door een vergelijkende onderzoeksmethode te hanteren waarin thuisgevoel van vrouwelijke statushouders uit reguliere sociale huurwoningen en thuisgevoel van vrouwelijke statushouders uit gemengde woonprojecten wordt bestudeerd. Bovendien draagt dit onderzoek bij aan wetenschappelijke literatuur door de rol van 'vrouw zijn' te bestuderen en zo het belang van persoonlijke context voor thuisgevoel in gemengde woonprojecten te schetsen. Dit onderzoek is onderdeel van een afstudeerstage binnen het Stedelijk Coördinatieteam Asielzoekers en Vluchtelingen bij de gemeente Amsterdam.

Context schets: asielprocedure en inburgeringstraject in Amsterdam en Nederland

Statushouders doorlopen na aankomst in Nederland vaak een langdurige formele asiel- en inburgering procedure. Asielzoekers starten hun asielprocedure vrijwel allemaal in Ter Apel, waar ze worden opgevangen op een opvanglocatie (Miltenburg, 2020; Van Liempt & Staring, 2020). Het merendeel van de asielzoekers heeft dan een lange en vaak traumatiserende reis achter de rug van soms wel langer dan een paar jaar. Bovendien hebben veel van hen de voorgaande jaren in oorlog of onder dictatoriaal bewind doorgebracht (Miltenburg, 2020; Van Liempt & Staring, 2020).

Vanuit Ter Apel krijgen asielzoekers een AZC toegewezen. Echter blijft vaak niet bij één AZC, maar verhuizen veel statushouders meerdere keren naar verschillende AZC's in Nederlandse regio's. Voor veel nieuwkomers geldt dan ook dat al voordat zij een woning toegewezen hebben gekregen, zij al op meerdere plaatsen in Nederland hebben gewoond (Miltenburg, 2020). De instabiliteit van deze periode in combinatie met typisch Nederlandse bureaucratische regelgeving brengt voor nieuwkomers doorgaans spanning en stress mee (Van Liempt & Staring, 2020). Voortdurende onzekerheid heeft dan ook negatieve mentale gevolgen voor de vaak kwetsbare asielzoekers (Van Liempt & Staring, 2020). Het verkrijgen van een zelfstandige woning is daarom des te crucialer voor hen. Wanneer asielzoekers een geldige verblijfsvergunning hebben toegewezen gekregen, worden zij gekoppeld aan een gemeente. De gemeente is vervolgens verantwoordelijk voor de huisvesting van de statushouder in kwestie. Pas wanneer statushouders een woning krijgen worden zij verlicht van de onzekerheid en kunnen zij starten een thuisgevoel te ontwikkelen. Gemeente Amsterdam hanteert een integrale werkwijze bij de ontvangst van statushouders, met het doel hen zo goed mogelijk te ondersteunen bij het vinden van werk, een opleiding en het leren van de taal (Dagevos et al., 2019). Hiervoor zet de gemeente klantmanagers en jobhunters in, die statushouders dienen te voorzien in een op maat gemaakte begeleiding (Dagevos et al., 2019). Het zelfstandig opbouwen van een toekomst in Amsterdam staat hierbij centraal. Om optimaal resultaat te behalen werkt de Amsterdamse Aanpak Statushouders samen met onder andere het COA, VluchtelingenWerk en woningcorporaties (Dagevos et al., 2019).

Sinds 2013 is wettelijk vastgelegd dat statushouders zelf verantwoordelijk zijn voor hun inburgering (Huijnk et al., 2021). In inburgeringsexamens wordt met name het taalniveau en de kennis van de Nederlandse samenleving en arbeidsmarkt getoetst (Van Liempt & Staring, 2020). Statushouders hebben zelf een keuze in het taalniveau waar zij op in willen stromen en mogen er in totaal drie jaar over doen het inburgeringstraject te volbrengen. Hiervoor wordt een lening van 10.000 euro beschikbaar gesteld bij DUO. Wanneer het inburgeringstraject

succesvol wordt afgerond (minimaal op A2 taalniveau) wordt de lening kwijtgescholden en kan een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd aangevraagd worden (Huijnk et al., 2021). Binnen het huidige systeem wordt veel eigen verantwoordelijkheid geacht. Het huidige inburgeringstraject kan fungeren als formeel obstakel voor thuisgevoel vanwege het ingewikkelde, vaak bureaucratische systeem dat zonder beheersing van de taal lastig is toegang tot te krijgen (Huijnk et al., 2021; Miltenburg, 2020). Zo moeten statushouders bijvoorbeeld zelf taalscholen vergelijken die taalpakketten aanbieden en hierin een keuze maken (Huijnk et al., 2021). Echter blijkt naast dat prijzen tussen deze taalscholen sterk variëren, de scholen zonder taalvaardigheid überhaupt lastig te vinden zijn (Van Liempt & Staring, 2020). Vanwege kritiek op het huidige inburgeringsbeleid treedt vanaf 1 januari 2022 de nieuwe Wet Inburgering in werking. Deze wet tracht problemen met het huidige inburgeringstraject te beperken door onder andere te voorzien in meer maatwerk, intensievere begeleiding op gemeentelijk niveau en snellere doorstroom van statushouders naar de arbeidsmarkt. Echter blijft het tot op heden zo dat zowel het langdurige asieltraject als het inspanningsgerichte inburgeringstraject maakt dat statushouders relatief laat kunnen gaan werken aan hun thuisgevoel.

Theoretisch kader

Dit onderzoek bouwt voort op bestaande literatuur over thuisgevoel. Eerst worden de hoofdpunten uit wetenschappelijke literatuur over thuisgevoel besproken, waarbij de materiële en immateriële elementen van homing-processen uiteengezet worden. Hierna wordt ingegaan op wetenschappelijke literatuur over de werking van gemengde woonprojecten en de ervaringen van statushouders binnen gemengde woonprojecten. Ten slotte wordt ingegaan op de specifieke positie van vrouwelijke statushouders.

1. Thuisgevoel als veelzijdig en fluïde proces

Dayaratne & Kellett (2008) stellen dat er ondanks culturele variatie wereldwijd geen ander concept bestaat dat door mensen zo makkelijk begrepen wordt als een 'gevoel van thuis' (Dayaratne & Kellett, 2008). Volgens Fitzpatrick (2002) en Kale et al., (2019) komt thuisgevoel dan ook tot stand door het universele menselijk verlangen naar emotionele verbinding. Ook Duyvendak (2009) bepleit dat thuisgevoel voor grofweg iedereen van groot belang is. Het zorgt namelijk voor sociaal culturele identificatie en verankert individuen in een plaats en tijd. Door emotionele verbindingen aan te gaan voelen mensen zich veilig en vertrouwd bij bepaalde personen of plaatsen, wat zich vertaalt naar thuisgevoel (Duyvendak, 2011; Kale et al., 2019; Fitzpatrick, 2002; Dayaratne & Kellett, 2008).

Thuisgevoel wordt dus belangrijk geacht, maar tegelijkertijd bestaat er geen eenduidige definitie van thuisgevoel en worden er verschillende begrippen voor gebruikt. Volgens Duyvendak (2011) en Kale et al., (2019) wordt thuisgevoel enerzijds vaak geïnterpreteerd aan de hand van gevoelens van veiligheid, vertrouwdheid en voorspelbaarheid. Anderzijds definiëren mensen thuisgevoel door vrijheid, jezelf kunnen zijn en onafhankelijkheid. Deze dimensie van thuisgevoel noemt Duyvendak (2011, 2016) *home-as-heaven*. Dat het hierbij vooral om persoonlijke betekenisgeving gaat maakt dat deze symbolische benadering op thuisgevoel vrij abstract en complex te vatten is.

In wetenschappelijke literatuur zijn verscheidene begrippen rondom thuisgevoel te ontdekken. Zo wordt onder andere gesproken over *home-making* (Dayaratne & Kellett, 2008; Bhatti & Church, 2002), *being at home* (Kellett & Moore, 2003) en *belongingness* (Christou, 2011; Kern, 2007). *Home-making* is het sociaal psychologisch proces bestaande uit de dagelijkse activiteiten die een individu verankeren in de plaats, tijd en de sociale relaties waarbinnen hij of zij bestaat (Dayaratne & Kellett, 2008; Bhatti & Church, 2002). *Being at home* is de persoonlijke inbedding van een individu in een bepaalde sociale wereld (Kellett & Moore, 2003). *Belongingness* is de emotionele verbinding met een bepaalde plaats, gekenmerkt door persoonlijke identificatie (Christou, 2011; Kern, 2007). Studies naar thuisgevoel hanteren dus verschillende terminologie,

maar hebben betrekking op overeenkomstige componenten. Overkoepelend is dat mensen thuisgevoel associëren met het veilige, voorspelbare en familiale (Duyvendak, 2008). *Home* overstijgt hierdoor doorgaans iemands huis en woonwijk en betreft altijd vroegere ervaringen en associaties. Daarbij is thuisgevoel voor velen verbonden aan zowel functionele als affectieve relaties, die niet noodzakelijk geworteld hoeven te zijn in een bepaalde plaats (Mallet, 2004). Dit relationele kenmerk maakt dat thuisgevoel zich manifesteert in verschillende domeinen op verschillende schalen en wellicht niet zo makkelijk te vatten is dan het in eerste instantie lijkt. Reinders & Van der Land (2008) illustreren deze relationaliteit met een voorbeeld vanuit de Puerto Ricaanse gemeenschap in New York. Deze gemeenschap gebruikt het woord *casita* als metafoor om zowel de huishoudelijke woonruimte aan te duiden als naar nostalgische elementen uit het herkomstland te verwijzen. *Home* bestaat in deze context dus uit zowel materiële elementen (de woning en het thuisland) als immateriële elementen (het collectieve instandhouden van herinneringen aan het herkomstland). Door de voortdurende beweging van mensen door tijd en naar verschillende plaatsen, komt *belonging* dus tot stand (Reinders & Van der Land, 2008; Mallet, 2004). Zo is het thuisgevoel van de Puerto Ricaanse gemeenschap gerelateerd aan het verlangen naar iets zoals het ooit was, wat vervolgens vormgeeft hoe thuisgevoel in het heden wordt ervaren en in stand wordt gehouden. Ook Boccagni & Kusenbach (2016) definiëren thuisgevoel als een continue proces, wat gerelateerd is aan het hier en nu, maar ook aan herinneringen aan het verleden en andere plaatsen. Volgens Boccagni (2018) betrekken percepties van thuis daarom de gehele levensloop van een persoon. In dit onderzoek worden de voorgaande definities en benaderingen voorlopig samengebracht onder de volgende definitie van thuisgevoel: *'een dynamisch sociaal en/of plaatsgebonden proces bestaande uit zowel materiële als immateriële elementen, dat ertoe bijdraagt dat iemand het gevoel heeft bij een groep en/of plaats te behoren'*.

Kale et al., (2019) en Van Liempt & Staring (2020) bepleiten dat thuisgevoel bovenal voor statushouders lastig te realiseren is. Dit geldt met name voor statushouders met culturele achtergronden die sterk afwijken van culturele kenmerken van de dominante groep inwoners van het aankomstland, diegenen die de taal niet spreken en onveilige situaties hebben meegemaakt (Kale et al., 2019; Van Liempt & Staring, 2020). Tegelijkertijd stellen Odé & Dagevos (2017) dat het verlangen naar thuisgevoel groter wordt naarmate iemand wordt weggezet als 'buitenstaander'. Nieuwkomers krijgen hier relatief vaak mee te maken, in het bijzonder als hun etnische of culturele achtergrond sterk verschilt van de cultuur van de dominante groep in het aankomstland (Odé & Dagevos, 2017). Deze isolatie manifesteert zich in discriminatie op de arbeidsmarkt, vooral jegens statushouders met een niet-westerse achtergrond, wat afbreuk doet aan hun sociaaleconomische integratie (Odé & Dagevos, 2017).

Discriminatie staat daarnaast de sociaal culturele identificatie van statushouders met inwoners van het aankomstland in de weg en werkt benadelend voor sociale cohesie (Huijnk & Andriessen, 2016). Hierdoor komt ook de sociaal-culturele dimensie van integratie in het geding. Geïllustreerd hierdoor wordt dat integratie en thuisgevoel onder statushouders wederzijds met elkaar verbonden zijn, waarbij de beeldvorming van nieuwkomers bepalend is (Huijnk & Andriessen, 2016).

Het verschilt dus per persoon, diens (culturele) achtergrond en verleden welke elementen bijdragen of afbreuk doen aan thuisgevoel. Voor de een maakt de hechting aan een bepaalde plaats dat diegene zich thuis voelt, terwijl thuisgevoel bij de ander wordt voortgebracht door de nabijheid van gelijkgezinden (Duyvendak, 2009). Dit maakt dat er verschillende materiële en immateriële elementen van thuisgevoel te onderscheiden zijn (Boccagni & Kusenbach, 2016; Duyvendak, 2011).

Ten eerste kunnen primaire (materiële) levensbenodigdheden thuisgevoel voortbrengen. Denk hierbij aan schoon drinkwater, gezondheidszorg en de financiële betaalbaarheid van een woning (Burgers & Zuidervijk, 2016). Andere materiële elementen van thuisgevoel zijn de tastbare, zichtbare elementen in en rondom de fysieke woning (Van Liempt & Staring, 2020). Het doorgaans instabiele en onzekere verleden en het gebrek aan een vaste woonplaats heeft de mogelijkheid om duurzame emotionele verbindingen aan te gaan voor statushouders doorgaans beperkt (Kale et al., 2019; De Wever, 2019). Daarom is het van sterk belang dat statushouders bij aankomst een zelfstandige woning krijgen. Hiermee krijgen statushouders meer controle (terug) over de eigen leefomgeving en het dagelijks leven, wat zorgt voor gevoelens van zekerheid en autonomie (Van Liempt & Staring, 2020). Een woning voorziet dus in thuisgevoel omdat bewoners hier relatief vrij zijn om zich te gedragen hoe zij zelf willen. Vooral voor statushouders die in het verleden een gebrek aan materiële zekerheid hebben meegemaakt, kan het decoreren en meubileren van hun woning voorzien in persoonlijke identificatie en hechting aan een nieuwe woonplaats (Van Liempt & Staring, 2020; Kim & Smets, 2020; Burgers & Zuidervijk, 2016). Dit maakt zekerheid een belangrijk aspect van thuisgevoel.

Ten tweede kunnen plaatsen in de materiële leefomgeving rondom de woning bijdragen aan thuisgevoel. Van Liempt & Staring (2020) beschrijven dit met het voorbeeld van moskeeën en Islamitische slagers in het land van aankomst. Dit soort plaatsen kunnen voor nieuwkomers tradities en waarden uit het geboorteland representeren, wat zorgt voor een vertrouwd gevoel van thuis (Van Liempt & Staring, 2020). Daarnaast kunnen plaatsen in de natuur bijdragen aan thuisgevoel vanwege een sociale functie; zo kunnen parken bijvoorbeeld fungeren als setting om vrienden in te ontmoeten op een vergelijkbare wijze zoals statushouders in het land van herkomst deden (Van Liempt & Staring, 2020). Bovendien kunnen pleinen en andere openbare

plaatsen in de nabije omgeving een 'therapeutische' functie hebben voor statushouders en daardoor bijdragen aan thuisgevoel (Sampson & Gifford, 2010). Zo beschrijven Sampson & Gifford (2010) dat jongeren met een vluchtelingenachtergrond op zoek zijn naar plekken die kunnen bijdragen aan het herstellen van trauma's. Plekken in de natuur kunnen voorzien in gevoelens van rust en kalmte, wat leidt tot emotionele hechting aan de wijdere omgeving van het aankomstland (Van Liempt & Staring, 2020). Het hechten aan therapeutische plekken werkt herstellend omdat de relatie met plaats onder mensen met een vluchtelingenachtergrond doorgaans abrupt is verbroken (Gesler, 1996). Ze zijn immers gedwongen hun thuisland te ontvluchten onder onveilige omstandigheden (Sampson & Gifford, 2010; Gesler, 1996). Volgens Sampson & Gifford (2010) bestaat er nog een reden waarom aspecten in de openbare ruimte herstellend werken en bijdragen aan thuisgevoel. Veel nieuwkomers zijn opgegroeid in landen waar weinig infrastructuur is. Denk hierbij aan de afwezigheid van scholen, wegen, elektriciteit en water. Ook hierbij speelt zekerheid een rol: de relatieve materiële welvaart en sociale stabiliteit die wordt geboden in veel westerse aankomstlanden werkt als extra impuls om trauma's te herstellen vanwege de kans op een betere toekomst (Sampson & Gifford, 2010). In het kort wordt thuisgevoel in materiële zin bevorderd door elementen in en rondom de woning, de herstellende functie van plaatsen in de natuur en elementen uit de bredere materiële leefomgeving.

Ook bestaan er immateriële elementen die thuisgevoel voortbrengen. Immateriële elementen van thuisgevoel zijn ten eerste de elementen die een beroep doen op andere zintuigen dan enkel het zicht. Zo beschrijven Degen & Rose (2012) dat betekenisgeving van plaats en thuisgevoel gerelateerd is aan herinneringen die opgeroepen worden door bekende geluiden, texturen, temperaturen en geuren. Zo kan het horen van muziek of ruiken van bepaald voedsel vanwege familiariteit bijna instinctief gevoelens van thuis oproepen (Degen & Rose, 2012; Duyvendak, 2011). Het gaat hier doorgaans om (grotendeels positieve) associaties met het verleden die samenhangen met de cultuur van iemands geboorteland en/of jeugd. Denk hierbij aan de oproep tot het gebed die vanuit Amsterdamse moskeeën wordt gedaan; dit kan voor nieuwkomers die uit een moslimland gevlucht zijn een hechtende functie hebben, ondanks het verschil in plaats en tijd met gebedsoproepen uit het geboorteland. Door het routineuze horen, ruiken en aanraken van de stad raken mensen dan ook gehecht aan plaatsen. Door regelmatig naar plaatsen terug te keren, leren individuen plaatsen kennen en wordt hun thuisgevoel bevorderd (Degen & Rose, 2012). Dit maakt dat familiariteit een belangrijk aspect is van thuisgevoel.

Bocagni & Kusenbach (2016) introduceren een tweede vorm van immateriële elementen van thuisgevoel; sociaal relationele elementen. Vooral het contact met personen uit hetzelfde

geboorteland zou bijdragen aan thuisgevoel door middel van sociaal culturele identificatie (Boccagni & Kusenbach, 2016; Boccagni, 2018). Sociaal culturele identificatie is te definiëren door het gevoel 'erbij te horen' in Nederland (Huijnk & Andriessen, 2016). Voor statushouders kan contact met gelijkgezinden in fysieke nabijheid een groot verschil maken voor hun thuisgevoel, omdat hun sociale netwerken juist vaak zijn uitgespreid over grote afstanden. Zo beschrijven Kim & Smets (2020) dat Syrische statushouders contact onderhouden met Syrische burens door samen te eten en Arabisch te spreken. Denk hierbij ook aan rituelen, bijeenkomsten en het samenkomen om traditionele gerechten uit het land van herkomst te eten (Boccagni & Kusenbach, 2016; Kim & Smets, 2020). Dit soort sociale aangelegenheden zorgen voor een gedeelde culturele identiteit en hernieuwd thuisgevoel gebaseerd op het land van herkomst (Kim & Smets, 2020). Op een vergelijkbare wijze kunnen ook het contact met diaspora elders over de wereld en *online communities* thuisgevoel bevorderen (Duyvendak, 2009).

Een tweede vorm van sociaal relationele elementen zijn het contact met burens en de dagelijkse ervaringen van de directe omgeving rondom het woonhuis (Huijnk & Andriessen, 2016). Dit soort alledaagse interacties zijn vaak minder diepgaand van aard, maar zijn daardoor niet minder belangrijk voor thuisgevoel. Het contact met burens en het kennismaken met de nieuwe cultuur en omgeving zijn essentieel voor thuisgevoel en helpen bovendien bij het leren van de taal (Duyvendak, 2011). Daarnaast roepen sociale relaties met burens positieve associaties met het verleden op en leiden daarmee tot sociaal culturele identificatie (Huijnk & Andriessen, 2016; WRR, 2007). Naast de interacties in de buurt, kunnen de alledaagse ervaringen op het werk en school functionele identificatie bevorderen. Functionele identificatie vindt plaats wanneer een nieuwkomer niet meer enkel gezien als lid van een (etnische) groep, maar als individu met verschillende functionele verbindingen op het werk, school etcetera (WRR, 2007). Het ondernemen van gezamenlijke activiteiten, het dagelijks contact met burens en alledaagse situaties op het werk zorgen dus voor zowel sociaal culturele als functionele identificatie, wat thuisgevoel doorgaans stimuleert (Duyvendak, 2008; WRR, 2007).

Samengevat zijn de immateriële elementen van thuisgevoel enerzijds de indrukken die mensen opdoen door andere zintuigen dan enkel zien, die op meer instinctieve wijze een gevoel van familiariteit en vertrouwdheid oproepen. Anderzijds kunnen sociaal relationele elementen, zoals het contact met leden van de herkomstgroep of dagelijkse ervaringen op het werk en in de buurt thuisgevoel voortbrengen (Kwan, 2013; Sheller, 2016; Boccagni & Kusenbach, 2020; Boccagni, 2018; Kim & Smets, 2020; Degen & Rose, 2012).

Op basis van het bovenstaande blijkt thuisgevoel een dynamisch en fluïde proces, wat ontstaat en reproduceert door ervaringen over verschillende plaatsen en tijden en wordt voortgebracht door materiële, familiale en sociaal relationele aspecten.

2. The politics of belonging

Thuisgevoel is een gepolitiseerd begrip geworden. Het wordt van belang geacht voor integratie maar is tegelijkertijd mede bepaald door factoren die buiten het vermogen van statushouders zelf liggen (Duyvendak, 2011). Zo speelt de ontvangende samenleving een grote rol in hoeverre thuisgevoel gefaciliteerd of belemmert kan worden (Duyvendak, 2008, 2009). Met deze redenen wordt in dit onderzoek gestreefd naar een inclusieve en relationele benadering op thuisgevoel en wordt getracht rekening te houden met de mogelijke (impliciete) culturele en politieke beperkingen aan thuisgevoel (Duyvendak, 2011, 2017).

Thuisgevoel is voor statushouders namelijk onderhevig aan de beeldvorming van anderen, terwijl enige autonomie bij het creëren van thuisgevoel juist cruciaal is voor verdere ontwikkeling en integratie in de nieuwe maatschappij (Duyvendak et al., 2016). Onder zowel wetenschappers als nieuwkomers wordt een gevoel van thuis belangrijk geacht om te integreren in de nieuwe samenleving (Schuermans et al., 2019). Ook in de politiek wordt de noodzaak van thuisgevoel onder nieuwkomers beaamd (Duyvendak, 2011). Machthebbers, zoals politici, beleidsmakers en sociaal werkers zouden steeds meer belang zijn gaan hechten aan thuisgevoel in de samenleving en het streven naar hiernaar (Duyvendak, 2009, 2016). In het integratiedebat wordt de noodzaak van thuisgevoel onder nieuwkomers tevens onderstreept door politieke uitspraken zoals 'als mensen zich hier niet thuis voelen, dan gaan ze maar naar huis' (Duyvendak, 2009). Als gevolg van deze tendens wordt van nieuwkomers verwacht zich te alle tijde thuis te voelen in Nederland (Duyvendak, 2017). Echter betoogt Duyvendak (2011) dat thuisgevoel samenhangt met wie de macht heeft te beslissen over wie zich waar en op welk moment kan en behoort thuis te voelen (Duyvendak, 2011, 2017). Zo bepleit Duyvendak (2009, 2017) dat thuisgevoel een selectieve emotie is, waardoor het thuisgevoel van de een thuisgevoel van de ander kan uitsluiten. In het huidige politieke klimaat zou thuisvoelen dan ook op zo'n cultureel eenzijdige wijze aan nieuwkomers worden opgedrongen dat het hen onmogelijk wordt gemaakt zich hier persoonlijk mee te vereenzelvigen (Duyvendak, 2011; 2017). Het eenzijdige opdringen van thuisgevoel aan nieuwkomers werkt dus eerder paradoxaal dan dat het thuisgevoel daadwerkelijk bevordert.

Duyvendak (2017) verklaart de politieke obsessie met thuisgevoel voornamelijk door de afbrokkeling van de verzorgingsstaat; hierdoor zou cultureel burgerschap (het delen van 'Nederlandse' culturele waardes) steeds belangrijker zijn geworden. Hij stelt dat het in de politiek steeds vaker luidt dat alle Nederlanders zich aan de 'verlichte' normen en waarden zouden moeten houden. De legitimering daarvan ziet Duyvendak (2009, 2011, 2017) tegenwoordig niet meer gefundeerd worden op het universele karakter van bepaalde normen en waarden, maar steeds vaker gelegitimeerd worden door nationalisme. Hiermee zouden

bepaalde waarden simpelweg in stand gehouden moeten te worden, puur omdat ze 'Nederlands' zijn (Duyvendak, 2017). Burgerschap wordt hierdoor emotioneler en meer cultureel geladen, met als gevolg dat ook thuisgevoel hoger in het vaandel is komen te staan (Duyvendak, 2009, 2017). Echter staat het opdringen van een collectieve homogene culturele identiteit en eenzijdige definitie van thuisgevoel haaks op de tolerante en progressieve waardeoriëntaties op basis waarvan Nederland zich nog altijd profileert (Slegers, 2007). Het paradoxale daaraan is dat het daadwerkelijk naleven van Nederlandse waarden zou impliceren dat de diversiteit aan culturen en invulling aan thuisgevoel onder nieuwkomers juist omarmd zou worden, wat in het huidige discours omtrent thuisgevoel juist tegengewerkt wordt (Duyvendak, 2008). Zo worden nieuwkomers bijvoorbeeld geacht individualistische westerse waarden te internaliseren om succesvol te integreren, terwijl de collectivistische achtergrond van sommigen maakt dat zij zich hier niet makkelijk mee kunnen identificeren (Hofstede, 2011). Ook wordt thuisgevoel tegengewerkt wanneer in het publieke debat veronderstelt wordt dat nieuwkomers met een Islamitische geloofsovertuiging niet succesvol zouden kunnen integreren in west Europa (Bayat, 2008). Dit vanwege de 'intrinsieke verbinding met traditionele waarden' van nieuwkomers met een moslimachtergrond die niet te verenigen zouden zijn met het 'progressieve, moderne Europa' (Bayat, 2008; Duyvendak, 2011). Deze beeldvorming ontnemt voor veel nieuwkomers de kans om zich daadwerkelijk thuis te voelen in Nederland, terwijl zij hier wel toe onder druk worden gezet (Duyvendak, 2008, 2009, 2017).

Hoe meer nadruk er op het naleven van homogene culturele waarden komt te liggen, hoe moeilijker het dus voor nieuwkomers wordt zich daadwerkelijk thuis te voelen en een weg te vinden in de bredere samenleving (Duyvendak, 2008, 2009). Daarnaast stelt Duyvendak (2008, 2009, 2017) dat positieve gevoelens van thuis wel degelijk goed mee blijken te kunnen reizen van het herkomstland naar naar aankomstland, via de eerder genoemde immateriële elementen. Om je thuis te voelen hoef je dus niet klakkeloos nieuwe normen en waarden over te nemen en je oorspronkelijke culturele achtergrond volledig te verwerpen (Duyvendak, 2011, 2017). Om thuisgevoel te ontwikkelen is het echter wel cruciaal nieuwkomers enigszins vrij te laten in de manier waarop ze zich opnieuw vestigen en verbindingen aangaan en kennismaken met nieuwe normen en waarden (Duyvendak, 2008, 2009, 2011, 2017). Volgens Duyvendak (2008) is het daarom onzinnig om de discussie te voeren over of nieuwkomers zich wel of niet thuis voelen door enkel te kijken naar hun identificatie met de Nederlandse cultuur, wat in het huidige situatie nog te vaak gedaan wordt. In plaats daarvan is het nuttig om te bezien hoe statushouders hun leven organiseren, waar ze verblijven, wat voor steun ze hieraan hebben en welke plekken ze juist mijden (Duyvendak, 2008).

Duyvendak (2008, 2011, 2017) verduidelijkt dat de mogelijkheid om thuisgevoel te ontwikkelen niet enkel bij individuele statushouders zelf ligt, maar dat de ontvangende samenleving hier ook op van invloed is. Dit onderzoek beoogt dit perspectief in acht te nemen door in kaart te brengen in hoeverre en op welke manier de ontvangende samenleving het thuisgevoel onder vrouwelijke statushouders bevordert en/of belemmert.

3. Gemengde woonprojecten

Op welke manier gemengd wonen zich verhoudt tot het thuisgevoel van statushouders is tot op heden nog weinig in wetenschappelijk onderzoek aan bod gekomen. Wel beschrijven Kim & Smets (2020) de invloed van gemengde woonprojecten op thuisgevoel onder mannelijke statushouders. Gemengd wonen zou bevorderend werken voor thuisgevoel door te voorzien in contacten met bureaus uit hetzelfde geboorteland, door samen te eten en rituelen uit het land van herkomst in stand te houden (Kim & Smets, 2020). Thuisgevoel zou hierdoor hoofdzakelijk in privé woningen tot stand komen, maar ook in openbare ruimtes worden ervaren (Kim & Smets, 2020). Dit omdat herinneringen en positieve associaties met vroeger tot stand komen in zelfstandige woningen, maar vaak als fundering blijken te werken voor thuisgevoel dat binnenshuis als buitenshuis wordt ervaren (Bocagni & Kusenbach, 2016). Voor mannelijke statushouders geldt dus dat voornamelijk de sociaal relationele verbintenissen met mensen uit hetzelfde herkomstland in combinatie met culturele tradities op basis van het herkomstland thuisgevoel voortbrengen (Kim & Smets, 2020). Daarmee lijkt gemengd wonen voor hen vooral immateriële (sociale) elementen van thuisgevoel te bevorderen.

Vanwege gezamenlijke activiteiten zouden gemengde woonprojecten bijdragen aan de sociale component van sociaal culturele integratie (Tinnemans et al., 2020). Zo is op afbeelding één het voetbalteam van gemengd woonproject Stek Oost te zien. Het team bestaat uit zowel statushouders als geboren Nederlanders. Door in groepsverband te sporten wordt een *sense of community* onder de leden versterkt, neemt sociaal contact tussen hen toe en komt daarmee mogelijk ook thuisgevoel ten goede. Ook wordt sociaal economische integratie onder statushouders gestimuleerd door het wonen in gemengde woonprojecten. Zo hebben statushouders in gemengde woonprojecten vaker bijbanen en doen meer aan scholing (Tinnemans et al., 2020; Czischke & Huisman, 2018). Dit ligt aan de sociale controle die gemengde woonprojecten faciliteren en de aanwezigheid van service beheerders (Tinnemans et al., 2020).

Afbeelding 1: het voetbalteam van gemengd woonproject Stek Oost (bron: omdenken.nl).

Vooraf de beschikbaarheid van gezamenlijke ruimtes om elkaar te ontmoeten en activiteiten te ondernemen, een zorgvuldige selectie van bewoners, een passende ruimtelijke opzet en een evenredige mix tussen statushouders en Nederlandse bewoners zouden bijdragen aan zowel sociaal culturele als sociaal economische integratie van statushouders (Tinnemans et al., 2020; Czischke & Huisman, 2018). Hiermee zouden de *homemaking* processen van statushouders automatisch ook gestimuleerd worden. Immers helpt gemengd wonen statushouders wegwijs te maken in de samenleving en hen vertrouwd te maken met de wijdere omgeving.

Gemengde woonprojecten worden veelal ontwikkeld in leegstaande panden en op onbebouwde kavels (Czischke & Huisman, 2018; Tinnemans et al., 2020). De initiatiefnemers zijn gemeenten, woningcorporaties en eigenaren van leegstaande panden (Czischke & Huisman, 2018; Tinnemans et al., 2020). Gemeenschappelijke ruimtes zijn soms toegankelijk per woongroep of gang maar soms zijn deze beschikbaar voor alle bewoners. Denk hierbij aan groeps-keukens waarin gezamenlijk gekookt wordt zoals op afbeelding twee, tuinen waarin in groepsverband getuinierd wordt zoals op afbeelding drie, en studieruimtes waarin taallessen worden gegeven. Het uitgangspunt is wederkerigheid, wat betekent dat niet enkel Nederlanders statushouders op weg moeten helpen in hun nieuwe stad en buurt, maar ook andersom (Davelaar et al., 2018; Startblok Elzenhagen, 2020). Zo helpen Nederlandse jongeren statushouders de Nederlandse taal te beheersen, maar geven nieuwkomers bijvoorbeeld ook les in het Arabisch aan bewoners met een Nederlandse achtergrond.

Afbeelding 2: Een gemeenschappelijke woonkeuken in gemengd woonproject LOhuizen (bron: sociuswonen.nl).

Gemengde woonprojecten hebben naast persoonlijke ontwikkeling vaak ook zelfbeheer van de woonomgeving als uitgangspunt (Startblok Elzenhagen, 2020; Czischke & Huisman, 2018). Dit zelfbeheer uit zich veelal in gezamenlijke schoonmaaktaken, waarbij statushouders en Nederlandse bewoners vaak in duo's aan de slag gaan. Daarnaast hebben bewoners doorgaans zeggenschap over de inrichting van ruimtes en vormgeving van activiteiten. Ook wordt vergaderd in verschillende commissies, waar nieuwe plannen tot stand komen.

Afhankelijk van het woonproject zijn er per woongroep of -gang bewoners die in de rol van *community builder* optreden als aanspreekpunt. Ook wordt er in sommige gemengde woonprojecten gebruik gemaakt van een buddy systeem waarin een Nederlandse bewoner wordt gekoppeld aan een bewoner met vluchtelingenachtergrond, waarbij wordt aangespoord elkaar op weg te helpen in de (nieuwe) stad (Davelaar et al., 2018; Groeneveld, 2018).

Toezicht vanuit gemeenten en woningbouwverenigingen vindt plaats door de inzet van service beheerders, die als sleutelfiguur optreden tussen bewoners en initiatiefnemers (Davelaar et al., 2018; Tinnemans et al., 2020). Ondanks overeenkomsten dient er rekening gehouden te worden met de grote variatie van gemengde woonprojecten wat betreft grootschaligheid, locaties, de grootte van woningen en participatie service beheerders.

Afbeelding 3: Gemeenschappelijke tuin van gemengd woonproject Startblok Elzenhagen (bron: startblokelzenhagen.nl).

Gemengd wonen draagt volgens sommige statushouders bij aan hun integratie in de samenleving door in een dagelijkse setting te voorzien om contact met Nederlanders aan te gaan (Kim & Smets, 2020; Tinnemans et al., 2020). Ook hebben statushouders uit gemengde woonprojecten zich negatief over hun woonsituaties uitgesproken; de tijdelijkheid van huurcontracten wordt als problematisch gezien, mede omdat statushouders woningen volledig zelf moeten meubileren (Tinnemans et al., 2020). Daarnaast zijn woningen doorgaans vrij sober en klein, wat frustratie opwekt omdat woningen niet geweigerd kunnen worden (Tinnemans et al., 2020). Uit gesprekken met gemeente Amsterdam blijkt dat een groot deel van de jonge, alleenstaande statushouders wordt geplaatst in gemengde woonprojecten, maar sommige jonge statushouders ook in reguliere woningen ondergebracht worden. Dat gemengde woonprojecten enkel bewoners van 18 tot en met 27 jaar huisvesten is vanwege het relatief kleine formaat van de woningen, dat enkel voor deze doelgroep passend wordt geacht.

Uit gesprekken met de gemeente Amsterdam blijkt dat de meeste Amsterdamse statushouders van 18 tot en met 27 jaar met tijdelijke huurcontracten worden gehuisvest. Het gaat hierbij om een huurcontract voor maximaal vijf jaar. Statushouders die afloop van het huurcontract zelf geen sociale huurwoning kunnen vinden, kunnen aanspraak maken op de zogenaamde ruggesteunregeling. De ruggesteunregeling is een regeling voor statushouders die via de gemeente Amsterdam een sociale huurwoning hebben gekregen met een tijdelijk huurcontract.

Als hun huurcontract na vijf jaar afloopt en statushouders zelf geen nieuwe sociale huurwoning hebben kunnen vinden, dan kunnen zij gebruik maken van de ruggensteunregeling. De regeling houdt in dat de gemeente hen dan eenmalig een nieuwe woning aanbiedt. Als statushouders 28 jaar of ouder zijn wanneer hun tijdelijke huurcontract afloopt, krijgen zij een woning met een contract voor onbepaalde tijd aangeboden. Als statushouders jonger dan 28 jaar zijn als hun tijdelijke huurcontract afloopt, krijgen zij een jongerenwoning met een tijdelijk huurcontract aangeboden. Als zij na afloop van dit tweede contract opnieuw zelf geen woning kunnen vinden, kunnen zij weer gebruik maken van de ruggensteunregeling. Zowel het aanbod van een reguliere sociale huurwoning als een woning in een gemengd woonproject kan niet geweigerd worden (Tinnemans et al., 2020). De gemeente Amsterdam kan (vanwege het tekort aan sociale huurwoningen) geen rekening houden persoonlijke voorkeuren of woonwensen bij het toewijzen van woningen aan statushouders. Door gemeente Amsterdam wordt naast de leeftijd van statushouders geen rekening gehouden met persoonlijke criteria bij het toewijzen van een woning. Statushouders weten vooraf niet wanneer en waar zij een nieuwe woning krijgen aangeboden.

4. Thuisgevoel onder vrouwelijke statushouders

Verschillende studies wijzen erop dat ervaringen van statushouders uit gemengde woonprojecten uiteenlopend zijn (Tinnemans et al., 2020; Kim & Smets, 2020; Czischke & Huisman, 2018; Davelaar et al., 2018). In hoeverre deze variatie aan woonervaringen gevolgen heeft voor thuisgevoel en of gender hier een rol in speelt blijft tot op heden nog onduidelijk. Zoals eerder aangegeven bestaan er redenen om aan te nemen dat de invloed van woonprojecten voor vrouwelijke en mannelijke statushouders verschilt (Tinnemans et al., 2020, De Wever, 2019). Hoewel er een grote diversiteit bestaat van betekenisgeving aan openbare ruimtes, lijken er structurele factoren van kracht te zijn die richting geven aan hoe vrouwen zich door openbare ruimtes bewegen. Aannemelijk is dat dit zich vertaalt naar specifiek thuisgevoel van vrouwen in hun woning, wijk en stad. In dit onderzoek wordt nadrukkelijk beoogd te voorkomen vrouwen te reduceren tot afhankelijk, passief en als kwetsbaar. Tegelijkertijd is het belangrijk bewust te zijn van de structurele factoren die richting geven aan ervaringen en gedrag van vrouwen.

Zo stelt Fenster (2005) dat betekenisgeving aan thuisgevoel in privé woningen bij vrouwen gerelateerd is aan hun (negatieve) ervaringen van openbare ruimtes. Zo hebben vrouwen verklaard zich ultiem thuis te voelen wanneer zij zich in hun privé woningen bevinden omdat zij hier, in tegenstelling tot in openbare ruimtes, volledige bewegingsvrijheid ervaren (Fenster, 2005). Daarnaast bestaat binnenshuis de vrijheid om keuzes te maken over de inrichting van de ruimte, wat voorziet in een gevoel van onafhankelijkheid en autonomie dat vrouwen in

openbare ruimtes soms wordt ontnomen (Fenster, 2005). Vrijheid binnenshuis compenseert dus als het ware het gebrek aan deze keuze- en bewegingsvrijheid buitenshuis (Fenster, 2005). Wagner & Peters (2014) en Scraton & Watson (1998) stellen daarbij dat vrouwen buitenshuis restricties aan hun mobiliteit ervaren vanwege risicovermijding voor fysiek gevaar en angst, waar mannen doorgaans niet mee te maken hebben. Zowel vrouwelijke ervaringen van openbare ruimtes als hun thuisgevoel zouden geconditioneerd zijn door veiligheidspercepties en afwegingen van mogelijk mannelijk gevaar. Hierdoor zouden vrouwen bepaalde plekken in de openbare ruimte mijden, in het bijzonder 's nachts en/of als er weinig mensen op straat zijn (Wagner & Peters, 2014; Scraton & Watson, 1998). Deze gegenderde ervaring van de openbare ruimte zou zich vervolgens vertalen naar onderscheidende gevolgen voor vrouwen hun thuisgevoel (Scraton & Watson, 1998; Gillow, 2015; Kern, 2007; Fenster, 2005; Young, 1998). Met deze reden zouden veiligheid en zekerheid voor vrouwen belangrijke componenten zijn van thuisgevoel (Bhatti & Church, 2002; Wagner & Peters, 2014; Scraton & Watson, 1998).

Gillow (2015) verklaart de onevenredige aanwezigheid van onveiligheidsgevoel onder vrouwen door een samenkomst van reële daden van agressie tegen vrouwen en het discours dat vrouwen als intrinsiek kwetsbaar schetst. Hij bepleit dat er nog altijd een krachtige culturele perceptie bestaat van 'vrouwelijke kwetsbaarheid' ten opzichte van de 'agressieve mannelijkheid' (Gillow, 2015). Een vergelijkbare stelling wordt gevoerd door Kern (2007); zij bepleit dat vrouwen vanaf jongs af aan gesocialiseerd worden om bang te zijn in openbare ruimtes. Gewaarschuwd hierbij wordt vooral voor parken, het openbaar vervoer en lege straten, waardoor zowel de angst voor als het mijden van deze plekken onder vrouwen ook daadwerkelijk toeneemt (Kern, 2007; Fenster, 2005).

Met name in grote steden zouden vrouwen zich onevenredig vaak onveilig voelen (Gillow, 2015). Gillow (2015) wijt dit aan het anonieme karakter van de stad. In grote steden zijn er meer onbekenden, waardoor gevoelens van onvoorspelbaarheid en oncontroleerbaarheid zouden toenemen. Dit gebrek aan bekendheid zou het thuisgevoel van vrouwen mogelijk kunnen ondermijnen. Het bovenstaande met betrekking tot anonimiteit roept de vraag op of gemengde woonprojecten binnen hun stedelijke context voor vrouwen daadwerkelijk in sociale cohesie voorzien zoals bedoeld is. Bij het uitblijven van familiariteit zouden gendernormen immers bepalend worden voor interacties in openbare ruimtes, wat ertoe kan leiden dat onveiligheidsgevoel onder vrouwen toeneemt (Gillow, 2015). Vrouwen zouden met name binnen grote steden bepaalde aanpassings- en vermijdingsstrategieën ontwikkelen om daarmee om te gaan. Dit zou het gebruik van de stad onder vrouwen afremmen en de routes die zij door de stad afleggen bepalen (Gillow, 2015; Wagner & Peters, 2014; Scraton & Watson, 1998). In hoeverre dit soort strategieën en veiligheidspercepties worden teruggevonden onder

vrouwelijke statushouders, en of deze gevolgen hebben voor hun thuisgevoel en participatie binnen gemengde woonprojecten, is daarom van belang nader te onderzoeken.

In het verlengde van het bovenstaande argument stelt Young (1998) dat niet enkel gendernormen leiden tot restricties aan bewegingsvrijheid in openbare ruimtes. Zo omschrijft Fenster (2005) de openbare ruimte niet enkel als het domein waarin mannen het voor het zeggen hebben, maar als het domein van de witte, heteroseksuele, middenklasse man (Fenster, 2005). Fenster (2005) bepleit dat de angst voor intimidatie buiten gender snijdt aan vele andere aspecten van iemands identiteit zoals nationaliteit, burgerlijke staat, leeftijd, seksuele voorkeur etc (Fenster, 2005). Zo dient er ten eerste ook rekening gehouden te worden met de intimidatie die mensen van kleur kunnen ervaren vanwege discriminatie en etnische profilering. Dit kan afbreuk doen aan thuisgevoel. Etnische profilering kan dan daarnaast -impliciet of expliciet- de toegankelijkheid tot semi-openbare ruimten beperken, in het bijzonder op plekken waar mensen van kleur in de minderheid zijn (Fenster, 2005). Vooral onder vrouwelijke statushouders met een niet-westerse achtergrond is het van belang om rekening te houden met de mogelijke manieren waarop negatieve beeldvorming op basis van huidskleur van invloed kan zijn op thuisgevoel (Huijnk et al., 2017).

Daarnaast stellen Kern (2007) en Scraton & Watson (1998) dat thuisgevoel en veiligheidspercepties van openbare ruimtes ook beperkt worden door de toegang tot financiële hulpbronnen. Vooral voor statushouders is deze dimensie relevant, omdat van hen bekend is dat ze gemiddeld gezien een relatief lage sociaaleconomische status hebben (Huijnk & Andriessen, 2016). Een gebrek aan financiële hulpbronnen kan bepalen welke strategieën vrouwen toepassen in openbare ruimtes en daarmee hun thuisgevoel beïnvloeden (Scraton & Watson, 1998; Kern, 2007). Zo kunnen vrouwen met een hogere sociaaleconomische status het zich in bepaalde gevallen veroorloven om 's avonds een taxi te nemen en hoeven zich minder in onveilige buurten te begeven vanwege hun woonplaats, terwijl vrouwen met lagere sociaaleconomische status geen andere keuze hebben dan te voet over straat te gaan in onveilige buurten.

Thuisgevoel wordt echter niet vormgegeven door enkel gender, huidskleur of sociaal economische status (Young, 1998). Er bestaat een samenspel tussen verschillende aspecten van iemands identiteit wat op verschillende momenten in plaats in tijd verschillende uitkomsten voor thuisgevoel en veiligheidspercepties bepaalt (Cho et al., 2013; Kern, 2007). Neem het vorige voorbeeld; het is aannemelijk dat de twee vrouwen zich in verschillende mate thuis voelen vanwege de ongelijkheid tussen hen in sociaaleconomische status. Echter, mocht de de vrouw met lagere sociaaleconomische status een sterk sociaal netwerk hebben in de relatief onveilige buurt, is het aannemelijk dat het gebrek aan financiële hulpbronnen minder bepalend

is voor haar thuisgevoel dan voor vrouwen met lage sociaaleconomische status en een minder sterk sociaal netwerk. Nog een voorbeeld van hiervan wordt geboden door Scraton & Watson (1998). Zij stellen dat sommige vrouwen gendergerelateerde restricties kunnen omzeilen door 's nachts gezamenlijk met vrienden naar huis te fietsen, terwijl anderen een taxi kunnen nemen. Beide strategieën kunnen leiden tot meer thuisgevoel middels veiligheid en bewegingsvrijheid in openbare ruimtes, maar zijn ook afhankelijk van iemands sociale netwerk en financiële hulpbronnen (Scraton & Watson, 1998; Gillow, 2015). Vrouwen delen dus wel dezelfde ruimte, maar zeker niet dezelfde ervaring (Abbas, 2010; Harvey, 2008).

Samenvattend is het aannemelijk dat de factoren en actoren die thuisgevoel beïnvloeden tussen mannen en vrouwen verschillen. Dat er structurele factoren lijken te bestaan die van invloed zijn op thuisgevoel van vrouwen betekent echter niet dat hun ervaringen hetzelfde zijn (Abbas, 2010; Harvey, 2008). Vanwege de turbulente verledens van vrouwelijke statushouders, waarvan velen abrupt zijn losgerukt van hun geboorteland en levens (Fitzpatrick, 2002), wordt verwacht dat thuisgevoel des te complexer vatten is. Verschillende aspecten van iemands identiteit brengen dus in samenspel ervaringen en thuisgevoel voort (Cho et al., 2013), wat nog eens onderstreept dat thuisgevoel voor iedereen anders is en wordt onderschreven door verschillende aspecten. Tegelijkertijd is het van belang om op zoek te gaan naar parallellen tussen vrouwen en inzichtelijk te maken wat structureel bijdraagt of afbreuk doet aan hun thuisgevoel, wat de rol van gemengd wonen hierin is en hoe daarop ingespeeld kan worden.

Om hier dieper inzicht in te krijgen wordt in dit onderzoek rekening gehouden met de immateriële en materiële dimensies van thuisgevoel, het gepolitiseerde karakter van thuisgevoel, de rol van gender en woonsituatie. Uitgaande van deze theoretische afbakening wordt getracht een zo inclusief mogelijk begrip van thuisgevoel onder vrouwelijke statushouders te verkrijgen. Daarbij is het ten eerste relevant om te onderzoeken op welke manieren factoren en actoren in en rondom woningen en in de wijk van invloed zijn op thuisgevoel van verschillende vrouwelijke statushouders. Ten tweede is het relevant om te bestuderen in hoeverre vrouwelijke associaties met thuisgevoel verschillen van (door theorie ingegeven) mannelijke associaties met thuisgevoel. Uitgaande van de specifieke ervaringen van vrouwen is het hierbij vooral belangrijk om te bestuderen of de semi-openbare ruimtes in gemengde woonprojecten door vrouwelijke statushouders daadwerkelijk als de uitnodigende, veilige omgevingen worden ervaren zoals ze bedoeld zijn en welke persoonlijke aspecten hier eventueel van invloed op kunnen zijn.

Methodologie

In dit hoofdstuk wordt ten eerste ingegaan op de kwalitatieve onderzoeks aanpak, waarna de keuze voor semi-gestructureerde interviews wordt besproken, gevolgd door de selectie en werving. Daarna worden de beperkingen en ethische aspecten van het onderzoek besproken. Ten slotte wordt ingegaan op de data analyse en data management.

1. Kwalitatief onderzoek

Om de invloed van gemengde woonprojecten op thuisgevoel in kaart te brengen, worden bevindingen van vrouwelijke statushouders uit gemengde woonprojecten vergeleken met bevindingen van vrouwelijke statushouders uit reguliere sociale huurwoningen in Amsterdam. Het doel van dit onderzoek is een verdiepend en genuanceerd inzicht te verkrijgen in thuisgevoel onder alleenstaande vrouwelijke statushouders. Het gaat hierbij hoofdzakelijk om ervaringen, percepties en gevoelens van deze vrouwen (Rahman, 2020). Kwalitatieve onderzoeksmethoden zijn van belang om de ervaringen van respondenten te *verstehen*; bevindingen kunnen vanuit persoonlijke context benaderd worden (Hennink et al., 2020; Clark & Cresswell, 2008). De meerwaarde van een kwalitatieve aanpak is dat er inzicht verkregen wordt in welke persoonlijke achtergrondkenmerken van vrouwelijke statushouders een rol spelen bij *homing*-processen. Het gaat hierbij dus niet zozeer om generalisatie, maar het doel is een verdiepend en verbredend begrip te krijgen van thuisgevoel op basis van het perspectief van de onderzochten (Evers, 2015). Dit door bijvoorbeeld in te gaan op de betekenis van iemands culturele en religieuze achtergrond en hierin verschillen tussen vrouwen inzichtelijk te maken. Door twee diverse groepen vrouwen te interviewen kunnen de opvattingen van onderzochten bovendien aan elkaar gespiegeld worden (Evers, 2015; Rahman, 2015). Omdat kwalitatief onderzoek een open karakter heeft kan doorgevraagd worden naar hoe en waarom, keuzeprocessen en motieven. Met een kwalitatieve methode wordt de kans op onverwachte antwoorden dan ook groter en wordt de leefwereld van de respondent nog beter in kaart gebracht (Evers, 2015; Rahman, 2015). Tijdens dataverzameling worden parallellen met theorie gelegd en worden bevindingen hierna weer meegenomen in de vraagstelling tijdens interviews (Hennink et al., 2020; Clark & Cresswell, 2008). Zo bleek tijdens dataverzameling bijvoorbeeld dat de vraagstelling 'hoe zou u thuisgevoel omschrijven?' bij de meeste respondenten verwarring oproep vanwege de taalbarrière of de abstractie van de vraag. De kwalitatieve methode stelde in staat om in het vervolg de vraagstelling aan te passen en dichterbij de sociale realiteit van respondenten te blijven. Voortaan werden individuele *homemaking* processen dan ook bevraagd door te vragen naar 'waar' respondenten zich het meest thuis voelen. Dit soort aanpassingen hebben de validiteit van data beter gewaarborgd.

2. Semi-gestructureerde interviews

Er zijn negentien semi-gestructureerde interviews afgenomen, waarvan negen bij vrouwelijke statushouders uit reguliere sociale huurwoningen en tien bij vrouwelijke statushouders uit gemengde woonprojecten. Er is gekozen voor semi-gestructureerde interviews omdat hiermee de verbale beschrijvingen en interpretaties van respondenten kunnen worden vergeleken met het theoretisch kader. Semi-gestructureerde interviews zijn flexibeler dan gestructureerde interviews en bieden daarmee de mogelijkheid om te reflecteren op elementen van thuisgevoel die vooraf niet ingecalculerd waren, maar wel in gesprekken naar voren kwamen. Het uitgangspunt van het onderzoek was dan ook respondenten zoveel mogelijk vanuit de eigen ervaring te laten spreken, zodat verhelderd werd welke factoren en actoren zij associëren met thuisgevoel en waarom. Met deze reden is niet vastgehouden aan een strikte volgorde van vraagstelling. Een aantal inleidende vragen per thema werden bij bijna ieder interview gesproken. Hier werd in enkele gevallen van afgeweken door dieper in te gaan op specifieke thema's die respondenten zelf van belang achtten om hun verhaal te vertellen.

Een bijkomend voordeel van kwalitatief onderzoek tijdens de corona pandemie is dat de interviews overal plaats konden vinden (Evers, 2015). Respondenten is vooraf gevraagd een locatie uit te kiezen waar zij zich het meest op hun gemak voelden om het interview te volbrengen. 8 interviews vonden plaats in de buitenlucht, vrijwel altijd in nabijheid van de woning van respondenten. Denk hierbij aan nabijgelegen parken en velden in de natuur. Degene die het eerst arriveerde koos een bankje of rustige plaats in het park of de omgeving naar keuze van respondent. Daarnaast werden 6 interviews afgelegd bij respondenten thuis, met name in reguliere sociale huurwoningen. Ook vonden 5 interviews op verzoek van respondenten plaats in gezamenlijke ruimtes van gemengde woonprojecten. Hierbij was verder niemand anders aanwezig. Interviews besloegen minimaal een half uur tot maximaal anderhalf uur. In de meeste gevallen duurden interviews een uur. Interviews vonden plaats tussen 25 maart 2021 en 25 mei 2021.

Aan de hand van de vooraf opgestelde topiclijst zijn respondenten gestimuleerd te vertellen over hun gevoelens, percepties en ervaringen. Gestart werd met korte vragen over de persoonlijke achtergrond van respondenten. Denk hierbij aan de duur van het verblijf in Nederland, leeftijd, opleidingsniveau, religie en herkomstland. Hierna werd het diepte-interview ingeleid met vragen over het dagelijks leven. Dit deels om het ijs te breken en deels om geïnterviewden op hun gemak te stellen. Meerdere respondenten maakten een gespannen indruk en gaven aan onzeker te zijn over hun beheersing van de Nederlandse taal. Beginnen met relatief simpele vragen over het dagelijks leven werkte voor deze respondenten vaak geruststellend. Hierna is ingegaan op verschillende thema's zoals de ervaringen van

woonsituatie, thuisgevoel, het Nederlandschap en ten slotte op de rol van 'vrouw-zijn'. Hiermee is inzicht vergaard in de materiële en immateriële factoren en actoren uit de woonomgeving die van invloed zijn op thuisgevoel. Zo is bijvoorbeeld ook gevraagd naar sociale netwerken, (identificatie met) de Nederlandse cultuur en de tevredenheid met de woning en buurt. De eerste 10 interviews werden voornamelijk afgenomen bij vrouwelijke statushouders uit reguliere sociale huurwoningen. Hierbij is de nadruk gelegd op de mate van contact met burens en hun opvattingen over hun woonsituatie. Deze ervaringen zijn afgezet tegen de ervaringen van inwoners van gemengde woonprojecten. Ervaringen van respondenten uit gemengde woonprojecten zijn ook bevraagd in relatie tot hun woonsituatie; in hoeverre en op welke manier speelt het wonen in het project volgens vrouwen mee in hun thuisgevoel en zouden ze iets willen veranderen aan hun woonsituatie? Onder bewoners van gemengde woonprojecten is daarnaast specifiek gefocust op de rol van gemeenschappelijke ruimtes, de gezamenlijke activiteiten en het samenwonen met zowel geboren Nederlanders als andere statushouders (Clark & Cresswell, 2008; Hennink et al., 2020).

Ook is er dieper op de verschillen tussen vrouwen ingegaan. Dit met name door tijdens interviews te letten op de mate waarin huidige opvattingen gemotiveerd werden door ervaringen uit het verleden en herkomstland. Wanneer respondenten vertelden over onveiligheidsgevoelens in het herkomstland werd bijvoorbeeld gevraagd in hoeverre dergelijke ervaringen zich verhouden tot ervaringen in Nederland. De meeste respondenten motiveerden hun huidige opvattingen daarbij van nature aan de hand van eerdere negatieve of positieve ervaringen. Er werd tijdens interviews dus veel heen en weer bewogen tussen vroegere ervaringen en huidige ervaringen. Daarnaast is dieper ingegaan op de betekenisgeving achter thema's die vrouwen zelf introduceerden. Denk hierbij aan thema's als discriminatie of seksuele intimidatie. Hierbij is verhelderd in hoeverre deze ervaringen volgens vrouwen zelf te relateren zijn aan persoonlijke kenmerken zoals bijvoorbeeld gender en religieuze achtergrond. Er is dus steeds getracht de verschillen tussen vrouwen in kaart te brengen en hierbij de nuances te onderzoeken. Tegelijkertijd is beoogd de overeenkomsten tussen vrouwen te herkennen en hier verklaringen voor te vinden.

3. Selectie en werving

Vrouwelijke statushouders zijn in Nederland in de minderheid (OIS, 2020). In Amsterdam geldt dit in 2020 vooral voor de leeftijdscategorieën 18 tot en met 27 jaar en 27 tot en met 44 jaar (OIS, 2020). In 2020 woonden er dan ook 65% meer mannelijke statushouders dan vrouwelijke statushouders in Amsterdam. Het merendeel van de Amsterdamse vrouwelijke statushouders komt uit Syrië (37%), gevolgd door Eritrea en Ethiopië (23%). Daarnaast is 28% van de vrouwelijke statushouders boven de 18 alleenstaand (OIS, 2020).

Toegang tot respondenten is mogelijk gemaakt door bewonerslijsten die verstrekt zijn door de gemeente Amsterdam. Klantmanagers is gevraagd statushouders te benaderen voor deelname aan het onderzoek. Er is klantmanagers daarbij benadrukt dat deelname van statushouders geheel vrijwillig is en er geen consequenties verbonden zijn weigering van deelname aan het onderzoek. Wel ontvingen deelnemers aan het onderzoek een tegoedbon van 25 euro, wat als extra stimulans voor deelname werkte. Uiteindelijk zijn er door middel van het uitzetten van de oproepen van 6 klantmanagers 12 respondenten geworven. De overige 7 respondenten zijn geworven door middel van het persoonlijke netwerk van de onderzoeker. Inwoners van gemengde woonprojecten bleken in eerste instantie lastiger te benaderen dan inwoners van reguliere sociale huurwoningen. Met deze reden zijn halverwege de dataverzameling binnen verschillende gemengde woonprojecten uitgeprinte flyers met oproepen in het Farsi, Arabisch, Nederlands en Engels verspreid. Dit werd gedaan door service beheerders van woningcorporatie van gemengde woonprojecten (Socius), die van te voren via de mail zijn benaderd. Ook zijn flyers digitaal verspreid in whatsapp-groepen van verschillende woonprojecten. Ten slotte is contact gelegd met taalcoaches en service beheerders van gemengde woonprojecten via online platforms en hierbij digitaal een oproep tot onderzoek uitgezet. Het belang van het onderzoek wat betreft toekomstig woonbeleid en de specifieke positie van vrouwen was in de ogen van deze sleutelfiguren relevant, wat lijkt aangespoord te hebben om statushouders te benaderen voor onderzoek. Ook dat het onderzoek deels is uitgevoerd vanuit gemeente Amsterdam leek de relevantie van het onderzoek te onderstrepen en hiermee de bereidheid van het uitzetten van oproepen te vergroten.

Tijdens de werving is diversiteit in acht genomen van zowel de groep respondenten uit gemengde woonprojecten als de groep respondenten uit reguliere sociale huurwoningen. Diversiteit is van belang omdat hiermee een inclusief begrip van thuisgevoel en de (persoonlijke) factoren die hierin een rol spelen wordt verkregen. Zo is de onderzoeksgroep divers wat betreft leeftijd (21-42 jaar). Initieel is gekozen voor de leeftijdscategorie 20-35 jaar omdat er binnen deze leeftijdscategorie zowel alleenstaande vrouwen in gemengde woonprojecten als in reguliere sociale huurwoningen wonen. Echter bleek een enkele respondent buiten deze leeftijdscategorie te vallen (zij is 42 jaar). De reden hiervoor is dat het soms lastig bleek van te voren af te stemmen hoe oud respondenten waren of wat hun afkomst was, aangezien het inplannen van een afspraak vaak vooraf werd gedaan met behulp van tussenpersonen zoals klantmanagers. Ook zijn respondenten divers wat betreft religieuze achtergrond (Christen, Moslim, Atheïst) en herkomstland (variërend van het Midden-Oosten, Noord, West en Oost Afrika). Daarnaast variëren respondenten van verblijfsduur in Nederland (variërend van twee tot zes jaar). Ook zijn respondenten divers wat betreft hun woonsituatie

(reguliere sociale huurwoning en gemengd wonen), buurt (Amsterdam Noord, Oost, West) en wat betreft huurcontract (tijdelijk en onbepaalde tijd). Zie bijlage 3 voor een geanonimiseerd overzicht van de onderzoeksgroep.

Ook is getracht diversiteit van opleidingsniveau uit het herkomstland en in Nederland in acht te nemen. Echter is gemerkt dat de non-respons onder lager opgeleiden relatief hoog was. Dit hoogstwaarschijnlijk omdat de drempel tot participatie voor hoger opgeleiden lager was in verband met hun vaak goede beheersing van Nederlandse en/of Engelse taal. Het gevolg hiervan is dat er meer interviews zijn gehouden met respondenten die de Nederlandse en/of Engelse taal al machtig waren. Met het doel ook respondenten te werven die de taal minder goed machtig waren en/of lager opgeleid zijn is getracht de drempel tot deelname te verlagen door het beschikbaar stellen van tolken. Voorafgaand aan het interview is respondenten de mogelijkheid geboden om het interview te volbrengen in het Engels, Nederlands, of met tolk in het Tigrinya, Arabisch of Farsi. Uiteindelijk zijn 10 interviews volbracht in het Engels en 9 in het Nederlands waarvan 3 met een telefonische tolk in het Tigrinya. Respondenten varieerden daardoor uiteindelijk in meerdere mate wat betreft de beheersing van zowel Nederlandse als Engelse taal.

Ook bleek de non-respons hoog onder vrouwelijke statushouders die al werk hebben gevonden. Vermoedelijk ligt dit eraan dat het contact met klantmanagers onder deze groep statushouders minder regelmatig plaatsvindt, omdat zij door middel van werk al relatief verder op weg zijn in de samenleving. Het gevolg hiervan is dat uiteindelijk 9 respondenten een baan hadden, waarvan 3 vrijwilligerswerk. De overige 10 respondenten had op het moment van het interview (nog) geen baan. Dit belangrijk om in acht te nemen, met name omdat het blijkt dat het hebben van een baan een belangrijk element van thuisgevoel kan vormen. Hier wordt in het resultatenhoofdstuk inhoudelijk op ingegaan.

Een aantal respondenten had een activistische houding tijdens interviews. De gender-insteek had voor sommige vrouwen de doorslag gegeven om deel te nemen, omdat zij vinden dat er soms te weinig aandacht wordt besteed aan de verschillen tussen omstandigheden van mannelijke en vrouwelijke nieuwkomers. Anderen stonden meer sceptisch tegenover het onderzoek en twijfelden of deelname daadwerkelijk verandering teweeg zou brengen in beleid rondom huisvesting van statushouders. Sommige vrouwen hadden eerder al meermaals klachten ingediend bij hun klantmanager of hulp proberen te zoeken bij kwesties rondom hun woonsituatie, maar voelden zich niet gehoord. Deelnemen aan het onderzoek fungeerde voor sommige respondenten daarom als een laatste mogelijkheid om hun zorgen en problemen aan het licht te brengen. Door deel te nemen voelde een deel van de respondenten zich gehoord en sommigen zeiden na afloop van het interview meer geleerd te hebben over zichzelf. Deze

persoonlijke diepgang lijkt sommige respondenten gestimuleerd te hebben vrijuit te vertellen over hun ervaringen en percepties. Daarnaast waren een aantal vrouwen blij om in gesprek te gaan omdat zij eenzaam waren door de pandemie, of waren überhaupt opgelucht hun ervaringen te kunnen delen met iemand zonder vluchtelingenachtergrond of klantmanager.

4. Beperkingen en ethische aspecten

Een beperking van dit onderzoek is de taalbarrière tussen respondent en interviewer. De taalbarrière heeft er soms voor gezorgd dat vragen niet zijn begrepen zoals ze bedoeld waren, waardoor er verwarring bij zowel de respondent als onderzoeker is ontstaan. Andersom geldt dit ook; de onderzoeker kon antwoorden interpreteren op een manier zoals dit niet bedoeld is door de respondent. De taalbarrière lijkt daarom tijdens enkele interviews voor achterdocht of terughoudendheid voor deelname aan het onderzoek hebben gezorgd. Schaamte voor het nog niet goed kunnen spreken van de taal lijkt hierbij ook een rol te hebben gespeeld. Om respondenten gerust te stellen werden interviews soms tussentijds gepauzeerd en van onderwerp gewisselt. Zo werden de diepte-interviews soms onderbroken door meer alledaagse vragen te stellen om respondenten op het gemak te stellen. De taalbarrière leidde er in bepaalde gevallen toe dat een tipje van de sluier werd opgetild over betekenisvolle ervaringen, maar soms niet heel diep op de betekenisgeving van de geïnterviewde ingegaan kon worden omdat de woordenschat bij respondent miste. Dit kon frustratie of onzekerheid bij respondenten opwekken.

Een tweede beperking van dit onderzoek is dat het is uitgevoerd ten tijde van de corona pandemie. Dit maakt het in sommige gevallen lastig inzichtelijk te maken welke factoren en actoren op welk moment thuisgevoel beïnvloeden, en wanneer thuisgevoel bijvoorbeeld juist beïnvloed is door indirecte effecten van de pandemie. Lastig is daarom een vergelijking te maken met de periode zonder restricties. Getracht is zowel de indirecte effecten als directe effecten van de pandemie uiteen te zetten. Echter kan niet met zekerheid inzichtelijk gemaakt worden in hoeverre corona maatregelen het gebrek aan thuisgevoel voor respondenten eventueel heeft versterkt.

Er dient ook rekening gehouden te worden met de subjectiviteit van de onderzoeker en culturele verschillen. Met deze reden is dan ook gestreefd een zo open mogelijk begrip van thuisgevoel te handhaven en open vraagstellingen te hanteren, zodat er inzicht verkregen wordt in de persoonlijke emoties en gevoelens van respondenten. Vraagstellingen in dit onderzoek zijn namelijk indirect gekleurd door 'westerse' opvattingen over thuisgevoel of persoonlijke ervaringen van de onderzoeker (Clark & Cresswell, 2008; Hennink et al., 2020). Immers bestaat het theoretisch kader, waaruit de interviewvragen zijn voortgekomen, uit uiterst westerse wetenschappelijke literatuur over thuisgevoel. Dit enerzijds omdat het onderzoek is uitgevoerd

in Nederland en anderzijds omdat hiermee inzichtelijk gemaakt wordt welke mogelijke (culturele) verschillen tussen statushouders en gevestigde Nederlanders thuisgevoel op andere manieren onderschrijven.

De interne validiteit van dit onderzoek wordt beschermd door zowel materiële, immateriële als relationele elementen van thuisgevoel te bestuderen. Dit maakt het mogelijk thuisgevoel concreter te duiden, bijvoorbeeld door te verwijzen naar specifieke plaatsen of objecten. Als vragen rondom thuisgevoel te abstract bleken is geprobeerd de vraagstelling te verhelderen door geïnterviewden concretere voorbeelden te geven van elementen die thuisgevoel kunnen oproepen. Zo werd bijvoorbeeld gevraagd in hoeverre het huis, contact met burens of natuurlijke plaatsen thuisgevoel beïnvloeden. Dit heeft in sommige gevallen richting gegeven aan antwoorden van respondenten, maar wekte ook weer nieuwe inzichten op vanwege de open interpretatie van respondenten ten opzichte van deze vragen. Door met behulp van de topiclijst de elementen van thuisgevoel af te werken is per respondent inzicht verkregen in welke elementen voor wie en waarom een rol spelen bij thuisgevoel.

In dit onderzoek is actief beoogd te voorkomen om vrouwen te essentialiseren als passief, volledig afhankelijk van (financiële) hulpbronnen en beperkt in hun keuze- en bewegingsvrijheid (Bastia & Haagsman, 2020). Vrouwen zijn actieve vormgevers van hun eigen (dagelijks) leven en dienen dus niet gereduceerd te worden tot hun gender (Bastia & Haagsman, 2020). Er bestaat immers een variatie aan factoren, waar persoonlijke karaktereigenschappen onderdeel van zijn, die maken dat vrouwen weloverwogen keuzes maken (Casey et al., 2008). Met andere woorden dient naast structuur ook rekening gehouden te worden met agency en de verschillende strategieën waarmee vrouwen juist weerstand kunnen bieden aan de (mogelijke) restricties die zij ervaren in wooncomplexen, de buurt en op straat (Casey et al., 2008; Bastia & Haagsman, 2020). Tijdens dataverzameling is hier rekening mee gehouden door dergelijke structuren te observeren, maar tegelijkertijd in beeld te brengen hoe vrouwen hiermee omgaan.

Het bespreken van de vlucht is door de onderzoeker expres uit de weg te gaan vanwege eventuele trauma's en het afwijken van het onderzoeksonderwerp. Het uitgangspunt van interviews was namelijk juist het leven na de vlucht. Dit bleek echter soms moeilijk realiseerbaar, omdat interviews en thuisgevoel wel ervaringen uit het verleden betroffen. Het bespreken van eventuele nare ervaringen met Nederlanders leek voor sommige respondenten lastig bespreekbaar. Mogelijk speelde sociaal wenselijkheid hierbij een rol en waren respondenten voorzichtiger zich negatief uitlaten over ervaringen met Nederland. Mogelijk speelde hierbij een rol dat het onderzoek deels in opdracht van gemeente Amsterdam is uitgevoerd en respondenten wat betreft klantmanagers en huisvesting afhankelijk zijn van

gemeente Amsterdam. Dit maakt dat de machtsbalans tussen interviewer en geïnterviewde niet volledig in evenwicht was.

Vermoedelijk werkte het voor zowel werving als tijdens interviews bevorderlijk dat onderzoeker zelf vrouw is van half Arabische afkomst en valt binnen dezelfde leeftijdscategorie als respondenten. Deze overeenkomsten werden door sommige respondenten opgemerkt en ervaren als positief. Ook onderschreven deze (geringe) gelijkenissen voor sommige vrouwen wederzijds begrip en gaf hen het gevoel serieus genomen te worden. Door middel van de gesprekken 'van vrouw tot vrouw' leken geïnterviewden zich enigszins gemakkelijk uit te spreken over negatieve, seksueel getinte of gendergerelateerde negatieve ervaringen met mannen of andere statushouders.

Om ethische aanvaardbaarheid en integriteit te waarborgen is een *informed consent* formulier opgesteld (zie bijlage 2). Hierin wordt gegarandeerd dat (1) respondenten ten alle tijden deelname aan onderzoek mogen weigeren (2) respondenten zich ten alle tijden mogen terugtrekken van deelname aan het onderzoek (3) er geen consequenties verbonden zijn aan het weigeren van deelname aan het onderzoek. Op twee respondenten na, lazen en ondertekenden respondenten de informed consent formulieren zelf in het Engels of Nederlands. De overige twee respondenten hebben mondelinge toezegging gegeven na uitleg van het formulier. Ook verkregen alle respondenten voorafgaand aan het interview inhoudelijke verbale informatie over de aard van het onderzoek. Data is volledig geanonimiseerd en ontraceerbaar gemaakt.

5. Data analyse en data management

Interviews zijn afzonderlijk getranscribeerd en direct daarna kort samengevat. In samenvattingen zijn ook opmerkingen en/of andere memos en bijzonderheden opgenomen. Denk hierbij aan wat er na afloop van interviews werd besproken en hoe respondenten het interview zelf vonden gaan. Ook in hoeverre zij een positief of negatief gevoel overhielden aan deelname werd gerapporteerd en of er na afloop van het interview nog contact is geweest met respondent. Daarnaast zijn methodologische memo's bijgehouden, waarin het wervings- en selectieproces is bijgehouden. Het verloop van het wervingsproces en de non-respons zijn hier bijvoorbeeld in vastgelegd. Er werd tevens wekelijks een korte update geschreven over de algemene voortgang van het onderzoek. Ten slotte is in een logboek vastgelegd wat de duur van interviews was, waar ze plaatsvonden en hoe de houding van respondenten tijdens interviews was. Nieuwe inzichten, zoals de terughoudendheid van bepaalde respondenten vanwege het gebrek aan beheersen van de taal, konden hierdoor mee terug worden genomen in het veld. Onder respondenten die de taal minder goed beheersten werden gesprekken

bijvoorbeeld in het vervolg laagdrempelig ingestoken. Er werd expres niet te lang bij stil gestaan als er miscommunicatie voorkwam, aangezien de ervaring leerde dat dit een negatieve uitkomst had voor het vrijuit laten vertellen van respondenten.

Voor data analyse is er gebruik gemaakt van software van NVivo. Data is geordend op basis van persoonlijke kenmerken zoals leeftijd, educatie, duur van verblijf in Nederland, soort woning en wijk (Clark & Cresswell, 2008; Hennink et al., 2020). Data analyse is volbracht door interviews eerst thematisch te coderen. Dit houdt in dat de topiclijst in eerste instantie leidend was bij het coderen (Clark & Cresswell, 2008; Hennink et al., 2020). Overkoepelende thema's die vooraf waren vastgesteld werden nu gespiegeld aan opvattingen van respondenten. Op deze manier is bijvoorbeeld inzicht vergaard in de samenhang tussen gender en thuisgevoel. Door eerst thematisch te coderen is op een abstracter niveau inzicht verkregen van de manieren waarop het theoretisch kader zich verhoudt en terugkomt in de diepte-interviews. Vervolgens zijn de interviews open gecodeerd; hierbij zijn thema's herkend welke in eerste instantie niet waren opgenomen in de topiclijst. Denk hierbij aan het effect van de corona epidemie, het belang van taal en de integratieparadox. Deze open codes betreffen dus meer het niveau van de respondent en brengen onverwachte bevindingen aan het licht. Het bovenstaande is samengebracht en geanalyseerd door af te wegen in hoeverre beide code-groepen zich verhouden tot persoonlijke kenmerken zoals leeftijd, herkomstland en opleidingsniveau. Op basis daarvan is de outline van de belangrijkste resultaten van het onderzoek opgesteld. De belangrijkste resultaten en thema's zijn vervolgens ondergebracht in het hierna volgende resultatenhoofdstuk. Citaten zijn in het resultatenhoofdstuk waar nodig ingekort om de kern van het citaat zoveel mogelijk naar voren te brengen. Ook zijn namen van respondenten om privacy redenen gefingeerd.

Resultaten

De mate waarin geïnterviewde vrouwelijke statushouders zich thuis voelen in Nederland en Amsterdam varieert. Zo vertellen respondenten zich niet thuis te voelen en dit ook niet te verwachten te gaan doen in de toekomst, terwijl anderen vertellen zich wel thuis voelen of wat zou kunnen helpen om hun thuisgevoel extra te stimuleren. In dit hoofdstuk worden de gevonden elementen die thuisgevoel bevorderen of belemmeren uiteengezet. Ten eerste wordt het belang van taal voor thuisgevoel uiteengezet. Daarna worden factoren die thuisgevoel doen voortbrengen of juist afbreuk doen aan thuisgevoel aan de hand van terugkerende thema's gepresenteerd. Tevens wordt ingegaan op verschillende persoonlijke achtergrondkenmerken die homing-processen kunnen verklaren. Ten slotte wordt ingegaan op de invloed van gemengde woonprojecten op thuisgevoel.

1. Taal

Na plaatsing binnen een gemeente blijkt thuisgevoel van vrouwelijke statushouders in de eerste plaats afhankelijk te zijn van de beheersing van de Nederlandse taal. Vrouwen willen actief meedoen in de samenleving en dit blijkt in lijn met Van Liempt & Staring (2020) en Huijnk et al., (2021), enkel mogelijk wanneer de taal beheerst wordt. Taalvaardigheid stelt vrouwelijke statushouders namelijk in staat sociaal economisch en relationeel te participeren in de bredere maatschappij. Het geeft daarbij toegang tot het verwerven van immateriële waarden van thuisgevoel zoals Boccagni & Kusenbach (2016) aandragen. Wanneer de beheersing van de taal zo onontwikkeld is dat vrouwen geen contact met de buitenwereld krijgen, zijn zij vaak eenzaam en weten niet tot wie te wenden voor hulp. Thuisgevoel ontbreekt hierdoor, wat vanwege eenzaamheid en het gebrek aan een dagbesteding enkel verergerd wordt. Gemis van het herkomstland en familie lijkt in deze gevallen enkel toe te nemen, waardoor het des te moeilijker wordt voor vrouwen om zich te identificeren met Nederland. Dit geldt ongeacht of respondenten in gemengde woonprojecten of in reguliere sociale huurwoningen wonen. Zo vertelt een Eritrese vrouw uit een gemengd woonproject dat ze wel materiële elementen krijgt aangereikt om zich thuis te voelen, maar hier moeilijk gehoor aan kan geven omdat ze de taal niet spreekt. Het gebrek aan taalvaardigheid wordt door de drieëntwintigjarige als obstakel ervaren om zich thuis te voelen, omdat zij hierdoor wordt beperkt te participeren in de Nederlandse samenleving:

Lula (gesprek met tolk):

'Ja ik heb mijn rechten allemaal gekregen. Ik kan naar school gaan en ik woon hier veilig. Als ik de taal goed ga spreken dan kan ik ook gaan werken. Ik voel me alleen niet prettig dat ik de taal niet beheers.'

Ook vrouwen die de taal redelijk of goed beheersen bevestigen het belang van de taal om je thuis te voelen. Zo wordt de taal door een Ethiopische vrouw die al redelijk ver op weg is in de samenleving gezien als de sleutel voor het leren kennen van de Nederlandse cultuur en personen. Volgens Malika bevordert deze kennis thuisgevoel omdat het zelfvertrouwen genereert en sociaal culturele identificatie met Nederland versterkt:

Malika:

'Taal is de sleutel van alles... Taal is deel van integratie. Ik kan communiceren met jou bijvoorbeeld, ik kan praten met jou. Ik voel me daardoor Nederlands en ik voel me goed. Het is een deel van integratie, de taal, spreken met Nederlandse mensen en weten over de Nederlandse cultuur. Alles, woning, leven. Alles! Je kunt integreren met Nederlandse mensen, het is echt nodig.'

Vanwege de corona maatregelen is de beheersing van de Nederlandse taal onder meerdere geïnterviewden gestagneerd of zelfs achteruitgaan. Dit komt naar voren uit het verhaal van Helen uit Eritrea, die vertelt dat haar taalvaardigheid stukken beter was in de tijd voorafgaand aan de pandemie toen zij in een AZC woonde. Het langdurige thuis zitten in isolatie doet Helen haar familie extra missen, terwijl het gebrek aan taalvaardigheid de mogelijkheden beperkt om afleiding op te zoeken:

Helen (gesprek met tolk):

'Ik doe eigenlijk helemaal niets overdag. Ik ben heel de dag alleen maar thuis, vanwege corona is school gestopt. Het voornamelijke plan dat wij hier naartoe zijn gekomen is dat wij gaan leren, een beroepsopleiding gaan doen en dan gelijk aan het werk gaan. Productief zijn, maar dat heb ik niet waar kunnen maken omdat ik vanwege corona stil zit hier... . Het maakt niet uit met wie dan ook, contacten zijn het beste natuurlijk. Als je bezig bent de hele dag, dat je studeert en leren en contacten maken met mensen. Dat houdt je bezig, dan mis je bepaalde dingen van je land ook niet. Maar in het stadium waarin ik nu verkeer, moet ik alleen maar denken aan ons land, aan mijn familie, omdat ik helemaal niets te doen heb.'

Nadat Helen tijdens de pandemie een zelfstandige woning had toegewezen gekregen bleek het vrijwel onmogelijk om bij te blijven met de taal vanwege het sluiten van school en haar gebrek aan sociale contacten. Het negatieve effect van de corona maatregelen op taal, en daarmee op thuisgevoel, wordt dan ook voornamelijk ervaren door respondenten die sinds kort een zelfstandige woning hebben gekregen.

Onder dezelfde vrouwen die zich in mindere mate thuisvoelen of hier een gebrek aan ervaren, lijkt ook sociaal culturele identificatie met Nederland en een toekomstvisie te ontbreken. Dit is in lijn met onderzoeken Schuermans et al., (2019), Kale et al., (2019) en Fitzpatrick (2002) die succesvolle integratie in verband met thuisgevoel brengen en daarnaast stellen dat het creëren van verbondenheid met de ontvangende samenleving voor statushouders cruciaal is. De taal speelt ook hierin een sleutelrol, omdat verbondenheid en wederzijds begrip simpelweg enkel tot stand kan komen als nieuwkomers contacten leggen met leden van de ontvangende samenleving. Ook dit blijkt uit het verhaal van Lula, die vanwege haar gebrek aan taalvaardigheid nog geen contacten in Nederland gelegd heeft. De Eritrese vertelt over onoverbrugbare verschillen tussen Nederland en Eritrea, die voor haar des te zichtbaarder zijn geworden tijdens de pandemie:

Lula (gesprek met tolk):

'Ik ging naar school, maar nu is school gestopt vanwege corona. Verder doe ik niets. Aangezien ik hier alleen ben zonder mijn familie en ik totaal op een andere manier ben opgevoed, denk ik niet dat ik het gevoel ga krijgen alsof ik in mijn eigen land ben. Het verschil is gewoon te groot, maar ik hoop wel dat ik hier veilig kan wonen en een goede toekomst kan opbouwen. Maar het gevoel krijgen dat ik echt in mijn land ben, daarvan denk ik niet dat ik dat ooit ga krijgen.'

Lula zegt zich niet te identificeren met Nederland en ontbreekt aan een toekomstvisie. Echter spreekt ze de taal niet en vertelt ze hierdoor vrijwel geen sociale relaties in Nederland te hebben. Dit onderschrijft het belang van taalvaardigheid en het ontwikkelen van sociale contacten voor thuisgevoel. Hoewel Lula het idee heeft zich nooit als in 'haar eigen land' te gaan voelen, zullen de taal en sociale contacten wellicht wel helpen thuis te voelen. Immers beschrijft Duyvendak (2009, 2011, 2016 2017) dat individuen zich op meerdere plekken kunnen thuis voelen, zolang elementen zoals bekendheid en gelijkgezindheid bevordert worden. Het thuis voelen op de ene plek hoeft thuisgevoel op de andere plek daarom niet uit te sluiten (Duyvendak, 2011). Dit geldt in het bijzonder voor respondenten uit dit onderzoek. Dit omdat veel van hen actief aan hun thuisgevoel werken door progressieve waardes na te leven welke niet noodzakelijk gebonden zijn aan plaats, waar in de volgende paragraaf inhoudelijk op wordt ingegaan. Echter voelen meerdere geïnterviewden zich door een gebrek aan taalvaardigheid belemmert om op een dergelijke wijze te werken aan hun thuisgevoel. De taal blijkt daarom vooraf te gaan aan thuisgevoel.

2. Immatriële waardes

In deze paragraaf wordt uiteengezet in hoeverre vrouwelijke statushouders zich thuis voelen in Nederland en in hoeverre immateriële waardes thuisgevoel verklaren en waarom. Uit verhalen van respondenten blijkt dat vooral de waardes vrijheid, veiligheid, zekerheid en bekendheid het thuisgevoel van vrouwelijke statushouders (deels) doen voortkomen of belemmeren.

1. Vrijheid

Wanneer geïnterviewden zich thuis voelen, wordt dit het vaakst beargumenteerd aan de hand van de waardes die vrouwen in Nederland ondervinden om zich vrij te gedragen. Deze waardes worden ondanks diversiteit van respondenten door de meeste respondenten naar voren gebracht wanneer wordt gevraagd hun thuisgevoel te beschrijven of te verklaren.

Respondenten zeggen zich met name thuis te voelen in Nederland vanwege de vrijheid om je verbaal en non verbaal te uiten. Respondenten hebben in het verleden in het herkomstland vaak een gebrek aan deze vrijheid ervaren, wat zij als inperking op hun ware identiteit ondervonden. Vooral onder respondenten die zich voorafgaand aan hun vlucht al sterk identificeerden met progressieve waardes lijkt de vrijheid in Nederland thuisgevoel ten goede te komen. Zo motiveert een vijftientigjarige Afghaanse respondent haar thuisgevoel in Nederland aan de hand van het volgende:

Hadyah:

'Nobody should tell me or ask me; where are you going? Why are you alone? Or if I have company? Nobody is asking me; who is he? Or who is she? So this is home. This is the place... . Where freedom is the right for every human being. I never had this freedom in my life ever before. But this is the only time that I'm having this freedom. So even if I see a man, I can talk with him. I can just make good contact... We cannot say home is a place that you only live, no. Home is a place that you live, you love and you try to achieve whatever you want, you know. You give yourself the time, you give yourself that freedom that yourself needs and you just.. You know you respect yourself first.'

Hadyah zegt autonomie van belang te achten en dit in Nederland in grote mate te ervaren. Het belang van deze autonomie hier, wordt door haar ervaren in relatie tot ervaringen vanuit het herkomstland waar zij een gebrek aan dergelijke controle gewend was. Dit raakt aan de ideologische benadering van *belonging* waar Duyvendak et al., (2016) over schrijven. Vanuit deze dimensie berust thuisgevoel op morele ideeën van autonomie en vrijheid. Zoals eerder genoemd wordt hier ook wel naar verwezen als *home-as-a-heaven* (Duyvendak, 2011; Duyvendak et al., 2016). De progressieve maatschappelijke aspecten die zelfexpressie en persoonlijke ontwikkeling stimuleren maken in dit geval dat iemand zich thuis voelt

(Duyvendak et al., 2016). Met name de waarden die ervoor zorgen dat geïnterviewden niet het gevoel hebben zich te moeten conformeren aan gendernormen brengen thuisgevoel voort. Ook dit wordt doorgaans gezien in relatie tot vrijheidsbeperkingen als vrouw zijnde in het verleden. De gelijke rechten tussen man en vrouw in Nederland staan bij geïnterviewden dan ook hoog in het vaandel. Het collectieve naleven van bevrijdende principes door zowel de Nederlandse samenleving als respondenten zelf stelt deze vrouwelijke statushouders in staat om zelfstandig en bewegingsvrij te zijn en zich daardoor thuis te voelen. Meermaals worden door geïnterviewden dan ook indirect beginselen uit de Nederlandse grondwet genoemd; gelijkheid, tolerantie en vrijheid maakt dat een groot deel van de respondenten zich thuis voelen in Nederland:

Dounia:

'With the freedom I belong to Nederland. With my freedom, yeah, with inner peace. I have inner peace with anyone, I don't care about colour, religion, or any background.'

Dounia uit Syrië heeft heldere ideeën over de betekenis van het Nederlands burgerschap en de na te leven waarden die daaraan verbonden zijn. Zo vertelt zij zich nooit thuis te hebben gevoeld in Syrië vanwege een gebrek aan tolerantie jegens bepaalde progressieve waarden waar zij zichzelf vanaf jongs af aan al mee identificeerde. In de vrijheid en de open mindedness van Nederlanders herkent ze zichzelf wel, waardoor ze zich hier thuis voelt. Gelijkgezindheid als element voor thuisgevoel, zoals uiteengezet door Duyvendak (2009), wordt dus ook door vrouwelijke statushouders van belang geacht. Daarnaast blijkt dat de traditionele westerse waarden, waarvan Duyvendak (2011, 2017) bepleit dat deze uitsluitend zouden kunnen werken voor thuisgevoel van nieuwkomers vanwege cultuurverschillen, juist voor veel vrouwelijke statushouders maakt dat zij zich wel thuis voelen in Nederland. Dit geldt vooral voor vrouwen uit Arabische en/of overwegend Islamitische herkomstlanden. Meerdere vrouwen vertellen hierover door een vergelijking te schetsen met vroegere ervaringen uit hun herkomstland. Zo vertelt Zineb uit Libië het volgende over de vrijheidsbeperkingen die zij als jong meisje al ervaarde:

Zineb:

'For me as an Arabian girl, I came to this world already without any rights. Because in a few years I will have boobs. Before even the boobs you will get a lot of punishment. Like you will always be shamed because you're a girl, be shamed don't do this. Don't use your voice, don't play with boys, blabla. But when they come, boobs, your life is done. Yeah, you are done. You are done. You have to just say yes 'yes yes' and always sound like a child. Even when you grow up you have to act stupid

and naive and don't understand a thing like a rabbit. And here I find myself. I wake up in the morning. I wear mascara. People listen to me. Nobody can mute your voice.'

Door asiel aan te vragen in Nederland beoogden geïnterviewden bewust te ontsnappen aan de volgens hen beperkende tradities of gedragscodes van het herkomstland. Gewonnen vrijheden worden dan ook vaak in één adem genoemd met een gebrek daaraan in het herkomstland als vrouw:

Maryam:

'In Syria it's difficult for me because I'm a woman, I play music and I'm open minded. People in Syria don't like that, most people in Syria are not open minded. If I want to go dancing, people say 'she's not a good woman'. If I want to drink, if I want to party, people are not open minded. But because I'm here I can do anything and no one cares. Yeah, it does not matter for anyone but I can do what I want. Freedom.'

Hoewel geïnterviewden zeggen in Nederland een verlichting te ervaren van bepaalde conventies en gendernormen, betogen sommige van hen dat het van groot belang is om meer bewustzijn te creëren van burgerrechten in Nederland onder vrouwelijke statushouders die hier nog weinig kennis en ervaring over hebben. Het bewustzijn van gelijke rechten tussen man en vrouw wordt door veel geïnterviewden gezien als essentieel voor hun huidige thuisgevoel, maar verhoogt daarnaast ook de bereidheid van vrouwen om sociaal economisch en relationeel te participeren. Zo pleit de vijftientigjarige Hadyah uit Afghanistan voor het aanbieden van een verdiepend perspectief op vrouwenrechten in Nederland:

Hadyah:

'I had some educational classes. They told me that you have the rights here. You can live just as a man can live. So you have the rights... And so many other things. So I left him because I want to live life happily for myself... I think before the education before starting classes for them it's better to aware them girls out about their rights before. Maybe you will have some information together. But translated in many different languages. So they know their rights. So they know they can get educated here, they can work here, they can have sport activities, they can find any kind of friend they want.. Every possibility. If they know their rights in this country, they can get educated. It's not their husband to say that there's no need to educate because you don't work. Because the man thinks that education is just for working. No. It's for making yourself aware of everything. But their husband says or their family says no need to educate, you can stay home and we work and so..Yeah,

so everything, but if they know about their rights in advance i'm sure that they will be so much more encouraged to get educated more. To find more friends and to be Dutch.'

Het contrast met het leven in het herkomstland zou voor bepaalde vrouwelijke statushouders soms dus zo groot zijn dat het lastig is direct actief mee te doen in de samenleving. Om hen hier beter in te begeleiden zouden op maat gemaakte informatiebijeenkomsten en focusgroepen over vrouwenrechten mogelijk helpen. Door dit nog voorafgaand aan de inburgering te organiseren, zouden met name kwetsbare vrouwelijke statushouders beter en sneller integreren in de bredere samenleving en zich bovendien meer thuisvoelen.

2. Veiligheid

Een tweede element dat door geïnterviewden van belang wordt geacht voor thuisgevoel is veiligheid. In overeenkomst met onderzoek van De Wever (2019) lijkt het gebrek aan veiligheid van geïnterviewden uit het verleden, gevolgen te hebben voor het belang van veiligheid voor thuisgevoel in het heden. Bovendien vertellen respondenten hoe (negatieve) herinneringen en associaties ook richting geven aan hun huidige veiligheidspercepties. In lijn met onderzoek van Boccagni & Kusenbach (2016) laat dit zien dat thuisgevoel procesmatig is; het is gefundeerd op basis van zowel het heden en verleden en komt tot stand op basis van ervaringen met andere plaatsen. Zo vertelt een dertigjarige Iraanse vrouw dat ze zich enerzijds veiliger voelt in Nederland vanwege het contrast met negatieve ervaringen uit haar herkomstland, maar vanwege diezelfde negatieve ervaringen s' nachts als vrouw liever niet naar buiten gaat:

Bahar:

'Ik 'belong' hier meer... Ik voel me veilig meer dan Iran in vergelijking met sommige situaties. Maar sommige mensen zeggen slechte woorden... Mannen, omdat ik vrouw ben... Bijvoorbeeld ik zie, ehm, drie dagen geleden een man en zijn zoon... Hij maakte een kis beweging (maakt kus beweging) en (knipoog)... In Iran doen veel mannen dat op die manier. Vanwege de slechte herinneringen, wanneer het donker wordt durf ik niet naar buiten. In Amsterdam, maar ook Nederland, vanwege mijn slechte herinneringen. Als het donker is zie ik soms meisjes fietsen of wandelen zonder probleem, maar voor mij voelt het wel zo.'

Het bovenstaande citaat illustreert hoe de ervaringen van Bahar in de openbare ruimte en haar thuisgevoel in verband staat met veiligheidspercepties ten opzichte van mogelijk mannelijk gevaar. Dit correspondeert met onderzoek van Bhatti & Church (2001) waaruit blijkt dat veiligheid een belangrijk element van thuisgevoel is. Bovendien ondersteunt het onderstaande

het onderzoek van Fenster (2005) en Wagner & Peters (2014) die bepleiten dat thuisgevoel van vrouwen zich verhoudt tot negatieve ervaringen van openbare ruimtes.

Ook kan thuisvoelen beperkt worden door veiligheidsincidenten met personen uit hetzelfde herkomstgebied die negatieve herinneringen doen oproepen. Zo blijkt gender-gerelateerde intimidatie en onderdrukking vanuit mannen met hetzelfde herkomstland afbreuk te kunnen doen aan thuisgevoel. Respondenten delen dit soort ervaringen meegemaakt te hebben in AZC's, maar krijgen hier ook mee te maken nadat ze een zelfstandige woning hebben toegewezen gekregen. Zo vertelt de Libische Zineb, die onlangs getrouwd is maar (nog) niet met haar echtgenoot samenwoont, het volgende over intimidatie in de gemeenschappelijke tuin van een gemengd woonproject:

Zineb:

'One time I put my skirt on and I went down the group, this group of boys they were there... And they say... Sorry, can I pronounce the word? Like, prostitute in Arabic. Very loud. It made me shake, it made me feel like I was in Libya you know. You know, my husband is always like this is the only... He always says that in this place...This is his opinion, but not my opinion; in this place, we are still in the Arabic world. When we leave this place (gemengd woonproject) we will be in the Netherlands. Because of this group of people, who just need somebody to teach them how to behave.'

Zineb ervaart vanwege gender-gerelateerde belaging onveiligheid binnen het gemengde woonproject. Dit doet afbreuk aan thuisgevoel, mede omdat het wordt ervaren in relatie tot nare ervaringen als vrouw zijnde uit het verleden. Terwijl Zineb precies dit soort inperkingen op haar vrijheid heeft willen ontvluchten door asiel aan te vragen in Nederland, wordt ze hier nu tevergeefs weer geconfronteerd door de intimidatie vanuit mannelijke burens. Hieruit blijkt dat thuisgevoel van deze geïnterviewde onlosmakelijk verbonden is met haar herinneringen. De restricties die vrouwen buitenshuis ervaren, zoals aangedragen door Wagner & Peters (2014) en Scraton & Watson (1998), blijken dus gefundeerd te zijn op risicovermijding en angst uit het verleden.

In lijn met onderzoek van Kale et al., (2019) en Boccagni (2020) dienen we thuisgevoel daarom als een gelaagd fenomeen te zien dat primair gebaseerd is op eerdere ervaringen. De gegenderde ervaring van openbare ruimtes wordt onder respondenten van verschillende herkomstlanden ervaren, maar opvallend is dat dit in het bijzonder genoemd wordt door vrouwen met een Arabische en/of Islamitische achtergrond. In overeenstemming met onderzoek van Young (2005) Fenster (2005), Kern, (2007) en Scraton & Watson (1998) kan daarom geconcludeerd worden dat de ervaring van semi-publieke ruimtes samenhangt met

verschillende aspecten van iemands identiteit. In dit geval zijn dat culturele/religieuze achtergrond en gender. Verder correspondeert mogelijk mannelijk geweld en intimidatie uit het verleden voor sommige respondenten ook met hun hedendaagse gedrag buitenshuis. Zo vertelt de Islamitische Nidae, die sinds anderhalf jaar in een gemengd woonproject woont, zich er bewust van te zijn dat de manier waarop ze zich in Nederland kleedt zich verhoudt tot percepties van onveiligheid die op het verleden berusten:

Nidae:

'I shouldn't ever dress up. I don't know how people do it but I would be afraid to wear a miniskirt. Especially not in summer. So it's not common. I don't know how Dutch women deal with it. But I also asked my neighbors, the Dutch ones. Like, how do you walk out after dark in winter? Especially... And they're like, 'oh, you're just worrying for nothing'. You know, it's all safe. And.. But I don't know. I don't feel safe. That was also my experience in Turkey, because I look really weak. Like, tiny women that I am. I attract more perverts. Because I'm like an easier prey, cause they know maybe I would not just scream I wouldn't hit back.'

Vrouwen blijken ondanks diversiteit op een aantal vlakken overeen te stemmen; een gebrek aan vrijheid als vrouw dat ervaren werd in het herkomstland wordt voor velen gecompenseerd met gewonnen vrijheid en autonomie in Nederland. Respondenten zijn zich bewust van hun rechten en vrijheden in Nederland en proberen hier zoveel mogelijk bewust naar te handelen, wat thuisgevoel bevordert. Zo vertelt een lesbische vrouw uit Bahrein over haar ervaringen met intimidatie in Nederland, waarbij ze in haar reactie bewust en actief beoogde te handelen naar 'Nederlandse' normen:

Yarah:

'I was once with my girlfriend in the Museumplein on this green thing. We were just laying there and I found a bottle falling, and my girlfriend did not tell me. And I thought someone just lost control or something, but she told me when boys saw us laying there they threw it at us. But she did not tell me, because she is used to the Bahreini system. Like; 'yeah, you know sometimes people do that you know..'. We are conservative because of the way we are, we don't show these things. Even if it's a straight relationship, but for me it was like no, we don't tolerate that here. . . . The way she handled it was very Bahreini, but the way I took it was very Dutch. I told her 'no! we don't take this here, we don't accept this here'.

Dat Yarah actief optreedt tegen de belaging die ze ervaart, lijkt in relatie te staan tot de grote mate waarin zij zich sociaal cultureel identificeert met Nederland. Yarah lijkt zich bewust te zijn

van zowel de progressieve ideeën van tolerantie in Nederland als de gedragsnormen om je hieraan te conformeren, waardoor haar persoonlijke verbondenheid met Nederland toe lijkt te nemen. Hiermee ondersteunt het bovenstaande citaat onderzoek van Kiang et al., (2008) en Kale et al., (2019) waarin gesteld wordt dat gelijkgezindheid en identificatie op basis van gedeelde politieke standpunten thuisgevoel bevordert. Mogelijk is Yarah's zelfvertrouwen en reflectie op deze politieke standpunten mede te verklaren doordat ze veel contact heeft met Nederlanders, een baan heeft en een opleiding volgt op masterniveau. Immers heeft ze hierdoor vrij intensief kennis kunnen maken met de Nederlandse samenleving vergeleken met vrouwen die nog niet op school zitten, geen baan hebben en minder contact buiten de herkomstgroep onderhouden.

3. Zekerheid

In lijn met onderzoek van Boccagni & Kusenbach (2016), Duyvendak (2011, 2017) en Van Liempt & Staring (2020) blijkt dat zekerheid een belangrijke component is van thuisgevoel. Meerdere geïnterviewden zeggen bewust op zoek te zijn naar meer zekerheid en vastigheid. Dit in het bijzonder vanwege hun instabiele verleden. Neem bijvoorbeeld de invloed van de tijdelijkheid van huurcontracten. Respondenten die een relatief langdurige asielpcedure in Nederland achter de rug hebben lijken de tijdelijkheid van huurcontracten over het algemeen positiever te ervaren in vergelijking met respondenten die een relatief snellere asielpcedure hebben doorgelopen. Zo vertelt de Afghaanse Hadyah, die na aankomst in Nederland meer dan twee jaar in vijf verschillende AZC's doorbracht, het volgende over de tijdelijkheid van haar huurcontract:

Hadyah:

'You know, five years is a long time. So they gave me a chance to live five years here. Then after five years, it's your own responsibility to make your life, you know. It's like this; they take my hand and they try to help me to walk. But they cannot support me all the time. So after a couple of times, they will leave my hand. So I have to walk on my own. And it's very good. I can now stand on my own feet. And I can do whatever I want.'

Een tijdelijk huurcontract maakt voor anderen dat de woning aanvoelt als de zoveelste tussenstop. Een tijdelijk huurcontract kan mede vanwege het eerdere verhuizen tussen AZC's thuisgevoel daarom in de weg staan. Daarnaast blijkt uit het verhaal van Nidae dat het ontbreken van een onbepaald huurcontract ook een meer symbolische inperking kan vormen op thuisgevoel:

Nida:

'And especially now that I have no permanent residency it was for temporary, like for five years. And there's maybe like, two, three years left. And then I feel like what if for some reason I have to go back? And then it's like, I'm not exactly Turkish... It would crush me if Dutch society wouldn't accept me. You know, yeah, after you know, I, I try so hard, and I want to be a part of it. But there's still that possibility. That's what I'm trying to say. Like, there's still like, I shouldn't get too hopeful. You know?'

Uit bovenstaand citaat blijkt hoe belangrijk enige mate van zekerheid is om je geaccepteerd en onderdeel te voelen van de bredere samenleving. Meerdere vrouwelijke statushouders lijken op een vergelijkbare wijze op zoek te zijn naar thuisgevoel door persoonlijke identificatie en hechting aan plaats, wat voor sommigen bemoeilijkt wordt door de tijdelijkheid van huurcontracten. Vooral geïnterviewden die bij aankomst al relatief ouder waren ervaren de tijdelijkheid van huurcontracten als extra barrière voor hun zekerheid en stabiliteit. Zo vertelt de Bahreinse Yarah, die bij aankomst de dertig al was gepasseerd, dat een tijdelijk huurcontract haar persoonlijke hechting aan de Nederlandse omgeving in de weg zou staan:

Yarah:

'If it were a temporary contract then it would make me feel temporary here. Temporary citizen, temporary something. You already feel temporary, so you need to feel... So I bought these plants to feel like I am here.'

Bovenstaande wijst erop dat respondent bewust op zoek is naar zekerheid en vastigheid vanwege haar instabiele verleden. Dit bevestigt bevindingen van Burgers & Zuidervijk (2016) en Van Liempt & Staring (2020) die bepleiten hoe belangrijk het is dat statushouders de controle over de materiële leefomgeving terugwinnen om thuisgevoel tot stand te laten komen. Ook laat dit zien dat pas nadat statushouders een woning hebben gekregen ze daadwerkelijk kunnen starten zich thuis te voelen.

4. Bekendheid

Het leren kennen van de Nederlandse cultuur en omgeving verankerd statushouders in een tijd en plaats (Van Liempt & Staring, 2020). Deze familiariteit blijkt ook thuisgevoel te kunnen bevorderen. Zo vertelt Yarah het volgende over haar terugkomst in Amsterdam na haar eerste vakantie sinds haar vlucht:

Yarah:

'I was happy because I was going back to Amsterdam. I don't want to call it home, it's not yet home. But I was happy to come back to Amsterdam and I was surprised by this feeling. I felt like I was familiar. When I took the train and looked outside, it was a nice feeling. Like okay we are starting to be friends.'

Dit correspondeert met bevindingen van Degen & Rose (2012), Kim & Smets (2020) en Duyvendak (2011) die stellen dat thuisgevoel opgeroepen kan worden door positieve associaties met het verleden in de vorm van herhaalde ervaringen met plaats. Buiten het terugkeren naar bepaalde plaatsen kan thuisgevoel ook opgeroepen worden door zintuiglijke herkenning. Zo beschrijft Syrische Fatiha, die bij haar ouders woont, de impact die het ruiken van een geur op haar maakte:

Fatiha:

'Vorige week toen ik de deur open deed rook ik een geur van thuis. Het is niet vies, niet mooi, het is een geur. Een bijzondere geur. Ik zei het tegen mijn moeder; 'kun je dat merken? kun je dat ruiken?' ... Zij zegt nee, en mijn vader zei ook nee. Ik zei 'het is als thuis, merk je dat niet?'. Ik zei meteen, 'ik voel me net zo goed als ik voelde bij mijn grootouders'. Het was dezelfde geur als bij mijn opa en oma in Homs. Het is zo bijzonder. Zij zijn overleden, maar dat is wel.. Ik heb daar eigenlijk twee jaar gewoond voordat we hier kwamen. Dus ik zei 'wauw, dezelfde geur. Dit is thuis voelen.'

Ook natuurlijke plaatsen, zoals aangedragen door Degen & Rose (2012) en Van Liempt & Staring (2020), roepen voor sommige vrouwelijke statushouders positieve associaties met het herkomstland op. Zo vertelt een respondent die veelal goede herinneringen heeft aan haar vroege jeugd in Syrië, dat het naar zee gaan in Nederland nostalgie en thuisgevoel oproept vanwege familiariteit:

Dounia:

'I came from a city in Syria, Latakia, where we're at the sea part. So when I went to Den Haag I said 'oh my god, I am in Latakia'. It's the same thing, like it's the sea part and those things. When I see the sea let me say mostly I would say yeah I am in Syria now.'

Bekendheid speelt dus een rol in het tot stand komen van thuisgevoel. Geïnterviewden zijn vaak ook reflexief over de manier waarop bekendheid met de progressieve Nederlandse cultuur hun *homemaking* beïnvloedt. Dit illustreert Dounia door een vergelijking te schetsen tussen haar

eigen thuisgevoel en het thuisgevoel van statushouders die uit een minder progressieve regio van Syrië komen:

Dounia:

'Some people came from Syria from parts where they were living next to Iraq. There's this city which is next to Iraq, where they are so close and not open to any other religion or culture. So when people from these parts come here, they see so much difference and they are like no, we do not live like this. But from my part we were already like this. So this is the difference, it depends on which part of the country you came from... So and the background of having the experience with these open people for ten years made it so much easier for me when I got here. Syrian people around me sometimes say things like, why do they do this and that? And I am like, yes, that's normal there is no problem. Because this is different. Because of this now I don't feel like I belong a hundred percent to Syrian people, I don't belong a hundred percent to Dutch people.'

Een therapeutische functie van plaats zoals beschreven in onderzoek van Sampson & Gifford (2010) wordt echter niet door geïnterviewden ervaren. Ook wordt het belang van plaatsen in de materiële leefomgeving die tradities uit het herkomstland representeren, zoals beschreven door Van Liempt & Staring (2020), niet in dit onderzoek teruggevonden. Het uitblijven hiervan is mogelijk te verklaren doordat geïnterviewden vaak bewust afstand doen van tradities en conventies uit het herkomstland en zich nieuwe 'Nederlandse' waardes toe eigenen. Het vertrouwd raken met de Nederlandse context impliceert voor sommige geïnterviewden wel het kennismaken met diverse, Amsterdamse culturen. De sociaal culturele diversiteit van Amsterdam lijkt voor sommige vrouwen bovendien hun gevoel van vrijheid te bevorderen. Je zou door deze diversiteit namelijk meer opgaan in de buurt als nieuwkomer. Zo vertelt Yarah het volgende over haar woonervaring in Amsterdam Oost en voorkeur voor Amsterdam:

Yarah:

'It's not a white neighbourhood, it's not a Moroccan neighbourhood, it's mixed. I like it, so many people live here and we meet from one time. I was able to make some friends here, so yeah. But when people asked me why I was going to Amsterdam I said Amsterdam is the city of strangers, so you will not feel like a stranger.'

Ook (on)bekendheid met het individualistische aspect van de Nederlandse cultuur kan een rol spelen in thuisgevoel. In Nederland leren kinderen doorgaans al vanaf jongs aan in de eerste plaats trouw te zijn aan zichzelf en een eigen mening te vormen (Hofstede, 2011). Het individueel belang prevaleert doorgaans boven het groepsbelang (Hofstede, 2011). Binnen

collectivistische culturen zijn mensen vanaf jongs af aan opgenomen in hechte groepen; de banden zijn sterk en intensief en het groepsbelang prevaleert doorgaans boven het eigenbelang (Hofstede, 2011). Dit verschil wordt door bepaalde geïnterviewden opgemerkt als een belemmering voor thuisgevoel. Deze bevinding komt overeen met het standpunt van Duyvendak (2011, 2017) omtrent de werking van cultuurverschillen op thuisgevoel. De stap van de collectivistische cultuur naar de individualistische Nederlandse cultuur was voor sommige geïnterviewden, zoals drieëntwintigjarige Jacqueline uit Guinee een zeer groot contrast:

Jacqueline:

'In Guinee je kan gaan buiten, maar ja met de mensen alles samen dingen doen. Dingen doen samen. Maar hier alleen. Hier niet want ik ben alleen, maar in Guinee gingen wij alles samen doen, met mijn broers... Ik vind dat negatief. Want ik wil niet alleen blijven.'

Tevens lijkt het negatieve effect van corona maatregelen bepaalde geïnterviewden vanwege hun collectivistische culturele achtergrond in het bijzonder te raken. Zo vertelt de Ethiopische Malika hoe hardnekkig het gemis van sociale bijeenkomsten tijdens de pandemie voor haar is, vanwege de intensiteit van het sociale contact dat zij gewend is uit haar herkomstland:

Malika:

'Het is een moeilijke tijd. Wij zijn heel sociaal in mijn cultuur. Samen eten, samen koffie drinken. Onze sociale status is heel groot... Ik mis dit. In onze cultuur hebben wij... Wij zijn sociaal, samen eten, samen koffie drinken. Ons sociale contact is heel groot. Daarom mis ik dat.'

Geïnterviewden die nog maar vrij kort in Nederland wonen, de taal in mindere mate beheersen en nog onbekend zijn met de (progressieve, multiculturele, individualistische kenmerken van) Nederlandse cultuur zijn ten tijde van de pandemie in sterke mate op zichzelf toegewezen. Tegelijkertijd blijken zij vaak niet te beschikken over genoeg handvatten om progressie te boeken in de maatschappij. Bekendheid en de mate waarin men over de tools beschikt om bekendheid te creëren zijn dus beide van invloed op thuisgevoel. Dit is in overeenstemming met bevindingen van Van Liempt & Staring (2020). Zij beamen dat het in het bijzonder voor statushouders met culturele achtergronden die sterk afwijken van culturele kenmerken van de ontvangende samenleving en degenen die taal in het land van aankomst niet spreken lastiger is zich thuis te voelen. Thuisgevoel onder deze groep vrouwelijke nieuwkomers zou met name bevordert worden door het terugkrijgen van agency over de eigen mobiliteit en leefomgeving (Van Liempt & Staring, 2020), wat ten tijde van de pandemie voor bepaalde respondenten

vrijwel onmogelijk was. Dit wijst erop dat factoren rondom de pandemie, het gebrek aan beheersing van de taal en cultuurverschillen in samenkomst een negatieve spiraal kunnen veroorzaken waardoor thuisgevoel ondermijnd wordt.

3. Participatie

Dat respondenten zelf wel degelijk willen werken aan hun thuisgevoel is van kernbelang om te benadrukken. Zo vertellen verschillende respondenten Nederlands te oefenen door het lezen van boeken. Ook wordt door meerdere respondenten in het bijzijn van de onderzoeker video's bekeken op internet waarin Nederlandse les wordt gegeven. Deze paragraaf gaat dieper in op de wens van vrouwelijke statushouders om te participeren in de bredere samenleving en de wijze waarop participatie thuisgevoel ten goede komt.

1. Sociaal economische participatie

In Nederland bestaan in vergelijking met herkomstlanden van geïnterviewden relatief veel mogelijkheden voor vrouwen om zich te ontwikkelen in het onderwijs of op de arbeidsmarkt. Respondenten vertellen dat het actief meedoen in de samenleving en individueel aan een toekomst bouwen thuisgevoel voortbrengt vanwege de zelfstandigheid en het toekomstperspectief waarin het voorziet. Dit bevestigt het belang zoals aangedragen door Huijnk & Andriessen (2016) en Duyvendak (2008) van functionele identificatie als deel van integratieprocessen. Geïnterviewden willen niet enkel gezien worden als lid van een (etnische)groep, maar als individu met verschillende functionele verbindingen op het werk, school etcetera. In lijn met Duyvendak (2008) wordt hiermee bevestigd dat alledaagse situaties van vrouwelijke statushouders op school en het werk van belang zijn voor thuisgevoel. Zo motiveert een Ethiopische vrouw haar thuisgevoel aan de hand van haar opleiding en baan:

Malika:

'Ja ik heb het gevoel dat dit is mijn land. Na mijn studie wil ik werken hier. Wonen, leven. Alles wat ik wil, wil ik in Nederland. Dus ja dat is echt veranderd. Ik wil verdergaan in Nederland in de toekomst. Dat is mijn doel en mijn ambitie.'

Ook leidt functionele identificatie tot sociaal culturele identificatie. Actief participeren in de maatschappij geeft respondenten het gevoel 'erbij te horen' in Nederland (Duyvendak, 2008; WRR, 2007), wat als stimulans werkt voor thuisgevoel. Voor bepaalde respondenten lijkt individuele sociale mobiliteit bovendien als symbool van maatschappelijke acceptatie te fungeren. Zo vertelt de Syrische Fatiha over de betekenis van het slagen bij een intaketoets om door te stromen naar het hoger onderwijs:

Fatiha:

'Thuisgevoel komt met mijn prestaties hier... Ik heb het gedaan en ik ben geslaagd met het eindexamen. Dus dat betekent dat ik dit jaar kon beginnen. In die tijd voelde ik me echt thuis, want ik krijg de kans. Ik heb die verdiend. En ik krijg de kans waarvoor ik heel veel heb gedaan om die te nemen... In deze tijd zag ik de testbare resultaten van die twee jaar, die twee jaar moeite.'

Voor statushouders geldt dat zij vaak een onzekere tijd achter de rug hebben, met weinig perspectief en veel afwijzingen. Wanneer het in Nederland ook (nog) niet wil lukken deel te nemen aan onderwijs of de arbeidsmarkt, kan dit tot negatieve mentale gevolgen leiden. Dit illustreert Fatiha door te vertellen wat het voorheen voor haar betekende voor de zoveelste keer afgewezen te worden voor een opleiding:

Fatiha:

'Toen ik op straat liep na school dacht ik 'waarom ben ik hier?'. Ik weet niets. Wie zijn deze mensen die hier op straat lopen? Ik weet niets hier... In deze tijd had ik me ingeschreven voor een organisatie bij UAF. Een organisatie die helpt vluchtelingen met financiële kosten voor laptop, boeken, Engels cursussen en zo... Dus ik deed het examen, de intake-toets... Het zijn geen echte vragen. Geen nuttige vragen alsof jullie door die iemand kunnen evalueren en echte steun kunnen geven. Zij hebben mij niet geaccepteerd door dat. Ze zeiden ja sorry, je hebt geen goede cijfers. Niet wat wij willen... Ik voelde toen dat er is geen plek voor mensen zoals mij hier... Dus de enige plek, die speciaal is voor vluchtelingen die heeft mij ook niet geaccepteerd. Wie wilt mij dan wel accepteren?'

Het uitblijven van de mogelijkheid om sociaal economisch te participeren blijkt thuisgevoel dus te kunnen ondermijnen. Tegelijkertijd kan sociaal economische participatie ook tot verregerende (mentale) consequenties leiden. Zo benadrukte de Turkse Elif dat sociaal economische participatie ervoor kan zorgen dat nieuwkomers minder geconfronteerd worden met trauma's uit het verleden.

Bij het belang van sociaal economische participatie voor thuisgevoel geven respondenten vaak ook een gender-gerelateerde argumentatie. Het gebrek aan professionele mogelijkheden als vrouw zonder bemoeienis van de man in het herkomstland staat hierbij doorgaans centraal. Een achtentwintigjarige Syrische vrouw vertelt bijvoorbeeld hoe zij vroeger onderdrukt is in het naleven van haar ambities, maar in Nederland hier wel gehoor aan kan geven, wat thuisgevoel onderschrijft:

Alaia:

'Coming here makes me feel like I can count on myself. I'm an independent person. I don't need, let's say, a man or like a male figure in general in my life in order to build something or reach something or be someone. Because it can be more in most cases, they're like that in Syria, like, a male figure in your life. And here, I learned no, I'm on my own, and I can do what I want to do. Like, I can build what I want to build without a man in my life... I think it's just a way to make you feel at home to feel you know, like you are part of the society. Because once you work and you start to build something here, then you start to get the feeling like I love this place or when you see you try to build your future.'

Uit bovenstaand citaat blijkt opnieuw dat autonomie en vrijheid als vrouw-zijnde door respondenten als kernpunten worden gezien van thuisgevoel (Duyvendak et al., 2016), maar bovendien blijkt dat sociaal economische participatie helpt deze waardes na te leven en sociale mobiliteit te bewerkstelligen.

2. Relationele participatie

Naast sociaal economische participatie blijkt ook de relationele participatie van geïnterviewden invloed te hebben op hun thuisgevoel. Onder relationele participatie verstaan we alle sociale relaties die vrouwelijke statushouders ofwel in Nederland ofwel daarbuiten opbouwen, ontwikkelen en onderhouden, die hen helpen actief deel te nemen aan de Nederlandse samenleving. Ten eerste kunnen de intieme relaties met dierbaren en het delen van herinneringen het thuisgevoel van vrouwelijke statushouders bevorderen. Zo conceptualiseert Syrische Alaia, die geen familieleden heeft in Nederland, haar begrip van *home* op basis van volgende:

Alaia:

'For me actually, if you say feeling at home, I have only one image in my mind, which is being on the sofa sitting on the sofa with my mom. This would be an image of being home. So this, it could have been in any country, this would be the image of home. I also know from other friends that have the same experience that at the end, your concept of home is really related to the people.'

In overeenkomst met Mallet (2004) en Reinders & Van der Land (2008) illustreert bovenstaand citaat hoe thuisgevoel in Nederland tot uiting komt in sociale relaties die landsgrenzen overstijgen. Ook verhoudt dit zich tot wat Boccagni (2016, 2018) schrijft over herinneringen aan het herkomstland die in stand kunnen worden gehouden door middel van affectieve relaties.

Als het gaat om thuisgevoel blijkt ook uit deze studie dat plaats ondergeschikt is aan sociale relaties. De reden hiervoor lijkt te zijn dat statushouders ten eerste abrupt zijn losgerukt van hun thuisland, vaak zonder helder perspectief op terugkeer. Ten tweede vertellen respondenten, in lijn met onderzoek van Van Liempt & Staring (2020), dat ze vaak van plek naar plek hebben moeten verhuizen en/of vluchten. Het gebrek aan langdurige hechting ten gevolge daarvan lijkt de relatie tussen thuisgevoel en plaats voor geïnterviewden relatief zwak te maken.

Naast intieme relaties met dierbaren, vertellen geïnterviewden dat ook het contact met Nederlanders thuisgevoel kan stimuleren. Deze behoefte lijkt in het bijzonder te gelden voor vrouwen zoals de Eritrese Lula, die nog maar relatief kort in Nederland verblijven:

Lula (gesprek met tolk):

'Ik wil op dit moment veel meer met Nederlanders omgaan omdat ik het systeem van Nederland wil begrijpen, omdat ik de taal goed wil beheersen en ik denk dat ik daarom het nodig heb om om te gaan met Nederlandse mensen.'

De behoefte aan contact met Nederlanders wordt minder vaak teruggevonden onder respondenten die al geruime tijd in Nederland gevestigd zijn. Zo vertelt een Turkse vrouw hoe het contact met Nederlanders haar in het verleden heeft geholpen om haar sociale netwerk uit te breiden, affectieve steun te vinden en daarnaast kennis te maken met de Nederlandse cultuur:

Nidae:

'It's also good to have Dutch friends at the same time. Because then you want to learn about the culture. You know, you want to have, you just want to learn about the life here... I don't have many friends. Because I'm an introvert. I don't go to parties or.. But yeah, my next door neighbor, she has been amazing. She's Dutch. And, you know, we were the same age. And once we met, we were just kind of like best friends. So we were like, supporting each other. I watered her plants when she's away. Yeah, I imagined it, but I didn't think it would come true with having someone like, yeah. And she also introduced me to a couple of her friends and, what was it? Like it's not Christmas, but what do you celebrate?'

Naarmate contacten toenemen, groeien sociale netwerken van respondenten, leren ze de taal beter en verkrijgen ze meer kennis van het Nederlandse systeem en cultuur. Dit zorgt ervoor dat vrouwen meer mogelijkheden verkrijgen om zich naast relationeel vlak ook op sociaal economisch vlak te ontwikkelen binnen de Nederlandse samenleving, waardoor thuisgevoel toeneemt. In overeenkomst met bevindingen van Scraton & Watson (1998) en Duyvendak

(2018) blijkt thuisgevoel dus ondergeschikt te zijn aan iemands sociaal economische hulpbronnen, maar blijkt bovendien dat relationele participatie en sociaal economische participatie elkaar wederzijds kunnen versterken. Ten slotte blijkt het sociale contact met Nederlanders soms ook een symbolische functie te hebben. Zo vertelt een Afghaanse respondent dat het contact met Nederlanders voor haar de start van een nieuw leven markeert. Tegelijkertijd is Hadyah er bewust van dat sociale relaties met Nederlanders mogelijk ook haar sociale mobiliteit bevorderen:

Hadyah:

I don't have social contacts, yet. I don't have them now. But it's my wish to make some Dutch friends, you know. Because of the way they think. You know, their mindset is totally different from ours. You know, I don't want to be friends with the people that are restricted, or remind me of my past or the past that I left. So I want to make new friends. Which are totally Dutch. Because I want to improve my language skills and I want to make a new career for myself. A new life.'

Ook blijkt de behoefte aan sociaal contact te snijden aan sociaal culturele identificatie. Met name geïnterviewden die al geruime tijd gevestigd zijn in Nederland en/of hier een opleiding volgen reflecteren op de culturele variatie in Nederland en zien dit als iets typisch Nederlands. Sommigen zien de kennis van en interactie met verschillende culturen daarom als noodzakelijk voor thuisgevoel. Zo uit HBO-student Fatiha de noodzaak een cultureel gemixt netwerk te verwerven om zich verder te ontwikkelen in de Nederlandse samenleving:

Fatiha:

'Ik denk dat het is zo moeilijk als iemand geen vriendinnen heeft. En het is ook niet zo effectief als ik Arabisch ben, of Syrisch ben en ik alleen Arabische vriendinnen wil of alleen Arabische omgeving. Dat vind ik niet zo handig, want ik woon hier. Niet alleen met Arabische mensen, maar ik woon hier in Nederland zoals jij zojuist zei met heel veel nationaliteiten. Dus ik moet met al die mensen aanpassen... Ik moet met beiden iets hebben, want ik heb misschien voor negentien jaar met Arabische omgeving geweest. Ik kom naar hier voor Nederlandse omgeving, dus ik moet ook met die gewennen.'

Hoewel Boccagni & Kusenbach (2016) en Huijnk & Andriessen (2016) de overeenkomsten tussen personen binnen sociale sociale netwerken van groot belang achten voor thuisgevoel, komt uit dit onderzoek juist meer naar voren dat het ontwikkelen van diverse sociale contacten als belangrijke component van thuisgevoel wordt gezien. In lijn met Scraton & Watson (1998), Kern (2007) en Young (1998) lijken diverse sociale relaties bovendien ook als hulpbronnen te

fungeren om onveiligheid te omzeilen. Dit geldt in het bijzonder voor vrouwen die relatief vaker gender gerelateerde veiligheidsincidenten in de openbare ruimte hebben meegemaakt. Zo vertelt de Turkse Nidae een workshop te volgen die haar thuisgevoel ten goede komt. Hoewel zij door onveiligheidsgevoel op basis van het verleden in eerste instantie niet zou deelnemen, zorgde haar sociale netwerk ervoor dat zij dit uiteindelijk wel heeft gedaan:

Nidae:

'I think having friends definitely helps. Because you know, you have someone to call, or back then when I tried the dress on I had a friend that walked with me. God knows, like, how scared I would be if I was alone. Just some female friends I would say or just some good guy friends. But I also like, you know, the Warm Welkom. So for example, when I went to a weaving workshop just recently.... And it would end at nine o'clock. 9.30 on a Friday night. I'd be terrified to cross that tunnel. So once, I think just being honest. I just said, you know, I cannot come because I'm just worried, you know, on the walk back home. And then they were like; 'oh, you know, we can give you a lift'. I was like, that's wonderful. Then I'm coming. Yeah, that kind of stuff. So I think a couple of times, they dropped me off when it was really dark and cold.'

Diverse sociale relaties helpen dus onveiligheidsgevoelens door trauma's of incidenten te ontvluchten en dragen daardoor ook bij aan de sociale mobiliteit van kwetsbare geïnterviewden.

Bovendien vertellen meerdere geïnterviewden bewust contact buiten de herkomstgroep te zoeken omdat ze mogelijke incidenten met mannen uit de weg willen gaan. Daarnaast blijkt in tegenstelling tot bevindingen van Kim en Smets (2020), Huijnk & Andriessen (2016) en WRR (2007), dat contact binnen de herkomstgroep voor specifieke vrouwelijke statushouders juist afbreuk doet aan hun sociaal culturele identificatie in Nederland. Hierbij geldt dat negatieve ervaringen met mannen in AZC's of het herkomstland ervoor zorgen dat sommige vrouwen contact met mannen soms geheel trachten te ontwijken. Zo motiveert Nidae haar huidige ervaringen met mannen in een gemengd woonproject aan de hand van vroegere ervaringen met mannen in een AZC:

Nidae:

'But also, like, still the amount of men living here. Like, I don't want to blame people, maybe these people living here are so nice. And maybe those guys I saw were just outsiders. So I don't really know. But then again, like, I don't know how you would do this, but I wish you knew, when I was in staying in the camps and you don't feel safe in the camps because this culture exists. They just look

at you, these groups of men, they might even follow you or things like that. So yeah, I know the culture... I just wished there was a course for them to learn how to treat women, you know.'

In contrast met onderzoek van Kim & Smets (2020) en Boccagni & Kusenbach (2016) duiden de bevindingen van dit onderzoek erop dat specifieke relationele elementen, in dit geval het contact met mannen uit hetzelfde herkomstland, in plaats van bevorderend voor vrouwen ook belemmerend kunnen werken voor thuisgevoel. Dit staat haaks op bevindingen van Kim & Smets (2020) die thuisgevoel onder mannelijke statushouders voornamelijk tot stand zagen komen op basis van sociale relaties met gelijkgezinden uit hetzelfde herkomstland. In dat onderzoek werd gevonden dat het contact met burens uit het herkomstland thuisgevoel bevordert omdat het een gedeelde sociaal culturele identiteit aanspoort (Kim & Smets, 2020). Echter blijkt uit dit onderzoek dat vrouwen door het contact met de mannelijke leden van de herkomstgroep eerder ervaren dat hen een sociaal culturele identiteit wordt opgedrongen waar zij zich niet aan conformeren. Thuisgevoel kan hiermee dus een gegenderd proces zijn. Het bestaan ervan verhoudt zich voor bepaalde respondenten namelijk tot negatieve veiligheidsincidenten met mannen in het heden en gender-gerelateerde beperkingen uit het verleden. Hoewel Duyvendak (2009) beargumenteert dat sociale relaties van sterk belang zijn voor thuisgevoel, is het met betrekking tot vrouwelijke statushouders dus essentieel hier een nuance aan te brengen door aandacht te hebben voor welke sociale relaties daadwerkelijk bevorderend ofwel belemmerend voor thuisgevoel kunnen zijn.

4. De macht van de ontvangende samenleving

Thuisgevoel is geen inherent individueel proces. Het komt tot stand in relatie tot de bredere samenleving (Duyvendak et al., 2016). Hierbij kan de ontvangende samenleving thuisgevoel stimuleren, maar blijken er voor vrouwelijke statushouders ook institutionele en structurele factoren van kracht te zijn die afbreuk doen aan thuisgevoel.

1. Integratieparadox

Eén van die institutionele belemmeringen is de integratieparadox. De integratieparadox houdt in dat hoogopgeleide nieuwkomers meer discriminatie ervaren in Nederland (Geurts, 2020). In lijn met Geurts (2020) en Van Liempt & Staring (2020) ervaren hoogopgeleide geïnterviewden het Nederlandse inburgerings-systeem eerder als belemmering dan als bevorderend voor hun participatie. Zo hebben verscheidene geïnterviewden in hun herkomstland of elders een bachelor en/of mastertitel behaald en hebben enkelen ook al werkervaring op hun gebied van expertise. Het vaakst terugkerende probleem hierbij is dat vrouwen op een leeftijd zijn dat ze allang carrière hadden kunnen maken met de opleidingsachtergrond uit het herkomstland en

nu tevergeefs jaren wachten tot ze hier hun diploma kunnen evalueren. Het uitblijven van een diploma en de vertraging die hier specifiek bij wordt opgelopen, opgeteld bij vertraging die statushouders oplopen tijdens de asielprocedure, daarvoor al tijdens oorlog en/of een dictatoriaal regime en de lange reis, kan thuisgevoel in de weg staan. Zo illustreert vierendertigjarige Yarah haar vertraging en de persoonlijke mentale gevolgen hiervan:

Yarah:

'The first year was confusing because you need to do everything all over again. I was thirty four so I was not in my twenties, you have done something in your study, in your career, in your social life, you've built something. But now I was just a woman here in a huge city, well not huge, but yeah a big city. So it was the year of the questions; where should I start, where should I go, how should I adapt, so many.. So I started from my own space, just to make it a space, you know?'

Uit bovenstaande blijkt ten eerste het belang van materiële elementen, in dit geval de woning zelf, om een gevoel van controle over de eigen leefomgeving terug te winnen. Bij gebrek aan vastigheid en voorspelbaarheid in professionele zin, kan een zelfstandige woning het verschil maken door te voorzien in gevoelens van zekerheid en autonomie (Van Liempt & Staring, 2020). Ten tweede blijkt uit bovenstaande citaat wederom hoe betekenisvol participatie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt door deze vrouwen wordt geacht om zich volwaardig Nederlands burger en thuis te voelen. Echter blijkt dit, zoals vertelt door hoogopgeleide Dounia, vanwege de integratieparadox in praktijk soms lastig:

Dounia:

'Because if you can't get a job or a salary from your work you will never feel at home. You will never feel at home. Because I am still getting money from the gemeente, or from here or from there and then when can you work?... .When you have suffered for ten years to get two diplomas and spend money to get those diplomas... Because I was studying on my own, I was paying every year for the school fees, for the living, for everything... When i knew that they did not accept my specialisation and only accepted my first diploma i felt like no, i don't belong to this country, because they don't accept my diploma.'

Bovenstaand citaat raakt aan het onderzoek van Van Liempt & Staring (2020) waarin gesteld wordt dat het Nederlandse participatiebeleid niet altijd aansluit op behoeftes van statushouders. Ook laat het zien dat er op de Nederlandse arbeidsmarkt vaak meer naar diploma's en papieren wordt gekeken, dan naar iemands daadwerkelijke competenties. Onder respondenten wordt dan ook een sterke behoefte gevonden zelf vorm te geven aan hun

participatie. Hedendaagse langdurige bureaucratische procedures lijkt het thuisgevoel van hoogopgeleide respondenten te ondermijnen. Zo zegt Dounia vanwege de gevolgen van de integratieparadox geen toekomst meer voor zichzelf te zien in Nederland:

Dounia:

'I came here because there's a war in my country and I want to pass this time until the war finishes and then I want to go back... And you know, when I came here, I said I am coming to do work. Because I am a doctor I can find a good job and place to work here. But I did not know these rules in advance. If I knew it in advance, maybe, maybe I would not have come. Because I lost six years of my life not working as a doctor, while I have my diploma's. That's so bad for me.'

Voor Dounia heeft het huidige participatiebeleid dermate negatieve consequenties gehad dat zij overweegt voorgoed uit Nederland te vertrekken. Dit wijst erop dat de integratieparadox op zowel korte termijn als op lange termijn negatieve consequenties kan hebben voor thuisgevoel van hoogopgeleide vrouwelijke nieuwkomers. In hoeverre respondenten de mogelijkheid hebben om zich thuis te voelen blijkt dus ook deels afhankelijk van de manier waarop de ontvangende samenleving hun participatie faciliteert of tegenwerkt.

2. Discriminatie en stereotypering

In lijn met onderzoek van Huijnk & Andriessen (2016) en Odé & Dagevos (2017) blijkt ook discriminatie vanuit de ontvangende samenleving een barrière te vormen voor thuisgevoel van vrouwelijke statushouders. Sommige geïnterviewden vertellen dat de stereotypering rondom vluchtelingen vanuit Nederlanders hun thuisgevoel geheel doet uitblijven. Zo vertelt Dounia het volgende over de negatieve beeldvorming waarmee zij geconfronteerd werd bij aankomst in Nederland:

Dounia:

'When I came here I was getting the money from the country, so the people see you sometimes like a refugee, whatever, from Syria or Eritrea. Whatever, you're a refugee and you came here and you're below. Because you don't work yet, you haven't learned the language yet and you take uitkering.'

In lijn met met onderzoek van Odé & Dagevos (2017) blijkt thuisgevoel belemmert te worden als iemands wordt weggezet als buitenstaander. Nieuwkomers krijgen hier relatief vaak mee te maken (Odé & Dagevos, 2017; Kale et al., 2019). Vooral geïnterviewden met een Islamitische en/of Arabische achtergrond delen ervaringen over discriminatie vanuit Nederlandse bureaus,

kennissen en verschillende AZC's. Doorgaans noemen geïnterviewden religieuze, etnische en gender specifieke kenmerken bij uitleg van discriminatoire ervaringen. Dit laat zien dat respondenten zich meestal bewust zijn van de gelaagdheid van het 'stereotype vluchteling' dat aan hen wordt opgedrongen. Daarover vertelt moslima Fatiha het volgende:

Fatiha:

'Soms is het moeilijk met hun contact te leggen enzo. Ze willen soms niet met buitenlanders omgaan en ja... Misschien van Nederlanders verwacht ik dat omdat ze durven niet. Misschien omdat ik moslim ben en een hijab draag. Omdat ik buitenlander ben. Omdat ik een andere achtergrond en afkomst heb. Ze kennen niks over mij. Ze zijn misschien bang, en ik kan me dat voorstellen.'

Stereotypering vindt naast verbale discriminatie ook plaats middels taalgebruik en dat nieuwkomers in sommige situaties anders behandeld worden. Dit weerspiegelt dat statushouders ook na het krijgen van een verblijfsvergunning op een bepaalde wijze nog steeds als vreemdeling worden gezien, wat hun thuisgevoel kan ondermijnen. Zo vertelt Dounia over de reis-beperkingen die zij zelfs na het verkrijgen van haar Nederlandse paspoort nog ervaart:

Dounia:

'Because when they see my face they think i am Arabian or anything, he will double check and double check. Sometimes I have to stay on the side for five or ten minutes to check everything, if I bomb the airport or something.'

In lijn met de argumentatie van Duyvendak (2008, 2009) sluit de constante herinnering die de samenleving aan nieuwkomers opdraagt dat zij anders zijn, geïnterviewden soms uit om zich daadwerkelijk thuis te voelen. Zo hebben meerdere vrouwelijke statushouders regelmatig het gevoel tijdens sociale interacties gereduceerd te worden tot 'vluchteling'. Dit kan op zowel korte termijn als op lange termijn afbreuk doen aan thuisgevoel. Zo vertelt een Syrische vrouw over de vervreemdende impact van taalgebruik in documentatie:

Asmaa:

'With the use of language, you can also start getting people to feel if this could be their home or not, for instance. So for me, I am now, since I am a refugee.. Like the kind of document, for instance, that I have, it's called an alien document. So even by language, I am alienated'

Bovenstaande duidt erop dat 'othering' een potentiële belemmering vormt voor thuisgevoel. Dervin (2012) beschrijft *othering* als het constante distantiëren van een ander door diegene te

reduceren en te objectiveren tot een eenzijdig aspect van het individu. Door iemand aan te duiden als 'other' neger je de complexiteit en subjectiviteit van de ander (Dervin, 2012). Dit werkt stereotypering in de hand en brokkelt sociaal culturele identificatie, en daarmee thuisgevoel, af. Als immers constant benadrukt wordt dat je hier op bezoek bent staat dit thuisgevoel logischerwijs in de weg. Zo vertelt Asmaa dat haar thuisgevoel letterlijk ingeperkt wordt door het proces van *othering*:

Asmaa:

'It's kind of really always treating me as if being a refugee is my identity... .For me, my sense of self doesn't really reflect those ideas of being a victim or the whole time in need of help. But still, sometimes it's still projected from the outside. So this is like a dilemma that I think also contributes to the lack of feeling at home. Even when I'm just here in the park. I feel this is my home, I would feel maybe 85% at home. Because maybe those 15% that are left of not really feeling home is because of the things that I would say in regards to what I am labeled an alien person in this society. Those reasons make me feel that there is a difference and categorization.'

Naast het label dat respondenten ondervinden als vluchteling, ervaren vrouwelijke statushouders vanwege hun gender extra stereotypering. Het nog altijd 'passieve, kwetsbare' discours dat volgens Gillow (2015) überhaupt al impliciet op vrouwen berust lijkt hierop van invloed te zijn. Vrouwelijke vluchtelingen zouden maatschappelijk gestereotypeerd worden als intrinsiek kwetsbaar, passief en als slachtoffer (Odé & Dagevos, 2017, Gillow, 2005). Vooroordelen over vrouwen, opgeteld bij de vooroordelen over vluchtelingen, maakt voor sommige respondenten dat zij zich in mindere mate of geheel niet thuis voelen in Nederland. In dit onderzoek wordt daarom rekening gehouden met intersectionaliteit. Dit perspectief stelt in staat vrouwen vanuit hun meervoudige sociale identiteiten te bestuderen en verwerpt hierbij een eendimensionale kijk op ongelijkheid (Cho et al., 2013). Enkel kijken naar gender blijkt niet voldoende; ongelijkheden zijn op verschillende manieren in plaats en tijd van kracht en kunnen niet tegen elkaar weggestreept worden (Bastia & Haagsman, 2020). Maatschappelijke erkenning van deze multidimensionaliteit lijkt thuisgevoel te kunnen bevorderen. Zo blijkt Asmaa dit intersectionele perspectief bewust te internaliseren en hiermee het 'kwetsbare' stigma rondom de vrouwelijke vluchteling op de proef te stellen:

Asmaa:

'It's challenging, because I can, from my experience, definitely say that there is so much stigma around Syrian refugee women, because, from my experience, so many people have a certain image of women coming from the Middle East, and maybe the type of person I am doesn't really fit their

stigma. So this is also challenging, that could really also affect what kind of opportunities you're getting also through jobs and so... . Sometimes I would get comments, like, they get surprised that I speak good English, or that I am, let's say highly educated or something like that. . . I think it's very important also to clarify, or to challenge the idea of victimization. Because women like me would also be so many kinds of victimized. And for me, this is very important. I always try to manifest that no, maybe because of a certain experience for a while you are a victim, but you can choose later not to be a victim.'

Nog een vorm van discriminatie waardoor sommige vrouwelijke statushouders belemmert worden zich thuis te voelen is discriminatie op de onderwijs- en arbeidsmarkt. De structurele onderschatting van vrouwelijke statushouders op de arbeidsmarkt wordt hierbij het vaakst genoemd en staat in verband met het eerder genoemde stereotype dat aan vrouwen wordt opgedrongen (Huijnk & Andriessen, 2016). Vrouwen trachten dit bewust tegen te gaan door met hun acties het beeld van de passieve, onopgeleide vrouwelijke vluchteling te weerleggen. Bovendien blijkt uit het verhaal van Nidae dat ook taal hierbij een rol kan spelen:

Nidae:

'But I think I was lucky that my English is so good. That, you know, if I didn't speak Dutch, I would speak English. And then that's already like, 'oh, she must be smart'. So and for example, I don't wear a headscarf. So I might be an expat. Maybe I might be someone living here for another reason. So I don't think I gave the impression that I'm a refugee right away. So that's why they just treated me normally I think.'

Net zoals Duyvendak (2008, 2009, 2017) bepleit, ondervinden respondenten dus een gebrek aan thuisgevoel vanwege negatieve beeldvorming waar zij zichzelf niet in herkennen. Echter gaat het standpunt van Duyvendak niet geheel op in dit onderzoek. Hoewel Duyvendak (2008, 2009, 2017) bepleit dat nieuwkomers zich niet zouden identificeren met Nederlandse normen en waarden, blijken geïnterviewden zich hier wel degelijk mee te identificeren. Bovendien blijkt dat deze identificatie thuisgevoel ondanks variatie onder respondenten, veelal bevordert. Wel blijkt de *assumptie* dat vrouwelijke statushouders Nederlandse normen en waarden niet eigen zouden kunnen maken een factor te zijn die afbreuk doet aan thuisgevoel. Dus niet cultuurverschillen op zich, maar de veronderstelling dat vrouwelijke statushouders zich niet thuis voelen vanwege onoverbrugbare cultuurverschillen, blijkt thuisgevoel te beperken. Deze bevindingen vinden steun bij het onderzoek van Bayat (2008) waarin wordt gesteld dat thuisgevoel belemmert wordt door de veronderstelling dat nieuwkomers zich niet zouden kunnen verenigen met het progressieve moderne Europa. Ook verhoudt dit zich tot wat Yuval-

Davis (2006) schrijft over *the politics of belonging*: of iemands het mandaat heeft zich thuis te voelen hangt in pluralistische samenlevingen doorgaans samen met solidariteit aan bepaalde politieke waarden. Daarnaast wordt thuisgevoel in dit soort samenlevingen ook gefundeerd door middel van een gedeelde religie, cultuur en taal. Op grond van het eerste lijken meeste geïnterviewden zich thuis te voelen. Immers zijn zij actief voorstander van politieke waarden zoals vrijheid van meningsuiting en gelijke rechten. Echter lijken bepaalde geïnterviewden op basis van het tweede discours rondom thuisgevoel zoals aangedragen door Yuval Davis (2006) buitengesloten te worden. Vooral de wijze waarop vrouwen met een Islamitische en/of Arabische achtergrond gestigmatiseerd worden vanwege assumpties over hun religie en/of cultuur blijkt een obstakel voor thuisgevoel te zijn. Dit leidt ertoe dat bepaalde vrouwen, terwijl zij zich wel degelijk identificeren met hun omgeving, door de samenleving uitgesloten worden zich thuis te voelen.

5. De invloed van gemengde woonprojecten

Zoals eerder gesteld is het van sterk belang dat statushouders bij aankomst een zelfstandige woning krijgen, zodat ze autonomie terugkrijgen over zowel hun leefomgeving als hun dagelijks leven (Schuermans et al., 2019; Van Liempt & Staring, 2020). Een woning voorziet doorgaans in thuisgevoel omdat bewoners hier relatief vrij zijn om zich te gedragen hoe zij zelf willen en het kunnen inrichten naar hun eigen smaak (Burgers & Zijderwijk, 2016; Van Liempt & Staring, 2020). In deze paragraaf wordt ingegaan op de specifieke rol van gemengde woonprojecten voor thuisgevoel onder vrouwelijke statushouders. Hierbij worden de ervaringen van verscheidene vrouwelijke statushouders uit gemengde woonproject met elkaar vergeleken en wordt inzichtelijk gemaakt in hoeverre gender en gemengd wonen (eventueel in samenspel) tot consequenties voor thuisgevoel leiden.

De invloed van gemengde woonprojecten op thuisgevoel lijkt voor geïnterviewden afhankelijk te zijn van een aantal persoonlijke kenmerken. Zo blijkt het hebben van kinderen en het naleven van traditionele man/vrouw rolverdelingen uit het herkomstland in samenspel met vrouw-zijn een rol te spelen. Volgens een Eritrese vrouw uit een gemengd woonproject zou het moederschap en het naleven van traditionele rolverdelingen de toegang tot gezamenlijke activiteiten beperken en daarmee de meerwaarde van gemengd wonen in de weg staan:

Niyat:

'Dit land is een ander land... Dat is heel moeilijk om te weten en om te praten. Als die mannen ook... Die mannen gaan naar buiten of zo, maar die vrouwen gaan niet naar buiten. Die mannen gaan werken, of met anderen of zo. Maar voor vrouwen is het veel verschillender. Die mannen hebben ook met Eritreeërs contact. Maar vrouwen hebben geen contact met anderen. Als een vrouw heeft

kinderen gaat zij nooit naar buiten snap je, zij gaat koken, zij gaat kleren wassen, zij gaat schoonmaken. Zij heeft heel veel werk in het huis.'

Daarnaast lijkt het erop gemengd wonen enkel een positieve werking kan hebben op thuisgevoel mits vrouwelijke statushouders de Nederlandse of Engelse taal redelijk beheersen. Er zijn geen redenen om aan te nemen dat de invloed van taal op thuisgevoel tussen mannen en vrouwen verschilt. Wanneer inwoners van gemengde woonprojecten de taal dermate slecht beheersen dat zij geen kennis vernemen van bijeenkomsten, activiteiten en andere initiatieven, lijken gemengde woonprojecten niet anders te functioneren dan reguliere sociale huurwoningen. Vrouwelijke statushouders zitten in dat geval vaak in volledige isolatie en ondervinden geen positieve meerwaarde van het wonen binnen het project vanwege gebrek aan kennis en taal. Dit blijkt uit een interview met de Eritrese Helen:

Helen (gesprek met tolk):

'I: En hier in het gebouw worden wel eens activiteiten georganiseerd, zoals samen eten en koken. Doe je daar wel eens aan mee?' 'R: Nee. Tot nu toe heb ik daar nog niet aan meegedaan. Ik wist niet dat die dingen georganiseerd werden, vandaar... Dat is een heel goed beleid en ik heb ook jongens en jongeren hier gezien die allemaal heel erg lief zijn. Alleen het is vanwege de taalbarrière dat ik nog geen contact heb gelegd.'

Wanneer bewoners de taal niet spreken lijken zij dus niet op de hoogte te (kunnen) zijn van gezamenlijke activiteiten, terwijl dergelijke activiteiten juist de meerwaarde van gemengd wonen zouden vormen. Voor vrouwen die de taal wel machtig zijn lijkt de barrière tot deelname aan activiteiten binnen gemengde woonprojecten weg te vallen. Geïnterviewden vertellen dat met name de hulp bij administratie en kleinere kwesties hen op weg helpt in de Nederlandse samenleving. Echter geldt hiervoor wel dat deze vrouwen, zoals Leila uit Eritrea, zelf om hulp vragen, wat enkel mogelijk is als taal al enigszins beheerst wordt:

Leila:

'Als ik hulp nodig heb, gaat iedereen mij helpen, iedereen.'

Ook vertellen respondenten (die de taal in eerste instantie al enigszins beheersten) dat ze de taal beter zijn gaan beheersen door activiteiten in het gemengde woonproject. Dit duidt erop dat activiteiten en bijeenkomsten voor diegenen die de mogelijkheid hebben te participeren een meerwaarde kan hebben voor persoonlijke ontwikkeling. Zo verklaart de tweeëntwintigjarige Rita uit Eritrea waarom zij meedoet aan activiteiten:

Rita:

'Dan ga je nieuwe mensen leren kennen en de taal leren, de taal gaat dan verbeteren. Of als je een vraag hebt of hulp nodig hebt. Die mensen zijn altijd welkom om te helpen.'

Voor deze geïnterviewden geldt dus dat gemengd wonen kan bijdragen aan thuisgevoel omdat het relationele en sociaal economische participatie bevordert. Wel dient in acht genomen te worden dat ook vrouwelijke statushouders uit reguliere sociale woningen zeiden de taal beter te beheersen vanwege het contact met (vooral vrouwelijke) burens. Dat respondenten erin slagen contact te creëren met burens is mogelijk te verklaren door de overeenkomsten die zij met vrouwelijke burens ondervinden. Zo vertelt achtentwintigjarige Nidaa dat het gemakkelijker is om contact te onderhouden met Nederlandse vrouwelijke burens als je van dezelfde leeftijd bent. Dit vanwege de gelijksoortige problemen die je zou doorstaan als vrouw-zijnde die de dertig nadert. Hoewel in onderzoek van Vermeulen (2021) werd gevonden dat iemands vluchtelingenachtergrond vaak een obstakel vormt voor sociaal contact met gevestigde Nederlanders, blijkt het delen van leeftijd en gender de barrière tot contact voor bepaalde respondenten dus te kunnen verlagen.

Verscheidene geïnterviewden zeggen een directe negatieve invloed te ondervinden van het wonen in gemengde woonprojecten. Deze bevindingen komen overeen met het onderzoek van Tinnemans et al., (2020) waaruit blijkt dat vrouwelijke inwoners van gemengde woonprojecten onevenredig vaak slachtoffer worden van veiligheidsincidenten binnen gemengde woonprojecten. In eerder onderzoek naar de invloed van gemengde woonprojecten onder mannelijke statushouders werden dit soort veiligheidsincidenten dan ook niet teruggevonden (Kim & Smets, 2020). Vrouwen vertellen dat negatieve ervaringen in gemengde woonprojecten met mannelijke bewoners afbreuk doen aan hun thuisgevoel in Nederland. Bovendien blijken huidige ervaringen binnen gemengd woonprojecten vaak extra spanning op te roepen vanwege eerdere (gender-gerelateerde) ervaringen uit het herkomstland. Daarover vertelt Nidaa het volgende:

Nidaa:

'That neighbour has always been something I'm afraid of. I was afraid of that person because, you know, like, they never said hi... And then he was like, drinking or already drunk. And then I was just getting out to throw my trash. And he just came up to me during corona-time. He came to hug me. He hugged me all of a sudden out of nowhere. I don't even remember why he hugged me. I was terrified. He hugged me and maybe kissed my head or something... . And he was asking for my

phone number. So I'm afraid of saying, no. That's something Turkish that I brought with me, because, you know, Turkish women get killed all the time. So it's just like, I don't like to make him angry.'

Relatief meer respondenten uit gemengde woonprojecten zeiden dit soort negatieve ervaringen meegemaakt te hebben in vergelijking met respondenten uit reguliere sociale huurwoningen. Verschillende geïnterviewden wijten dit aan het grotere aantal mannen binnen gemengde woonprojecten. Zo spreekt Libische Zineb haar zorgen uit over groepen mannen in een gemengd woonproject, waardoor zij zich beperkt voelt in haar vrijheid en herinnerd wordt aan traumatiserende gebeurtenissen uit haar herkomstland:

Zineb:

'When they are alone with these groups of boys and other groups of boys... . When I see these guys, they have the house, they have the document, but they are not a person like me. Okay, I feel very angry. Like not fair. So we run away from this kind of people in our country and then you are bringing them here near to us. And then they should live among us. But you are not fixing them. And then I will act like how I acted in Libya. Maybe I will fight them, maybe I will just stay at home and close my door.'

Gemengde woonprojecten lijken, zoals Kim & Smets (2020) stellen, hiermee dus wel degelijk in gemeenschappen op basis van gedeelde culturele identiteiten te voorzien. Echter fungeren deze gemeenschappen tegelijkertijd wellicht als bedreiging voor het thuisgevoel van bepaalde vrouwelijke statushouders. In contrast met onderzoek van Czischke & Huisman (2018) hoeft het dagelijkse, herhaalde contact met burens daarbij ook niet evident tot wederzijdse acceptatie te leiden. Met andere woorden kunnen de 'communities' binnen gemengde woonprojecten in plaats van voor inclusie, voor vrouwelijke statushouders ook in exclusie resulteren. Met deze reden lijkt de invloed van gemengde woonprojecten wat betreft thuisgevoel voor vrouwelijke statushouders daarom niet zo effectief te zijn als voor mannelijke statushouders.

Daarnaast worden bijzonder veel overeenkomsten gevonden tussen het thuisgevoel van vrouwen met een Islamitische en/of Arabische achtergrond. Vooral overeenkomsten op basis van vroegere ervaringen met mannen lijken hierbij bepalend te zijn. Gendernormen uit bepaalde herkomstlanden zouden ook het gemak bepalen waarop sommige vrouwen kunnen wennen aan het leven in Nederland. Zo zegt een Afghaanse vrouw die eerder in haar herkomstland zwaar beperkt is in haar vrijheid en veiligheid, het volgende over het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke statushouders bij aankomst in Nederland:

Hadyah:

'For men It's very easy, it's very easy. I saw people, I saw many nationalities, many different nationalities, even from our own Afghans. So I know for men, it's very easy. They feel free, as if they were in their own country, or if they are here... They think that they have the freedom, and they have the right to do anything.. To go anywhere they want, to wear anything. It's because they have had this right in their country and also here. So getting into society is very easy, just women are facing a problem.'

Mannelijke statushouders zouden bij aankomst in Nederland al meer ervaring hebben met persoonlijke vrijheid en participatie op de arbeidsmarkt dan vrouwelijke statushouders. Met name voor vrouwen die traditionele man/vrouw rolverdelingen gewend zijn en een gebrek aan vrijheden in hun herkomstland hebben ervaren zou het lastiger zijn thuis te voelen. Dit omdat hiermee wordt bemoeilijkt te voldoen aan Nederlandse, individualistische (arbeids)normen. Ook zouden deze kenmerken beïnvloeden in hoeverre vrouwelijke statushouders uit gemengde woonprojecten toegang krijgen tot gezamenlijke activiteiten en sociaal relationele hulpbronnen.

Ongeacht variatie van respondenten blijkt gender voor vrijwel alle geïnterviewden een rol te spelen in hun thuisgevoel. Wel zijn er verschillende manieren waarop gender van kracht lijkt te zijn. Enerzijds corresponderen de bevindingen van dit onderzoek met het onderzoek van Tinnemans et al., (2020), waarin wordt geconcludeerd dat vrouwen onevenredig vaak te maken krijgen met veiligheidsincidenten binnen gemengde woonprojecten. Deze studie voegt daaraan toe dat veiligheidsincidenten en intimidatie beperkend werken op het thuisgevoel van vrouwelijke statushouders, met name omdat gender-gerelateerde intimidatie vaak onderdeel is van de redenen waarom vrouwen hun thuisland zijn ontvlucht. Een vernieuwend inzicht is daarnaast dat hoewel sociaal economische participatie en relationele participatie thuisgevoel stimuleren, specifieke sociale relaties voor vrouwen herinneringen oproepen die thuisgevoel ondermijnen. Dit maakt dat gemengd wonen voor vrouwelijke statushouders een negatief effect kan hebben op thuisgevoel in vergelijking met het wonen in reguliere sociale huurwoningen. Dit vanwege eerdergenoemde stigmatisering, intimidatie en veiligheidsincidenten die vrouwen vanwege hun gender binnen gemengde woonprojecten (hebben) ervaren. Juist componenten die *homemaking* van vrouwen specificeren (vrijheid, veiligheid, zekerheid) lijken in het geding te komen door dergelijke gebeurtenissen. Dit onderzoek concludeert dan ook dat *homemaking* processen van vrouwelijke statushouders kenmerkend zijn ten opzichte van wat over mannelijke *homemaking* processen bekend is (Kim & Smets, 2020).

Conclusie

Het doel van dit onderzoek was een verdiepend en genuanceerd inzicht te verwerven in thuisgevoel van vrouwelijke nieuwkomers. In dit onderzoek is thuisgevoel onderzocht door onder meer te bestuderen in hoeverre vrouw-zijn en woonvorm invloed hebben op thuisgevoel van vrouwelijke, alleenstaande nieuwkomers. Hierbij is het thuisgevoel van vrouwelijke statushouders in kaart gebracht door een vergelijking te schetsen tussen hun persoonlijke verhalen en bestaande theorie. Tevens is de invloed van gemengde woonprojecten op thuisgevoel uiteengezet door de opvattingen van vrouwelijke statushouders uit reguliere sociale huurwoningen te spiegelen aan opvattingen van vrouwelijke statushouders uit gemengde woonprojecten.

Uit resultaten is gebleken dat geïnterviewden zelf actief en bewust stappen ondernemen om zich thuis te voelen in Nederland. Wel blijkt dat de mate waarin vrouwelijke statushouders zich thuis voelen varieert. Daarbij zijn verschillende elementen van belang. Ten eerste blijken *homemaking* processen van geïnterviewden gefundeerd te zijn op de waardes die hen in staat stellen als autonome, vrije vrouw een veilige toekomst op te bouwen in Nederland. Dit is in lijn met Duyvendak's (2011, 2016, 2018) conceptualisatie van *home-as-heaven* als de plaats van zelfexpressie en vrije identiteit. Bij het naleven van tolerante, vrije 'Nederlandse' politieke waardes wordt doorgaans verwezen naar het ontbreken van dit soort waardes als vrouw-zijnde in het herkomstland. Het delen van progressieve waardes binnen Nederland blijkt voor geïnterviewden verbondenheid met de ontvangende samenleving voort te brengen en daarmee het meest betekenisvol voor hun thuisgevoel te zijn. Wel kunnen huidige ervaringen negatieve herinneringen aan vrijheidsbeperkingen oprakelen waardoor thuisgevoel in Nederland niet compleet is. In overeenstemming met onderzoek van Boccagni (2018), Boccagni & Kusenbach (2016) en Mallet (2004) blijkt thuisgevoel dan ook een fluïde en relationeel proces te zijn waarbij persoonlijke context van groot belang is.

Ten tweede is thuisgevoel voor een groot aantal respondenten onderhevig aan de mate waarin zij sociaal economisch en relationeel (kunnen) participeren in de Nederlandse samenleving. Voor sommige geïnterviewden geldt dat zij zich volwaardig burger voelen door hun steentje bij te dragen aan de maatschappij middels werk of studie, voor anderen geldt dat dit hen helpt gehoor te geven aan de vrijheden en zelfstandigheid die zij hebben gekregen door asiel aan te vragen in Nederland. Weer voor anderen geldt dat zij zich door middel van een baan of studie conformeren aan hun ware zelfbeeld. In het kort geeft actief participeren in de maatschappij dus het gevoel 'erbij te horen', wat stimulerend werkt voor thuisgevoel. Dit raakt aan onderzoek van Huijnk & Andriessen (2016) en Duyvendak (2008) die functionele identificatie als belangrijk

element zien van zowel integratie als thuisgevoel. Ook bij dit element wordt doorgaans een gender-gerelateerde argumentatie door respondenten gegeven. Vrouwen vertellen over het gebrek aan de mogelijkheden tot participatie in hun herkomstland vanwege (culturele) gendernormen. Dat deze vrouwen in Nederland in meerdere mate de mogelijkheid krijgen om sociaal economisch te participeren, wordt ervaren als zeer positief en bevordert hun thuisgevoel. Dit illustreert hoe sociaal economische participatie in verband staat tot thuisgevoel door middel van zowel functionele als sociaal culturele identificatie.

Naast sociaal economische participatie, blijkt ook relationele participatie thuisgevoel van vrouwelijke statushouders te onderschrijven. Vooral sociale relaties met gevestigde Nederlanders en (online) contact met dierbaren worden door respondenten opgemerkt als bevorderend voor hun thuisgevoel. Sociaal contact met Nederlanders wordt tevens gezien als toegang tot kennis over de Nederlandse cultuur, de taal en sociale mobiliteit. In lijn met Scraton & Watson (1998) en Duyvendak (2018) blijkt thuisgevoel ondergeschikt te zijn aan sociaal economische participatie, maar concludeert deze studie bovendien dat relationele participatie en sociaal economische participatie elkaar wederzijds aandrijven.

Ten derde blijkt de ontvangende samenleving invloed uit te oefenen op thuisgevoel van vrouwelijke statushouders. Zo doet stigmatisering en discriminatie afbreuk aan thuisgevoel. Vooral de assumptie dat nieuwkomers zich niet zouden conformeren aan Nederlandse politieke waarden resulteert erin dat bepaalde geïnterviewden zich niet (volledig) thuis voelen. Dit wijst erop dat thuisgevoel geen volledige individuele aangelegenheid is. Vooral Islamitische en/of Arabische vrouwen ervaren stigmatisering op basis van assumpties over hun religie en/of cultuur, wat hen in de weg staat zich thuis te voelen. Daarnaast ervaren geïnterviewden discriminatie als vrouwelijke vluchteling zijnde en wordt *othering* zoals aangedragen door Dervin (2012) als obstakel voor thuisgevoel ervaren.

Ook belemmert de integratieparadox zoals aangedragen door Geurts (2020) hoogopgeleide geïnterviewden sociaal economisch te participeren, waardoor hun thuisgevoel uitblijft of gelimiteerd wordt. Voor sommige vrouwen heeft dit zulke vergaande gevolgen dat zij voor zichzelf geen toekomst meer zien in Nederland. Dit weerspiegelt dat ook institutionele elementen uit de ontvangende samenleving gevolgen hebben voor thuisgevoel. In lijn met onderzoek van Yuval-Davis (2006) en Duyvendak (2009, 2011, 2017) blijkt de ontvangende samenleving het thuisgevoel van vrouwelijke statushouders dus op verschillende manieren te belemmeren.

Een vierde element dat thuisgevoel beïnvloed zijn de interacties met mannen (veelal uit dezelfde herkomstregio). Dit contact geeft bepaalde vrouwen het gevoel dat er een culturele

identiteit aan hen wordt opgedrongen waar zij zich niet mee identificeren. Gendernormen en conventies uit het herkomstland blijken in deze gevallen afbreuk te doen aan thuisgevoel in Nederland. Voor specifieke vrouwelijke statushouders geldt dus dat het contact met mannen (voornamelijk uit dezelfde herkomstregio) in plaats van voor meer thuisgevoel, er juist voor kan zorgen dat thuisgevoel uitblijft. Met deze reden lijken bepaalde respondenten bewust het contact met de herkomstgroep te vermijden. Dit geldt met name voor Islamitische en/of Arabische respondenten. Hoewel Duyvendak (2009) beargumenteert dat sociale relaties van sterk belang zijn voor thuisgevoel en dit deels ook in dit onderzoek wordt teruggevonden, blijken specifieke relationele elementen het thuisgevoel van vrouwelijke statushouders dus juist te ondermijnen. Bevindingen van dit onderzoek staan daarmee haaks op het onderzoek van Kim & Smets (2020), waarin werd gevonden dat thuisgevoel van mannelijke statushouders voornamelijk berust op sociaal culturele identificatie vanwege een gedeelde cultuur op basis van het herkomstland. Gezien het bovenstaande blijkt dan ook dat *homemaking* processen van vrouwelijke statushouders kenmerkend zijn ten opzichte van wat wetenschappelijk bekend is over *homemaking* processen van mannelijke statushouders.

De rol van gender en gemengde woonprojecten

Al met al bevestigt het bovenstaande dat thuisgevoel gerelateerd is aan zowel het heden als het verleden en zowel persoonlijke als maatschappelijke factoren. Daarnaast blijkt dat ongeacht variatie van respondenten, gender voor vrijwel alle geïnterviewden invloed heeft op thuisgevoel. De gender specifieke bevindingen leiden ook tot implicaties wat betreft de invloed van gemengde woonprojecten. Ten eerste blijkt de positieve invloed van gemengde woonprojecten op thuisgevoel enkel mogelijk als vrouwelijke statushouders de taal beheersen en zelf om hulp vragen. Voor hen geldt, in lijn met onderzoek van Tinnemans et al., (2020) en Czischke & Huisman (2018), dat gemengd wonen kan bijdragen aan thuisgevoel omdat het zowel relationele als sociaal economische participatie bevordert. Zonder de taal te beheersen krijgen vrouwen echter geen toegang tot de meerwaarde van gemengde woonprojecten en lijken deze niet anders te functioneren dan reguliere sociale huurwoningen. Er zijn geen redenen om aan te nemen dat dit tussen mannelijke en vrouwelijke statushouders verschilt. Ten tweede speelt heterogeniteit onder vrouwelijke statushouders een rol in hoeverre gemengd wonen thuisgevoel bevordert of belemmert. Het hebben van kinderen en de mate waarin traditionele man/vrouw rolverdelingen worden nageleefd lijken bijvoorbeeld richting te geven aan thuisgevoel van vrouwelijke statushouders. Deze factoren kunnen de mogelijkheden om relationeel en sociaal economisch te participeren terugdringen, wat zoals eerder gezegd beide van belang is om je thuis te voelen.

Ten slotte lijkt de gevonden negatieve invloed van gemengde woonprojecten gender specifiek te zijn. De aanwezigheid van groepen mannelijke inwoners binnen projecten wordt door meerdere geïnterviewden ervaren als intimiderend. Binnen gemengde woonprojecten lijkt de kans op intimidatie groter in vergelijking met reguliere sociale huurwoningen vanwege de overrepresentatie van mannelijke statushouders binnen de projecten. Respondenten vertellen over incidenten met mannelijke bewoners binnen gemengde woonprojecten en de angst en spanning die zij hierdoor in de (semi)openbare ruimtes van gemengde woonprojecten ervaren. Meermaals wordt hierbij expliciet de stigmatisering vanuit *mannelijke* burens jegens *vrouwelijke* statushouders als problematisch genoemd. Met name vrouwen met een Arabische en/of Islamitische achtergrond zeggen hier last van te hebben. Gelijksortige nare ervaringen van geïnterviewden uit het verleden zorgen hierbij voor toenemende spanning. Specifieker kan intimidatie en stigmatisering ervoor zorgen dat vrouwen het gevoel krijgen dat 'gewonnen' vrijheid wordt ingeperkt, wat afbreuk doet aan thuisgevoel en negatieve herinneringen uit verleden oprakelt. In deze gevallen wordt de vrijheid om eerder genoemde waardes na te leven, welke juist bevorderend werken voor thuisgevoel, gelimiteerd. Concluderend blijkt dat het sociale aspect van gemengd wonen, wat erop gericht is *belonging* van nieuwkomers te bevorderen, voor vrouwelijke statushouders juist kan resulteren in een barrière voor thuisgevoel.

Discussie & beleidsaanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie van dit onderzoek gepresenteerd. Daarnaast worden aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek. Ten slotte worden de belangrijkste bevindingen en opvattingen die uit deze studie zijn voortgekomen vertaald naar vier beleidsaanbevelingen voor gemeente Amsterdam.

In het WRR rapport (2020) wordt de noodzaak bepleit om beter rekening te houden met de toenemende verscheidenheid van nieuwkomers. Dit onderzoek heeft getracht een belangrijke dimensie van deze verscheidenheid, namelijk gender, uit te lichten en hierbij de relevantie van gender voor thuisgevoel als deel van integratieprocessen uiteen te zetten. Zeker voor nieuwkomers, met hun verschillende achtergronden, is het van belang gebleken aandacht te hebben voor de gelaagde dimensies van hun thuisgevoel, waarvan gender zeer relevant blijkt te zijn. Waarbij over mannelijke statushouders uit gemengde woonprojecten bekend is dat zij thuisgevoel voornamelijk verklaren aan de hand van contact binnen de herkomstgroep (Kim & Smets, 2020), laat dit onderzoek zien dat thuisgevoel van vrouwelijke statushouders voornamelijk wordt onderschreven door progressieve waardes en sociaal economische en relationele participatie. Dit onderzoek draagt bij aan literatuur over *homemaking* door de rol van vrouw-zijn uiteen te zetten en daarbij nuances aan te brengen in hoeverre gender een rol speelt, hoe woonsituatie hiermee samenhangt, voor wie en waarom. Zo is bijvoorbeeld gebleken dat geïnterviewden met een Islamitische en/of Arabische achtergrond hun thuisgevoel vaker verklaren op basis van gender(normen) en dat zowel negatieve als positieve ervaringen uit het verleden hierbij een rol spelen. Met deze redenen dient toekomstig onderzoek geen algemene conclusies te doen over thuisgevoel zonder rekening te houden met gender. Immers wordt door thuisgevoel onder mannen te bestuderen en hiermee algemene conclusies te doen een eenzijdig begrip van thuisgevoel gecreëerd.

Dit onderzoek is niet alleen wetenschappelijk van belang, maar heeft ook maatschappelijke relevantie. De belangrijkste bevindingen en opvattingen die uit deze studie zijn voortgekomen zijn daarom vertaald naar vier beleidsaanbevelingen voor gemeente Amsterdam.

De taal komt in dit onderzoek als zeer belangrijk element van thuisgevoel naar voren.

Taalbeheersing speelt volgens statushouders zelf een sleutelrol omdat het in toegang voorziet tot relationele en sociaal economische elementen van thuisgevoel. Gezien het belang van taal lijkt dit onderzoek in eerste instantie de nieuwe Wet Inburgering te ondersteunen. Echter dient dit wel genuanceerd te worden. Dit omdat de nieuwe Wet Inburgering veel verantwoordelijkheid bij zelf statushouders legt (WRR, 2020), terwijl uit deze studie blijkt dat respondenten bij aankomst veelal zoekende zijn en intensievere begeleiding noodzakelijk is voor hun *homemaking*. Gebleken is dat het niet altijd realistisch is dat nieuwkomers binnen een

gestelde termijn de taal leren, ongeacht of ze dit zelf willen of in een gemengd woonproject wonen. Dit vanwege de institutionele barrières die respondenten ervaren om de eigen verantwoordelijkheid voor taalvaardigheid te dragen. Zo blijkt het beheersen van de taal bijvoorbeeld afhankelijk te zijn van de manier waarop de samenleving nieuwkomers ontvangt in het onderwijs en op de arbeidsmarkt (Huijnk & Andriessen, 2016). Daarnaast heeft de pandemie aangetoond dat taalbeheersing van respondenten afneemt zonder persoonlijke begeleiding naar een juist taaltraject en/of juiste taalschool. Dit ligt niet aan de onwelwillendheid van statushouders om de taal te leren maar komt door een tekort aan tools om toegang te krijgen tot de taal. Door de verantwoordelijkheid bij statushouders zelf te leggen, lijkt dit probleem in de hand gewerkt te worden (Van Liempt & Staring, 2020). Net als integratie, blijkt ook thuisgevoel dus twee kanten op te werken, waarbij de taal een complexe maar belangrijke factor blijkt te zijn. De **eerste beleidsaanbeveling** is daarom om meer maatwerk in de begeleiding van statushouders te faciliteren en hierbij de focus te leggen op het *mogelijk maken* de taal te leren. Zorg hierbij voor gedifferentieerde inburgerings-faciliteiten om de arbeidsdeelname onder iedere statushouder te stimuleren. Met meer maatwerk worden tegelijkertijd de negatieve gevolgen van de integratieparadox teruggedrongen waardoor thuisgevoel onder hoogopgeleide vrouwelijke statushouders mogelijk toeneemt.

De nieuwe Wet Inburgering lijkt hiervoor een stap in de goede richting te zijn. De wet biedt namelijk meer regie aan gemeenten bij de inburgering en participatie van statushouders (WRR, 2020). De wet biedt daarmee ook meer ruimte aan gemeente Amsterdam om gehoor te geven aan de kenmerkende behoeftes van specifieke vrouwelijke statushouders. Eén van die behoeftes en tevens een **tweede beleidsaanbeveling** is toenemende participatie van statushouders in besluitvorming over huisvesting, werk en onderwijs van nieuwkomers. Een dergelijke bottom-up benadering kan als wapen tegen *othering* worden ingezet (Dervin, 2012). Meerdere respondenten missen een breed perspectief van hun mogelijkheden in Nederland. Een aantal van hen denken dat toenemende betrokkenheid van statushouders in beleidsontwikkeling hierbij kan helpen. Het bevordert inclusiviteit en speelt daardoor beter in op specifieke behoeftes van statushouders. Hoewel respondenten vertellen dat er al initiatieven bestaan om statushouders meer bij besluitvorming te betrekken, denken ze dat op dit gebied nog veel winst te behalen is. Dit met name wat betreft het bereiken van 'kwetsbare' vrouwelijke statushouders. De wens is naar een integrale aanpak, waarin niet enkel gefocust wordt op sociaal economische participatie van nieuwkomers maar meer aandacht is voor persoonlijke ontwikkeling in bredere zin. Denk hierbij verder dan financiële hulpbronnen en probeer nieuwkomers beter wegwijs te maken in de wirwar van Nederlandse regelgeving omtrent huisvesting, educatie en wat betreft toekomstperspectieven. Dit zou thuisgevoel ten goede komen omdat het de verbondenheid met de ontvangende samenleving versterkt.

Stigmatisering en intimidatie in gemengde woonprojecten kan verregaande mentale gevolgen hebben voor vrouwelijke statushouders die in het verleden gelijksoortige ervaringen hebben meegemaakt. Dit geldt in het bijzonder voor vrouwen die (deels) vanwege deze redenen hun herkomstland zijn ontvlucht. Gezien deze effecten lijkt het voor deze vrouwelijke nieuwkomers beter om hen in plaats van in gemengde woonprojecten onder te brengen in reguliere sociale huurwoningen. Echter is het voor gemeenten in de praktijk lastig om kwetsbare vrouwelijke nieuwkomers te herkennen en hier rekening mee te houden bij huisvesting. Met deze reden is een beleidsaanbeveling opgesteld die erop gericht is door middel van schaal en samenstelling de negatieve effecten van gemengd wonen voor vrouwelijke statushouders in gemengde woonprojecten terug te dringen. De **derde beleidsaanbeveling** is te zorgen voor een betere mix wat betreft afkomst en meer evenredigheid wat betreft gender binnen gemengde woonprojecten. Hierdoor wordt kans op clustervorming onder inwoners (mannen) uit hetzelfde herkomstland teruggedrongen en ontstaan mogelijk meer diverse contacten onder bewoners, wat thuisgevoel ten goede komt. Tevens kunnen kleinschalige woonprojecten de aannemelijkheid van het ontstaan van dergelijke concentraties verkleinen, waardoor de kwetsbaarheid van vrouwelijke statushouders binnen projecten wordt teruggedrongen en de meerwaarde van gemengd wonen voor hen mogelijk wordt bevordert.

De kwetsbaarheid van bepaalde vrouwelijke statushouders in gemengde woonprojecten en daarbuiten kan volgens geïnterviewden op nog een andere manier worden teruggedrongen worden. Hiervoor is een **vierde en laatste beleidsaanbeveling** opgesteld: organiseer voorafgaand aan de inburgering informatiebijeenkomsten en focusgroepen voor vrouwelijke nieuwkomers over vrouwenrechten in Nederland. Geïnterviewden vertellen dat vrouwelijke nieuwkomers doorgaans de wil hebben te participeren in de samenleving en hier in principe ook de materiële hulpbronnen voor krijgen aangereikt. Echter is het contrast met het leven in het herkomstland voor sommigen zo groot dat het lastig is direct actief mee te doen in de Nederlandse samenleving. Meerdere respondenten pleiten bovendien dat de kennis over vrouwenrechten en gendernormen onder nieuwkomers lang niet vanzelfsprekend is. Hoewel hier tijdens de inburgering wel wat aandacht aan wordt besteed, valt op dit gebied volgens vrouwen nog veel winst te behalen door een genderspecifieke aanpak te hanteren. Voor vrouwen die getraumatiseerd zijn zou het samenkomen met gelijkgestemden bovendien een therapeutische functie hebben. Het zou thuisgevoel bevorderen door verbondenheid met lotgenoten. Van vrouw tot vrouw in gesprek gaan over hoe het verleden en het heden te verenigen in een nieuw leven zou hun sociaal culturele identificatie met Nederland daarom ook positief beïnvloeden. Het bewustzijn van gelijke rechten tussen man en vrouw wordt door veel geïnterviewden als essentieel gezien voor hun huidige thuisgevoel, voornamelijk omdat het de

bereidheid van vrouwen stimuleert om sociaal economisch en relationeel te participeren. Het aanbieden van een verdiepend perspectief op vrouwenrechten in Nederland zou kwetsbare vrouwelijke statushouders daarom beter ondersteunen bij hun integratie in de Nederlandse samenleving.

Reflectie

Zoals aangegeven in het methoden hoofdstuk heeft dit onderzoek een aantal beperkingen. Een punt dat extra aandacht verdient is de terugkerende vergelijking tussen dit onderzoek en dat van Kim & Smets (2020). Hiermee is getracht het thuisgevoel van vrouwelijke statushouders uit gemengde woonprojecten te spiegelen aan thuisgevoel van mannelijke statushouders uit gemengde woonprojecten. Echter zijn de gehandhaafde methoden van deze studie en die van Kim & Smets (2020) niet geheel overeenkomstig. Het onderzoek van Kim & Smets (2020) spitst zich namelijk toe op gelijksoortige ervaringen binnen gemengde woonprojecten, terwijl dit onderzoek juist de veelzijdigheid van thuisgevoel beoogde in kaart te brengen. Bovendien is het onderzoek van Kim & Smets (2020) hoofdzakelijk uitgevoerd door mannelijke interviewers, is er vrijwel enkel (op één Eritrese mannelijke statushouder na) gesproken met Syrische mannelijke statushouders en kwamen zij allen uit hetzelfde gemengde woonproject. Dit maakt dat er in realiteit geen harde vergelijking gemaakt kan worden tussen thuisgevoel van mannelijke en vrouwelijke statushouders. Een dergelijke vergelijking kan enkel in volledigheid gemaakt worden door thuisgevoel van mannelijke statushouders met dezelfde methoden en diversiteit van onderzoeksgroep als het thuisgevoel van vrouwelijke statushouders te onderzoeken. Hiermee zou wellicht ook meer relationaliteit en variatie van thuisgevoel onder mannelijke statushouders worden gevonden dan nu bekend is. Door te kiezen voor een vergelijkende methode tussen thuisgevoel van mannelijke en vrouwelijke statushouders zou dit onderzoek naast een complexer beeld van thuisgevoel onder vrouwen, daarom ook een genuanceerder begrip van thuisgevoel van mannen hebben teruggevonden. Dit zou de vergelijking tussen mannelijke en vrouwelijke statushouders verdiepen en daarmee de rol van gender beter naar voren brengen. Echter is belangrijk om te benadrukken dat er in dit onderzoek zeer specifieke elementen voor thuisgevoel onder vrouwen zijn gevonden die voor mannen überhaupt minder gelden. Neem hierbij de impact van traditionele man/vrouw rolverdelingen binnen gezinnen en arbeidsbepalende gendernormen uit herkomstlanden. Dit wijst op de meerwaarde van de gender specifieke studie zoals die is uitgevoerd.

Nog een punt dat extra aandacht verdient is de corona pandemie. Zoals eerder genoemd roept de corona pandemie de vraag op hoe resultaten zouden zijn geweest als het onderzoek buiten de pandemie was uitgevoerd. Immers lijkt het erop dat corona maatregelen voor bepaalde respondenten een negatieve invloed hadden voor thuisgevoel. Dit geldt met name voor vrouwelijke statushouders die de taal niet beheersten, diegenen die vrij recent een zelfstandige woning hebben toegewezen gekregen en (nog) niet sociaal economisch participeren. In hoeverre participatiebeleid buiten tijden van pandemie deze vrouwen zou hebben bevorderd om zich thuis te voelen is echter lastig vast te stellen. De corona pandemie maakte het voor deze

respondenten tevens lastig de meerwaarde van gemengde woonprojecten te beoordelen. Zo hadden vrouwen die de taal niet spraken ook geen weet van activiteiten, waarvan wordt veronderstelt dat dit te wijten was aan het ontbreken van taalvaardigheid. Echter kan onwetendheid wellicht ook te wijten zijn aan de lockdown en dat er überhaupt minder activiteiten georganiseerd werden. Met deze redenen kan er daarom niet met zekerheid gesteld worden in hoeverre de pandemie het uitblijven van thuisgevoel onder bepaalde respondenten eventueel heeft veroorzaakt. Voor toekomstig onderzoek is het daarom belangrijk om nader te bestuderen hoe het uitblijven van thuisgevoel onder bepaalde nieuwkomers verklaart kan worden en in hoeverre structurele en individuele factoren hierop van invloed zijn. Ondanks de beperkingen levert deze studie mooie nieuwe inzichten op die met dergelijk vervolgonderzoek aangevuld kunnen worden.

Literatuurlijst

- Abbas, M. (2010). Gender, samenleving en stedelijk ontwerp. *AGORA Magazine*, 26(1), 10-13.
- Bastia, T., & Skeldon, R. (Eds.). (2020). *Routledge Handbook of Migration and Development*. Routledge.
- Bayat, A. (2008). Feeling at Home on the Margin. *ISIM review*, 21, 21-5.
- Bhatti, M., & Church, A. (2000). 'I never promised you a rose garden': gender, leisure and home-making. *Leisure Studies*, 19(3), 183-197.
- Boccagni, P. (2016). *Migration and the search for home: Mapping domestic space in migrants' everyday lives*. Springer.
- Boccagni, P. (2018). At the roots of home, away from it: Meanings, places and values of home through the biographic narratives of immigrant care workers in Italy. In *Contested belonging: Spaces, practices, biographies*. Emerald Publishing Limited.
- Boccagni, P., & Kusenbach, M. (2020). For a comparative sociology of home: Relationships, cultures, structures. *Current Sociology*, 68(5), 595-606.
- Broekers-Knol, A. (2021, 7 januari). Voortgang afdoen vertraagde zaken IND [Kamerbrief]. Geraadpleegd van: <https://ind.nl/nieuws/Paginas/Taskforce-doet-8-200-asielaanvragen-af0108-1417.aspx>
- Burgers, J., & Zuijderwijk, L. (2016). At Home at the Neighborhood Square: Creating a sense of belonging in a heterogeneous city. *Home Cultures*, 13(2), 101-121.
- Casey, R., Goudie, R., & Reeve, K. (2008). Homeless women in public spaces: Strategies of resistance. *Housing Studies*, 23(6), 899-916.
- Clark, V. L. P., & Creswell, J. W. (2008). *The mixed methods reader*. Sage.
- Colebourne, S. (2020). The Housing Response to New Refugee Flows in Amsterdam: a Governance Perspective. *Journal of Academic Development and Education Student Edition*, 2020.
- Cho, S., Crenshaw, K. W., & McCall, L. (2013). Toward a field of intersectionality studies: Theory, applications, and praxis. *Signs: Journal of women in culture and society*, 38(4), 785-810.
- Christou, A. (2011). Narrating lives in (e) motion: Embodiment, belongingness and displacement in diasporic spaces of home and return. *Emotion, Space and Society*, 4(4), 249-257.
- Czischke, D., & Huisman, C. J. (2018). Integration through collaborative housing? Dutch starters and refugees forming self-managing communities in Amsterdam. *Urban Planning*, 3(4), 156-165.
- Dagevos, J., Klaver, J., Dekker, R., Geuijen, C. H. M., & Ode, A. (2019). Leren en werken voor vluchtelingen: Beleid en interventies in drie grote gemeenten. *Beleid en Maatschappij*, 46(1), 43-64.
- Davelaar, M., Gruppen, A., & Knevel, J. (2018). Goede burenen. *Lessen uit gemengde*.
- Daverveld, S. (2007). Thuisgevoel en onderlinge verbondenheid. *AGORA Magazine*, 23(2), 27-29.
- Dayaratne, R., & Kellett, P. (2008). Housing and home-making in low-income urban settlements: Sri Lanka and Colombia. *Journal of Housing and the Built Environment*, 23(1), 53-70.
- Degen, M. M., & Rose, G. (2012). The sensory experiencing of urban design: the role of walking and perceptual memory. *Urban studies*, 49(15), 3271-3287.
- Dervin, F. (2012). Cultural identity, representation and othering. *The Routledge handbook of language and intercultural communication*, 2, 181-194.
- Duyvendak, J. W. (2008). Op zoek naar een nieuw thuis. *Top issues–Topsteden conferentiebundel*, 11-15.

- Duyvendak, J. W. (2009). Een korte introductie op drie artikelen. *Sociologie*, 5, 2.
- Duyvendak, J. (2011). *The politics of home: Belonging and nostalgia in Europe and the United States*. Springer.
- Duyvendak, J. W., Reinders, L., & Wekker, F. (2016). Homing the Dutch: An introduction.
- Duyvendak, J. W. (2017). *Thuis: Het drama van een sentimentele samenleving*. Amsterdam University Press.
- Evers, J. (2015). *Kwalitatief interviewen: kunst én kunde*. Boom Lemma uitgevers.
- Fenster, T. (2005). The right to the gendered city: Different formations of belonging in everyday life. *Journal of Gender Studies*, 14(3), 217-231.
- Fitzpatrick, F. (2002). A search for home: The role of art therapy in understanding the experiences of Bosnian refugees in Western Australia. *Art Therapy*, 19(4), 151-158.
- Fortuijn, J. D. (2003). Gender en veiligheid in de openbare ruimte. *AGORA Magazine*, 19(5), 31-33.
- Gesler, W. (1996). Lourdes: healing in a place of pilgrimage. *Health & Place*, 2(2), 95-105.
- Geurts, N. (2020). Waarom voelen hoger opgeleide migranten zich minder verbonden met Nederland? De integratieparadox vanuit meerdere methoden. *Mens en Maatschappij*, 95(4), 383.
- Gilow, M. (2015). Verplaatsingen van vrouwen en onveiligheidsgevoel in Brussel: percepties en strategieën. *Brussels Studies. La revue scientifique électronique pour les recherches sur Bruxelles/Het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel/The e-journal for academic research on Brussels*.
- Groeneveld, N. M. (2018). *Wederzijdse sociale integratie in gemengde woonprojecten Een onderzoek naar de betekenis van contact tussen statushouders en Nederlanders binnen woonproject Place2BU* (Bachelor's thesis).
- de Gruijter, M., & Hermans, L. (2019, september). *Op weg naar werk? Vrouwelijke statushouders en gemeenten over kansen en belemmeringen bij arbeidstoeleiding*. Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Harvey, D. (2008). The right to the city. *The city reader*, 6(1), 23-40.
- Hennink, M., Hutter, I., & Bailey, A. (2020). *Qualitative research methods*. Sage.
- Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context. *Online readings in psychology and culture*, 2(1), 2307-0919.
- Huijnk, W., & Andriessen, I. (2016). Integratie in zicht. *De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken*.
- Huijnk, W., Dagevos, J., & Miltenburg, E. (2017). Een staalkaart van statushouders. *Mens en maatschappij*, 92(4), 359-394.
- Huijnk, W., Dagevos, J., Djundeva, M., Schans, D., Uiters, E., Ruijsbroek, A., & Mooij, M. D. (2021). Met beleid van start.
- Kale, A., Stupples, P., & Kindon, S. (2019). Feeling at home: A multisensory analysis of former refugee and host society residents' integration in Wellington, Aotearoa New Zealand. *Emotion, Space and Society*, 33, 100615.
- Kellett, P., & Moore, J. (2003). Routes to home: homelessness and home-making in contrasting societies. *Habitat International*, 27(1), 123-141.
- Kern, L. (2007). Reshaping the boundaries of public and private life: Gender, condominium development, and the neoliberalization of urban living. *Urban Geography*, 28(7), 657-681.
- Kiang, L., Yip, T., & Fuligni, A. J. (2008). Multiple social identities and adjustment in young adults from ethnically diverse backgrounds. *Journal of Research on Adolescence*, 18(4), 643-670.

- Kim, K., & Smets, P. (2020). Home experiences and homemaking practices of single Syrian refugees in an innovative housing project in Amsterdam. *Current Sociology*, 68(5), 607-627.
- Kwan, M. P. (2013). Beyond space (as we knew it): Toward temporally integrated geographies of segregation, health, and accessibility: Space-time integration in geography and GIScience. *Annals of the Association of American Geographers*, 103(5), 1078-1086.
- Mallet, S. (2004) Understanding home: a critical review of the literature, *The Sociological Review*, 52(1), pp. 62-89
- Miltenburg, E. (2020). Een ander perspectief op het spreidingsbeleid voor statushouders. *Beleid en Maatschappij*, 47(4), 405-412.
- Odé, A., & Dagevos, J. (2017). Statushouders aan het werk. *Mens en maatschappij*, 92(4), 447-468.
- OIS. (2020, november). *De Vluchtelingenmonitor*. Gemeente Amsterdam.
<https://data.amsterdam.nl/artikelen/artikel/vluchtelingenmonitor-2020/27c6d0df-a64e-47ce-9011-7114d0a58599/>
- Oldrup, H. H., & Carstensen, T. A. (2012). Producing geographical knowledge through visual methods. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 94(3), 223-237.
- Rahman, M. S. (2020). The advantages and disadvantages of using qualitative and quantitative approaches and methods in language “testing and assessment” research: A literature review.
- Reinders, L., & Van der Land, M. (2008). Mental geographies of home and place: Introduction to the special issue. *Housing, Theory and Society*, 25(1), 1-13.
- Sampson, R., & Gifford, S. M. (2010). Place-making, settlement and well-being: The therapeutic landscapes of recently arrived youth with refugee backgrounds. *Health & place*, 16(1), 116-131.
- Schuermans, N., Schrooten, M., De Backer, M., (2019). Informele en formele sociaalwerkpraktijken als aankomstinfrastructuren voor nieuwkomers. Sociaal schaduwwerk. Over informele spelers in het welzijnslandschap; 2019; pp. 147-158
 Publisher: Pol
- Scraton, S., & Watson, B. (1998). Gendered cities: Women and public leisure space in the ‘postmodern city’. *Leisure studies*, 17(2), 123-137
- Sheller, M. (2016). Uneven mobility futures: A Foucauldian approach. *Mobilities*, 11(1), 15-31.
- Skov, M., Lykke, M., & Jantzen, C. (2018). Introducing walk-alongs in visitor studies: A mobile method approach to studying user experience. *Visitor Studies*, 21(2), 189-210.
- Slegers, F. (2007). *In debat over Nederland: Veranderingen in het discours over de multiculturele samenleving en nationale identiteit* (Vol. 34). Amsterdam University Press.
- Startblok Elzenhagen (2020, 2 april). *Home*. Geraadpleegd op 19 februari, 2021, van, <https://startblokelzenhagen.nl/>
- Tinnemans, K., Davelaar, M., Yohannes, R., & Majdoubi, B. (2020). Gemengd wonen met statushouders: meer dan wonen alleen.
- Van der Graaf, P., & Duyvendak, J. W. (2009). *Thuis voelen in de buurt: een opgave voor stedelijke vernieuwing: een vergelijkend onderzoek naar de buurthechting van bewoners in Nederland en Engeland* (p. 136). Amsterdam University Press.
- Van Liempt, I., & Staring, R. (2020). Homemaking and Places of Restoration: Belonging Within and Beyond Places assigned to Syrian refugees in the Netherlands. *Geographical Review*, 1-19.

- van Liempt, I., & Staring, R. (2020). Nederland Papierenland: Syrische statushouders en hun ervaringen met participatiebeleid in Nederland.
- Vermeulen, F. (2021). Open armen en dichte deuren.
- De Wever, H. (2019) Gebroken levens.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbele. (2007). *Identificatie met Nederland*. Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.5117/9789053564288>
- Young, I. M. (1998) Polity and group difference: a critique of the ideal of universal citizenship, in: G. Shafir (Ed.) *The Citizenship Debate*, pp. 263–290 (University of Minnesota Press).
- Yuval-Davis, N. (2006). Belonging and the politics of belonging. *Patterns of prejudice*, 40(3), 197-214.

Bijlage 1: topiclijst Nederlands

Introductie

1. Voorstellen onderzoeker (+ tolk)
2. Doel onderzoek
3. Opdrachtgever: ik werk als onderzoeksstagiair bij gemeente Amsterdam. Ik doe dit onderzoek vanuit de Utrecht Universiteit en gemeente Amsterdam. Gemeente Amsterdam wilt dit onderzoek gebruiken om de woonervaringen van vrouwelijke statushouders te verbeteren. Dit is een onafhankelijk onderzoek en deelname heeft geen gevolgen voor u. Ik geef uw naam niet door aan medewerkers van het team, zoals klantmanagers. Ook schrijf ik uw naam en herleidbare informatie niet op in het rapport. Niemand, behalve ik als interviewer, komt dus te weten dat u heeft meegedaan aan het onderzoek. Het is anoniem.
4. Informed consent: uitleggen dat je niet altijd antwoord hoeft te geven en dat je altijd mag stoppen met deelname zonder een reden te hoeven geven. Informed consent laten tekenen (in geval van online interview mondeling toezeggen en noteren).
5. Toestemming vragen het gesprek op te nemen: de opnames zullen alleen beluisterd worden door de onderzoeker, maximaal twee maanden na het gesprek vernietigd worden en anoniem uitgewerkt worden.

Voorafgaand vragen naar

- Afkomst
- Leeftijd
- Burgerlijke staat
- Status inburgering
- Opleidingsniveau
- Werk
- Wanneer weggegaan uit herkomstland
- Duur verblijf in Nederland
- Duur verblijf in specifieke woning

Interviewvragen

1. Dagelijks leven

- Wat doet u overdag zoal?
- Spendeert u veel tijd thuis?
- Wie zijn de belangrijke mensen in uw leven?
- Waar kent u die van?

2. Woning:

- Hoe zou u uw woonsituatie beschrijven?
- Hoe ervaart u dit (welke factoren wel fijn/niet fijn)?
- Wat zou u willen veranderen aan uw woonsituatie?
- Heeft u contact met uw burens?
- Doet u mee aan gezamenlijke activiteiten? Maakt u gebruik van gezamenlijke ruimtes?

3. Thuisgevoel

- Hoe zou u thuisgevoel omschrijven?
- In hoeverre voelt u zich thuis in Nederland?
- Wat maakt dat je je thuis te voelt? Wat heb je daar voor nodig?
  - Woning (decoreren, zelf inrichten/tijdelijkheid)
  - Plaatsen in de buurt (natuur/culturele plaatsen)
  - Werk/school/buurthuis/vereniging/instellingen
  - Sociale contacten in de buurt/land van herkomst/online
  - Rituelen/samenkomsten

4. Nederland

- In hoeverre voelt u zich verbonden met Nederland? Wat doet dit met thuisgevoel?
- Bent u veranderd sinds u in Nederland bent?
- Wat vind u typisch Nederlands?
- Zijn er elementen die u in (geboorteland) lieten thuis voelen die u hier mist?
- In hoeverre verschilt de Nederlandse cultuur met de cultuur in (geboorteland)? Wat doet dit met thuisgevoel?

5. Vrouw zijn

- In hoeverre voelt u zich veilig in Amsterdam?
- Wat is nodig om u veilig te voelen in de buurt?
- Zijn er bepaalde plekken die u liever mijdt? Wat voor gevolgen heeft het om je onveilig te voelen?
- In hoeverre is dat anders in vergelijking met (geboorteland)?
- In hoeverre denkt u dat (woon)ervaringen van vrouwelijke nieuwkomers anders zijn dan die van mannelijke nieuwkomers?
- Denkt u dat het voor vrouwelijke nieuwkomers moeilijker is zich thuis te voelen/veilig te voelen dan voor vrouwen die hier zijn geboren?
- Zie je voordelen of nadelen aan vrouw zijn in Nederland? Is dit anders dan in (geboorteland)?

6. Afsluiting

- Zijn er nog andere factoren die niet aan de orde zijn geweest die van invloed zijn op thuisgevoel? Wilt u nog iets toevoegen?

Bijlage 2: informed consent Nederlands

Verklaring van toestemming: vrijwillige deelname

- Ik doe mee aan het onderzoek over thuisgevoel onder vrouwelijke statushouders van Utrecht Universiteit en Gemeente Amsterdam.
- Ik weet dat meedoen aan het onderzoek geheel vrijwillig is. Ik kan mijn toestemming intrekken zonder te hoeven vertellen waarom tot aan het moment dat het rapport wordt gepubliceerd. Er zijn geen consequenties verbonden aan het weigeren van deelname aan het onderzoek.
- Ik weet wat het onderzoek inhoudt en ik heb hier alles over kunnen vragen.
- Onderzoeksgegevens worden anoniem en vertrouwelijk behandeld. Alleen de onderzoeker kan mijn gegevens inzien. Mijn gegevens worden niet verstrekt aan derden. Ze zijn onherkenbaar gemaakt in het rapport. Mijn naam komt niet in het rapport te staan. Aan het einde van het project worden mijn persoonlijke gegevens vernietigd.

Naam:

Handtekening:

Datum, plaats:

Contactgegevens onderzoeker:

Sara Khalloufi

Onderzoeksstagiair

Stedelijk Coördinatieteam Asielzoekers en Vluchtelingen

s.f.s.khalloufi@students.uu.nl

+31640845106

Gemeente Amsterdam

Bijlage 3: overzicht kenmerken respondenten (geanonimiseerd): 1/2

<u>Respondent (alias)</u>	<u>Afkomst</u>	<u>Leeftijd</u>	<u>Burgerlijke staat</u>	<u>Religie</u>	<u>Opleiding HL</u>	<u>Opleiding NL</u>
Bahar	Iran	31	Ongehuwd	Moslim	WO	A2
Maryam	Syrië	30	Ongehuwd	Atheïst	HBO	A2
Yarah	Bahrein	34	Ongehuwd	Moslim	WO	WO
Dounia	Syrië	32	Ongehuwd	Moslim	WO	MBO
Hadyah	Afghanistan	24	Ongehuwd	Moslim	HBO	A2
Imane	Syrië	23	Ongehuwd	Moslim	VO	A2
Leila	Eritrea	21	Ongehuwd	Christen	Geen	A2
Asmaa	Syrië	29	Ongehuwd	Christen	WO	WO
Malika	Ethiopië	31	Ongehuwd	Christen	WO	HBO
Helen	Eritrea	23	Ongehuwd	Christen	Geen	A2
Alaïa	Syrië	28	Ongehuwd	Atheïst	VO	Pre-bachelor WO
Fatiha	Syrië	23	Ongehuwd	Moslim	BO	Pre-bachelor HBO
Jacqueline	Guinee	23	Ongehuwd	Moslim	BO	B1
Lula	Eritrea	24	Ongehuwd	Christen	VO	A2
Niyat	Eritrea	23	Ongehuwd	Christen	BO	A2
Zineb	Libië	42	Gehuwd	Christen	Geen	Geen
Elif	Turkije	24	Ongehuwd	Moslim	WO	WO
Rita	Eritrea	22	Ongehuwd	Christen	BO	B1
Nidae	Turkije	28	Ongehuwd	Atheïst	WO	HBO

Bijlage 3: overzicht kenmerken respondenten (geanonimiseerd): 2/2

<u>Respondent (alias)</u>	<u>Baan</u>	<u>Gevlucht in</u>	<u>Duur verblijf woning</u>	<u>Duur verblijf NL</u>	<u>Soort woning:</u>
Bahar	Geen	2018	1,5 jaar	3 jaar	Reguliere sociale huurwoning
Maryam	Geen	2018	10 maanden	2 jaar	Reguliere sociale huurwoning
Yarah	Redacteur	2017	2 jaar	4 jaar	Reguliere sociale huurwoning
Dounia	Stagiair	2016	4 jaar	5 jaar	Reguliere sociale huurwoning
Hadyah	Geen	2016	2 maanden	4 jaar in	Reguliere sociale huurwoning
Imane	Geen	2011	2 jaar	2 jaar	Gemengd woonproject
Leila	Geen	2017	3 jaar	4 jaar	Gemengd woonproject
Asmaa	Designer	2014	4 jaar	5 jaar	Reguliere sociale huurwoning
Malika	Geen	2017	3 jaar	4 jaar	Reguliere sociale huurwoning
Helen	Geen	2014	9 maanden	3 jaar	Gemengd woonproject
Alaïa	Geen	2011	3,5 jaar	5 jaar	Reguliere sociale huurwoning
Fatiha	Geen	2017	2 jaar	3 jaar	Reguliere sociale huurwoning
Jacqueline	Vrijwilliger	2017	1,5 jaar	4 jaar	Gemengd woonproject
Lula	Geen	2013	4 jaar	5 jaar	Gemengd woonproject
Niyat	Vrijwilliger	2016	2 jaar	3 jaar	Gemengd woonproject
Zineb	Vrijwilliger	2011	2 jaar	5 jaar	Gemengd woonproject
Elif	Serveerster	2018	2 jaar	3 jaar	Gemengd woonproject
Rita	Bezorger	2015	2 jaar	6 jaar	Gemengd woonproject
Nidae	Programmeur	2018	1,5 jaar	3 jaar	Gemengd woonproject